

రాణాప్రతాపసింహ

ద్విజేంద్రలాల్ రాయని వంగన టకమునకు తెనుగు

గ్రంథకర్త

శ్రీ పాద కామేశ్వర రావు

The Nellore Progressive Union ¹² 666

శ్రీ నెల్లూరు వర్ధమాన సమాజము

కీ॥ శే॥ ధరణికోట వరలక్ష్మమ్మగారి

జ్ఞాపకార్థము

శ్రీ ధరణికోట సుబ్రహ్మణ్యము

శ్రీ తూములూరు వెంకటశివరామయ్య

గారి నే బహూకృతము

12
 666
 ఉ పో ధా త ము

కీర్తిశేషులగు ద్విజేంద్రలాల్ రాయని వంగనాటకములలో నిది చాలా పెద్దది-దీనిని ఆంధ్రరంగస్థలమున ప్రదర్శనానుకూలముగా చేయుటకు మూడోచంతు కుదించవలసి వచ్చింది-అందుచే కొన్ని రంగములు పూర్తిగా తీసివేయబడినవి, మరికొన్నిటిలో భాగములు విడువబడినవి ఇప్పుడు స్వల్పముగా ననే దీని నీ యూర ప్రదర్శించిన ప్రేక్షకులమోదించిరి కావున ఇట్లే ప్రచురింప నాహించితిమి, అందుకు చదువరులు మమ్ము మన్నింతురుగాక !

వంగనాటకమును మా కథ్యావస మొనర్చిన శ్రీమాన్ రాధాగోవిందదాసు బి ఏ , ఎల్ టి , సహాశయులకును, ఈ నాటకప్రదర్శమున మా కిమితసహాయ్య మొనర్చిన మా మిత్రులకును కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనము లర్పించుచున్నాము

రాజమండ్రి }
 జూన్ 1926 }

చెఱకువాడి వేంకటరామయ్య

ఈనాటకమందలి ప్రధానపాత్రములు

పురుషులు

రాణాప్రతాపసింహుడు	కథానాయకుడు
శక్తసింహుడు	ప్రతాపుని తమ్ముడు
అమరసింహుడు	,, ,, శిరోడురు
గోవిందసింహుడు	,, ,, సద్దాసులు
మానా	
రోహిదాసు	
అక్బర్	మొగలుచక్రవర్తి
సలీమ్	అక్బర్ కొడుకు
మానసింహుడు	ముస్లిమనాని
మహబత్	మొగలు సేనాధ్యక్షుడు
చాందేరి	అక్బర్ పరిషత్ సభ
మార్వార్	
బీకానేర్	
అంబర్	
పృథ్వీసింహుడు	

స్త్రీలు

ఇర	ప్రతాపుని కూతురు
మెహెరున్నీస్సా	అక్బరు ,,
దౌలతున్నీస్సా	,, మేనగోడలు
జోశీబాబ్	పృథ్వీసింహుని భార్య
షరా	గంధాలయమువారి అనుమతి లేక ఈనాటక
మాడరాదు	

L. P. S. Union
 FREE MEEDATI AṅKAPPA
 666

—మొదటి రంగము—

కోమలమీరు కాననాభ్యంతరము—కాళికాలయము

ప్రతాపుడు, రసపుత్ర వీరగణము, పురోహితుడు

ప్ర—జగన్నాథయగు కాళినమ్మఖమున ప్రమాణము
చేయుదము

అంద—అట్లే చేయుదము

ప్రతా—మాతృభూమియగు మేవారుకు ప్రాణము
లను ధారవోయుదము

అంద—(అట్లే అందురు)

ప్రతా—చిత్తూరు పునరుద్ధారణ మగువఱకు భూర్జ
పత్రములలో భుజింతుము

అంద—(అట్లే అందురు)

ప్రతా—అంతవరకూ తృణములపై శయనింతుము

అంద—(అట్లే అందురు)

ప్రతా—వేషభూషణములు పరిత్యజింతుము

అంద—(అట్లే అందుక)

ప్రతా—మేముగానీ మా పుత్రప్రపరంపరకు
చెందినవారు ఎవరట గానీ మొగలులతో వివాహసంబంధ
ములు చేసుకొనము

అంద—(అట్లే అందురు)

ప్రతా—ప్రాణాంతము వచ్చినా ఆత్మగౌరవమునకు
హానికరమగు దాస్యము చేయము

అంద—(అట్లే అందురు)

పురో—స్వస్తి! స్వస్తి! (తీర్థము చల్లుచు)

ప్రతా—రసపత్రశూరలరాజగన్ధాత సవత్తమన
కర్తిముట్టి శకధము చేసివారు, దీనిని భంగము చేయజనదు

గోవిందసింహుడు—ప్రభూ! ప్రాణములుపోయినా
అట్లు జరగదు

ప్రతా—ఇట్టి ఘోరశపథ మేల చేశితిమో ఎఱుగు
దురా! దేశహితేషా న్యాయక్రీడ కాదు, అది ప్రకృష్టసాధన,
వట్టికూటలతో గాని పాటలతో గాని సాధ్యమగునా కాదు,
కవిత చెప్పినంతనే దేశోద్ధారణ కాజాలదు, అష్టకష్టములు
పడవలయును, ప్రాణముగొడ్డి పట్టునలతో పుచ్చేయవల
యును, హృదయమును చీల్చి రక్తము చిందవలయును
మంచిది, అదిరకాలమున కోమలమీరు చేరుటకు ఆయిత్తులు

కండు, పొండ. (వారు పోయినవెక్క- ప్రతాపుడు పచారు చేయును)

పురో—మహారాణా! నేటి శత్రువును నిర్వహింప గలవా

ప్రతా—గురుత్తమా! లేనిచో ప్రమాణ మేల చేయుదును—మాతృభూమి నుద్ధరించు భాగ్యము అందరికీ అబ్బదు, కాని దాని యోగక్షోమముల్ని ప్రాణములు వీడుట అందరికీ చేతిలోనిపని కదా?

పురో—ఈప్రతిభానిధిరస్తు—(పోవును)

ప్రతా—బ్రాహ్మణశ్రీర్వాద మమోఘ మగుగాక!

అక్కర్! అన్యాయరణమున రహస్యముగా జయములుని వధించి, మా చిత్తూరు నాక్రమించితిని మేము రసపుత్రులము, అధర్మయుద్ధము చేసే వారము కాము-శక్తిలమైనచో న్యాయయుద్ధమున చిత్తూరు చేజిక్కించకొందుము—నీవు విజాతీయుడవు, దూరదేశమునండి వచ్చితివి-భారతీయులనండి ధర్మయుద్ధమనగా నెక్కిదో, ఏకాగ్రత, సహిష్ణుత, సహజ వీర్యము, దేశసేవ, స్వార్థత్యాగము లెట్టివో నేర్చుకో—నేను నీవు భారతక్షత్రియునకు సార్వభౌముడవు, కావున సింహాసనస్థుడనై అజినీమలు, స్వదేశస్వధర్మద్రోహులునగు రసపుత్రుల ననేకుల మూచుచున్నావు. వారు నిన్ను బట్టులవలె పొగడుచుందురు అందు కొందఱు సమరభూముల వెన్నిచ్చి పాతిన పిటికిపందలు, మఱికొందఱు తమకన్యలను, భార్యలను

తోబుట్టువులను అధికారలుబ్ధులైమీచరణముల కర్పణచేయు
వారుకావునమీఅనుగ్రహమునకుపాత్రులైఉన్నతపదవులజెంది
యున్నారు మా కులమం దింకొకతెగ రసపుత్రులున్నారని
నిదర్శనము చూపెదను, వారు మాతృభూమిని పూజించుచు
నారీగౌరవము నిలువబెట్టుటకు, స్వదేశస్వధర్మరక్షణ మొన
ర్చుటకును ప్రాణములనైన 'పోగొట్టుకొన నుద్యుక్తులై, భవ
త్కృపాదత్త పురస్కారమును తలదన్నవారు-నా జనకుడగు
ఉదయసింహమహారాజా నీబారికి వెరచి చిత్తూరు విడిచి
పారిపోవుట గంటివి-వారిపుత్రుడనగు నేను నీబలముల పార
దోలి చిత్తూరు కైవసము చేసుకొందునని ప్రతిపదేసితిని,
దాని నెట్లు నిర్వహింతునో కనుచుండుము (మోకరించి)
జగజ్జననీ, మహాకాళీ, నేను నిర్వర్తితప్రతిష్ఠాద వగునట్లును,
ధర్మము జయించునట్లును, మహత్త్వము మాకు సిద్ధించు
నట్లును, మాప్రేయసి చిత్తూరు-పరపదదళితయగుచిత్తూరు-
మా వశమగునట్లును వరము ప్రసాదింపు మమ్మా' (శక్తిసిం
హుడు వచ్చును)

ప్రతా-తమ్ముడా, ఇంతవరకు ఎక్కడ నుంటివి?

శక్త-ఎంతవరకు?

ప్రతా-మేము కాళి సర్పించునపుడు నీ వేమిచేయు
చుంటివి?

శక్త-అలోచించుచుంటిని-

ప్రతా-ఏమాలోచించుచుంటివి?

శక్త—భవిష్యదంధకారమున వరుగులెత్తుచుంటిని జీవితసమస్యల చిక్కుదీయుచుంటిని,

ప్రతా—కాళిని పూజించితివా?

శక్త—పూజా? లేదు పూజయందు నాకు సమ్మకము లేదు, పూజవలన పుష్టిలేదు కాళికాదేవి నాలుక వెడలబెట్టి సది, అబల, మూగది; కదలలేదు, మట్టిబొమ్మ, ప్రాణమూ, లేదు, త్రాణాలేదు-ఆమెను పూజించిన నేమిఫలము? అంత కన్న ఆలోచనయే శ్రేయము, కావున అట్లు చేయుచుంటిని, సమస్యల చర్చించుచుంటిని

ప్రతా—వ సమస్యలు?

శక్త—జన్మాంతరవాదము సత్యమా? సత్యమని నేను నమ్మను, కాని అది నిజము కావచ్చును ఆకాశమున ధూమ కేతువువలె మనుజుడు పృథ్వియందు కన్పించి హఠాత్తుగా మాయమగును, మరి కనబడడు, ఇంకొకచోట నావిర్భవించు నేమో? కొన్ని పదార్థముల సమష్టిచే నాత డావిర్భవించి అవి విచ్ఛిన్నమగునపుడు మృతినొందును, ఇట్లు విచ్ఛిన్నములైన ఖండములు తలా ఒక జీవి కావచ్చును లేదా—

ప్రతా—శక్త! ఇట్టి నిగూఢప్రశ్నల కల్పించుకొని వాటిగూర్చి రాద్ధాంతసిద్ధాంతములచేయుటయేపని అని యెంచి జన్మమంతయు జరుపుచుందువా? అట్టి ప్రశ్నల కంతములేదు. నిష్పత్తియూ నిశ్శేషముకాదు ఇట్టి నిష్ఫలచింతల నికమాని రమ్ము, యుక్తకర్మ నాచరింతము సహజసరళమగుబుద్ధి కేది

తోచునో, అంత కరణప్రవృత్తి కేది అచకూలించునో, అట్టి పని చేయవలెను కాని వ్యర్థ కాలమూపనమెందుకు?

శక్త—యుక్త కర్మ? అదేది?

ప్రతా—తమ్ముడా! దీనిరాలగు మన జన్మభూమిని గనుము పరపరిత్యజింపబడినది, హృతాలంకారము, ప్రవీణియు నగు మాన్యభూమిని వీక్షింపుము సోదరుల మిద్దలమూ ఆమె సద్ధరించుటకు ప్రాణోత్సర్గము కావంతము అంతకన్న మహత్తరకర్మయూ, శ్రేష్ఠతరకార్యమూఉన్నదా? ఇదే ఉచితమగుపని

(భామాసా వచ్చును)

మంత్రీ! విశేషములేమి?

భామా—అశ్వము సిద్ధముగా నున్నది

ప్రతా—శక్త! రమ్మ, రాజధానిక, కర్తవ్యము లనే కము లున్నవి, కోమలమీరు పోదాము

శక్త—ఇదే వచ్చుచున్నాను (ప్ర)తాప భామాసాలు పోవుదురు) జన్మభూమియూ? నేను దాని కెవడను? అది నా కెవరే? నేనిట పుట్టినంతమాత్రమున దీనియెడ నాకు కర్తవ్య మేముండును? ఇటపట్టని వో సన్యదేశమున బుట్టియుండును లేదా, నముద్రమందో, ఆకాశమందో పుట్టియుండును జన్మ భూమి! ఇదేకదా నన్ను నిర్వాసితుని చేసినది? మూడడుగుల నీడయు, నాల్గుగింజల కూడు నీయబేకపోయినది! దానికె నా ప్రాణ మర్పించుట ఏమి ప్రభావము? ఏమి ప్రతాపము?

ప్రతాపా, మేనాను రావు కావున, నీవు ప్రాణమప్పింతు
వేమో! నేనట్లేల చేయవలయు' అనాశ్చక్రము అది నాకే
మవును? ఏమీ కాదు దానికొరకు నేను చావనేల?

(పోవుచు)

—రెండవ రంగము—

(ఉదయనాగర తీరమున అమరసింహుడు)

అమర—రామరామ! ఇన్ని దినములునుండియు విశ్రాంతియే లేదు అహోరాత్రములు యుద్ధోద్యోగమే కదా! తండ్రిగారి కాహారము లేకు, నిద్ర లేదు, ఎప్పుడూ భటశిక్ష, వ్యాయామము నుంత్రాంగము మొదలగు వాటితోడ కేకాలక్షేపముగచున్నది నేను మహారాజు పుత్రుడనను మాటేకాని సామాన్య సైనికులతో సమముగా రణవ్యవసాయము చేయవలెను కదా రాణాకు పుత్రుడనాటవల్ల లాభమేమి? మా కందరికీ స్వేచ్ఛ అని పేరేకాని కోరి తెచ్చుకొన్న అసీమ దారిద్ర్యము, సుతతిదైవ్యము, దుఃఖనేయ సర్వాభావమును మమ్ముఁ హించుచున్నది ఏమి దేశాభిమానమో! అంతా అగమ్యగోచరము అదే కక్కగాను వచ్చుచున్నారు

(శక్తసంహుని ప్రవేశము)

కక్కా! ఇట్లు వచ్చినా లేల?

శక్త—ఇంట నుమ్మగా నున్నది, ఇచ్చట గాలివేయు

చున్నది ఉదయసాగరతీర మతిమనోహరము కావున నిట
పచారుచేయవస్తిని

అమ—మీరున్నచోట నిట్టి హృదము లేదా ?

శక్త—లేదు

అమ—కొమలమీరు మీకు రుచించినదా ?

శక్త—ఆఁ కొంత మేలు

అమ—మా తండ్రిగారు మి మ్మిక్కడికి పిలువనంపుట
మొగలులతో యుద్ధము చేయుటకేనా ?

శక్త—కాదు వారు నా కాశ్రయము నిచ్చిరి

అమ—అటులనా ? ఇతఃపూర్వము మీరు నిరా
శ్రయులా ?

శక్త—కొంతమట్టుకు నిరాశ్రయుడనే

అమ—తండ్రిగారును మీరును సోదరులలో,

శక్త—ఔను

అమ—అట్లైన రాజ్యము తండ్రిగారి కెట్లులభించెనో,
అట్లే మీకు కూడ లభించవలయునే ?

శక్త—కాదు, ఆత డగ్గిజుడు, నే నవరజుడను

అమ—అయిననేమి ? భ్రాతలేకదా ?

శక్త—శాస్త్రానుసారముజ్యేష్ఠునకు రాజ్యము సంక్ర
మించును, కాని కనిష్ఠునకు రాదు

అమ—అదేమి నియమము ? జ్యేష్ఠుడయినంతమాత్ర
మున అతడు శ్రేష్ఠు డగునా ? కాకున్న అట్టి నియమమేల ?

శక్త—నాకు తెలియదు (స్వ) ఇదొక మంచి ప్రశ్న
యే జ్యేష్ఠుడగునంతమాత్రమున శ్రేష్ఠుడు కాజాలడు, శ్రేష్ఠు
నకు రాజ్యమిచ్చుట యుక్తము, అతడు జ్యేష్ఠుడైనను సరే,
కనిష్ఠుడైనను సరే, అట్లుగాక కేవల జ్యేష్ఠునకే రాజ్యమిచ్చుట
న్యాయమని తోచదు ఇది గొప్పనమస్యయే.

అమ—కక్కా! ఏ మాలోచించుచున్నారు?

శక్త—ఏమీ లేదు చీకటి పడుచున్నది, పోదాము
పద

—మూడవ రంగము—

(చిత్తూరిదరి లోయలో ప్రతాపుడు)

ప్రతా—అక్కర్! మేనారమును జయించినవాడవు
నీవు, కాని దాని పాలించువాడను నేను విశాలమగు నీప్ర
దేశము గృహశూన్యము చేయవలచి యిందలి గ్రామవాసుల
నందఱిని గిరిమర్గములలోనికి జేర్చితిని నేను బ్రతికియుండ
నిచటినుండి ఒక చిల్లిగవ్వనైన నీ ధనభాండారమును చేర
నీయను ఈదేశమున దీపముపెట్టుటకు దిక్కులేకుండుచే
రాజ్యమంతయు ధూఁధూఁయమాన చుఱు, ఈప్రాంతమున
శ్మశానమందువలె నిస్తబ్ధత సిలిచియున్నది రేల గుడ్లగూ
బలు పాతాడుచున్నవి సస్యక్షేత్రములందు రెల్లుదుబ్బలు
మొలిచినవి కాలిబాటలన్నియు ముండ్లపొదలచే నిండి కార

ఉవివలె అగమ్యములయినవి ప్రశాంతజనావాసములు భీక
 రారణ్యమృగావాసము లయ్యెను జననీ, జన్మభూమి! నుం
 దిరమేవారరాజ్యరమా, వీరమాతా! ఈనాటికి నీ కీవేష
 మబ్బెనా? తల్లి! నిన్నెప్పుడు నావశము చేయజాలుదునో
 నాడు నాచేతులతో నిన్నలొకరించెద అతవరకూ నిన్ను
 శ్మశానసంచారిణియగు ఓరివ్రాజకావేషమున నుంచెద నీవు
 మొగలులకు దాసివగుటచూడ నాగుండెలు బద్దలగుచున్నవి,
 కడు పుడుకుచున్నది—అమ్మా! అమ్మా! నీకెట్టి దుర్దశ
 ప్రాప్తించెను!

(గోపాలు నొకని తోడ్కొని భామాసా వచ్చుచు)

భామా—రాణావారికి జయమగుగాక!

ప్రతా—భామాసా! ఏమి వార్తలు? ఈత డెవడు?

భామా—మహాప్రభూ! వీడు చిత్తూరుదుర్గము దఱి
 నొకలోయలో మేలను మేపుచున్నాగు

ప్రతా—ఓయీ! నిజమా?

గోపా—నిజమే

ప్రతా—మేవారున నెచటనైన నేవ్యముచేసినచూ,
 గోమేషాదుల మేసిననూ మృత్యుదండన మొసంగుదుమను
 మాయాజ్ఞ నెరుగవా?

గోపా—ఎగుగుదును

ప్రతా—అయినా మేకల నేలమేపితివి?

గోపా—మొగలదుర్గాధిపతి ముదలచే నటు చేసితిని

ప్రతా—నీకు ప్రాణమండన మొసంగినాను, నీకెవరు దిక్కు?

గోపా—ఈవార్త అతనిచేవిని బడెనా అతడు నన్ను తప్పక కాచును

ప్రతా—అట్లే కానిమ్ము ఈవార్త నిప్పుడే అతనికి సంపెద భామాసా, వీని గొంపోయి చెరలోనుంచి నేటికి వారమునాడు వధించి, తల నొకవెనుగునకు గ్రుచ్చి, చిత్తూరు దర్గమునకు పోవు మార్గమున పాతించుము. అది చూచిన వారిక మొగలులు చిత్తూరును జయించిననూ ప్రతాపుడే దానిని పాలించుననియు, అతని యాజ్ఞ మీరుట ఆట కాదనియూ విదితమగును (పోవుదురు) అమాయకుడా! గోపాలా! ఉద్ధతులగుధ్య బేద వైతివి రావణుని పాపముచే లంక పాడయ్యెను, దుర్యోధనుని మూర్ఖతచే మహాత్ములగు భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులనుమసిరి, నీవన నెంత? ఇది నిష్కర కర్మ, కాని జననీ! మేవారురాజ్యలక్ష్మీ! నీకొఱకు నేను నిష్కరుడను కావలసి వచ్చినది అందుచేతనే నిన్న భూషణ హీనను చేసి, ప్రియతమయగు పట్టపురాణికి పాతగుడ్డ కట్ట బెట్టి, కుటీరములయందు నివసించి, ప్రాణాధికులగు శిశువులచే కరోరదారిద్ర్యప్రత మాచరింపజేసి, నేను సర్వభోగముల వీడి సన్యాసి నైతిని తమ్ముడా,

(శక్తసింహుడు వచ్చును)

కనబడెనా?

శక్త—కంటిని

ప్రతా—దేనిని ?

శక్త—నిర్జనమగు నిచ్చోలును

ప్రతా—ఎవరూ కంట బడలేదా ?

శక్త—లేదు

ప్రతా—ఏల ?

శక్త—అదేమో ? చెప్పేవా రేరీ ?

ప్రతా—పురోహితు డేడీ ? అతడేకదా మొగలసేనా

గమనవార్త మనకు దెల్పెను

శక్త—ఇంటివద్ద లేడు

ప్రతా—అయితే మనరాక నిష్ఫలమే

శక్త—నిష్ఫలము కానేల ? ఇచ్చట అనేక వన్యమృ

గములు ఉన్నవి పులుల వేటాడుదుము

ప్రతా—తునకు పులివేటా ?

శక్త—ఇప్పుడు చేయునదేమి ? ప్రబాతము మనో

హరముగా నున్నది, స్థలమా నిస్తథారణ్యము, మార్గములు

నిర్జనములై భయావహములుగ నున్నవి ఇక మిగిలియున్నది

రక్తప్రావమే, మరుజాల రక్తము లభింపమి మరుజాదు లరక్త

పాత మొనర్తము

ప్రతా—నిశ్చేతుక రక్తపాతమేల ?

శక్త—హేతువు లేకేమి ? అలుగులజిమ్ము నభ్యాస

మొనర్తము మీ గుటి మంచిదో నా గుటి మంచిదో పరీ

క్షింతము

ప్రతా—లక్ష్మ్యసరీక్ష చేయవలెనని యున్నదా ?

శక్త—అవును (స్వ) నా కాశ్రయమిచ్చునంత నామ
ర్థ్యము నీకున్నదో లేదో? లేచిచో మేవారునకు రాణావగు
టకు నీవెట్లు తగియుండువు? నేను నీయాడచుండి నీయన్నము
తీని నీకులొంగి యుండనేల?

ప్రతా—నరే, నమవుము నిదర్శనము మాతము—
వేటయు నాటయు కలిపినచ్చు (పోయి తిగ వచ్చి)
దీచి నేను చంపితిని, ఇదే చూడు నాకోల !

శక్త—దీచి నేను చంపితిని, ఇదే చూడు నాకోల !

ప్రతా—నరే పండుని పోషించుదును పద (పోయి
వత్తును)

శక్త—దెబ్బలుతీని పంది పొంపొయినది

ప్రతా—ఎటూ స్థిరపడదాయె, నేను వేళ మీటి
నది—ఇంకొకసారి పరీక్షింతము

శక్త—ఇంకొకసారి యే ? నేడే తేలవలయు

ప్రతా—ఎట్లు?

శక్త—మన మొకరినొకరు గురిచూడము

ప్రతా—బాగు! శక్తా, బాగు!

శక్త—ఇందు నష్టమేమి?

ప్రతా—ఇందు లాభమేమి?

శక్త—లాభము లేకపోవచ్చును, దాని చెడుగేమి?
కొంచెము రక్తియు చిమ్మునేమో? కంచుక మున్నది, పురణ

భయము లేదుకదా !

ప్రతా—ప్రాణభయము నాకెన్నడును లేదు

శక్త—అట్లయిన విల్లెక్కిడుము నరరక్తస్రావమును కోరి యిటు వచ్చితివి, నాల్గు రక్తబిందువులనై నాల్గము, విల్లెత్తి అమ్మ విగువుము

ప్రతా—నీవు చిన్నవాడవు, ముందు నీవు వదలుము

శక్త—ఇద్దర మొకసారియే వీసదిము (సిద్ధులు కాగా) పురోహితుడు వచ్చుచు

పురో—ఏమిది ? అన్నదమ్ములు మీరు ఆలమునకు బూనితిరా ? వీరవరులారా ! శాంతము పూనడు

శక్త—బ్రాహ్మణోత్తమా ! దూరమున నుండుము, లేకున్న నీచాపు తప్పదు నరరక్తపాతము కావలె, నలుగుల వదలవలె

పురో—మృత్యువునకు జంకువాడ గాను నరరక్తము నాసించుచుంటిరా ! ఇదే కొనడు, నే నిచ్చెది (పొడిచు కొనును)

ప్రతా—ఆఁ ! ఆఁ ! బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఎంతివని జేసితివి ?

పురో—దీనికేమి ? ప్రతాపా ! శక్తా ! మిమ్ము శాంతి పరచుట కిట్లానర్చితిని అన్నదమ్ము లిల్లు కలహింపజెల్లునా ! దీనినుండియే దేశ మింతదీనదశకు వచ్చినది, కావున శక్తా ! సోదరకలహమును పెంచకుము (మృతి)

ప్రతా—శక్తా ! ఎంతవని జేసితివి !

శక్త—ఇట్లుగునని నే నెంచినైతిని

ప్రతా—నీచుండియే ఈబ్రహ్మహత్య సంభవించినది
నీజ తకము చూచినవారెల్ల నీవు స్వదేశమునకు సర్వనాశ
హేతుభూతుడ వగుదునని చెప్పిరి నాకు నమ్మకము లేకుం
డెని, కాని నే డది ప్రత్యక్షమయ్యెను

శక్త—ఈబ్రహ్మహత్య నావలన కలుగుట నిజమే

ప్రతా—నీవు నిరాశ్రయుడ వని నిన్నాదరించి యిట
జేర్చితిని జన్మభూమి నుద్ధరింపనమకట్టిన నేను తద్వినాశ
హేతుభూతుడవగు నిన్ను నాయొద్ద నుంచజాలను, కావున
ఇప్పుడే నారాజ్యము వీడి పొమ్ము

శక్త—మంచిది నాకు సెలవిమ్ము (నమస్కరించును)

ప్రతా—పొమ్ము నే నీబ్రాహ్మణుని కగ్నిసంస్కా
రాదులచేయించి పాపపరిహారార్థము ప్రాయశ్చిత్త మొనర్చు
కొనెద (పోవును)

*

*

*

*

—* ఆరవ రంగము *

దర్బారు—అక్కరు శక్తసింహులు

అక్క—మీరు రాణాప్రతాపసింహుని సోదరులా ?

శక్త—చిత్తము

అక్క—ఏ యుద్దేశముతో నిట వచ్చినారు ?

శక్త—మొగలసైన్యముతో రాణా నెదిరించుకోరే తో వచ్చితిని, రాణాను మీపాదాక్రాంతుని చేయవలెనని నాముచ్చట ఆత సైన్యరక్తమున మేవారిభూమిని సక్తము చేయవలెనని నా కోరిక

అక్క—దాన మాకు లాభమేమి ? మేవారినుండి నేటివర కొకచిల్లిగవ్వయైన మాభాండారమును వేరలేదే ?

శక్త—రాణాను జయించినచో పుష్కలమగు రాబడి వచ్చును ఆతని యాజ్ఞబలముచే మేవారిము నేకు సేన్యము కాలేదు, లేకున్న అది బంగారుపండదా ? ఒకనాడు మీ సేనాధిపతియాజ్ఞచే నొకరు మేవారిభూమియందు మేల మేపి నాడని రాణా వానిచంపించెను మీరిది వినేయుండురు

అక్క—మీరు మా కెట్టిసాయము చేయగలరు ?

శక్త—నేను రసపుత్్రుడను, యుద్ధకుశలుడ, రాణాతో పోరెదను, రణమున గెల్చెగ- సైన్య మిండు

అక్క—దాన మీ కేమిలాభము ?

శక్త—ప్రతిశోధ ! నా అప్పు తీరును

అక్క—అంతేనా ?

శక్త—అంతే

అక్క—మీకు సేననిచ్చిన రాణాను జయించగలరా ?

శక్త—జయించగలననియే నా సమ్మతియు ప్రతాపుని సైన్యబల మెరుగుదును, యుద్ధకౌశల మెరుగుదును, అభి

సంధి తెలుసుక, సైన్యచాలనాప్రణాళి తెలియించు ప్రతాపుడు వీరం, నేను విడిచి, అతడు తుత్తియును, నేను తుత్తియుడ, అతడు రసపుత్తురి, నేను రసపుత్తురిడ అతడు జ్యేష్ఠుడు, నేను కనిష్ఠుడ బకనాడు ప్రసంగవశము, “జ్యేష్ఠుడైనంతమాత్రమున అతడు శ్రేష్ఠుడు కావడ”ని ఆతని పుత్తురి డమరసింహుడు నాతోననెను ఆమాట నాహృదయమున నాటియున్నది, నిజ మిప్పుడు తేలవలయును

(దావారికను వచ్చును)

అక్క—దావారికా! మానసింహమహారాజుగారేమి చేయుచున్నారు?

దానా—మహాప్రభూ! చూచి వచ్చెదను (పోవును)

అక్క—మీరు మహారాణావారికి కృతజ్ఞుని వింటిని

శక్త—ఎట్లు?

అక్క—ఆతడు మీకుపకారము చేయనేలేవా?

శక్త—చేయకేమి? మా తండ్రిగారు నన్ను చంపుట

కాజ్ఞ నీయగా—

అక్క—మీ! మీతండ్రిగారు మిమ్ము చంప నాజ్ఞా పించిరా? ఎందుకు?

శక్త—నా జవితేహాసము నాకర్జింపుడు, సార్వభౌమా! నే నైమవత్సరము వా నై యున్నప్పుడు కత్తి నొకదానిని జూచి దాని మొర పరీక్షించుటకై నాచేయి కోసు కొంటిని-నేను జ్వరభూమి కభిశాపమాపుడనియు, తన్నాశె

హేతువు ననియూ నాజాతమున చున్నదట. అందుచే నిన్ను కోచముగా ఏనాడు నేయి కోనుకొంటిచో అనాడు నాజాత కము తప్పక సఫలము కాగలదనియు, దుస్సాద్యములైనా సాధింపగలవాడననియు భీతిల్లి న తండ్రి నామణము నగు నమ్మతిచెను

అక్క—చిత్రముగా నన్నది!

శక్త—సార్వభౌమా! ఇం దాశ్చర్యమేమి? ఎరప్రత్య యనేయబుద్ధులు అట్లే చేయుదురు భీరుడగు ఉదయసింహ రాణాను ప్రభువు వా రెఱుగరా? చిత్తూరుముట్టదినా డాతము కావరుషునివలె కాళిబలము చూపకున్న అష్టాణసౌభాగ్య సూర్య డిస్తమించునా?

అక్క—ఏమి? యువకుడా! చిత్తూరు రాజపుత్రుల పరిపాలనముగండి మొగలుల పాలనములోనికి వచ్చుచేత దాని సౌభాగ్యము పోయిందా? ఇప్పుడు సౌభాగ్యము లేదేమి?

శక్త—సార్వభౌమా! ఎట్లుండును?

అక్క—మీ గాటవికులు అనాగరికులు కావున రాజ్య శాసన మెఱుగరను మీ రొప్పుకొనరా?

శక్త—రాజపుత్రులనాగరికులతో తులకలనాగరికులతో నే రెఱుగను, కాని యేజాతీవాగునూ మేము బర్బకులమని బహుకొనట నే పినలేదు.

అక్క—అనాగరికులు గాక యిది రాజపుత్రులు మొగలుల కేల లొంగిరి?

శక్త—నునభ్యులకు గోమాయు లాటకులకు గాధు లకు లొంగలేదా?

అబ్బ—గోమాయులు ధర్మమున విడిగమున పరా జితులై

శక్త—అగ్గా! గాధులు ధర్మచర్యము లాటచేతక గోమాయులకు జయింపజాలరా? శార్వభామశేఖరా! ఈ ప్ర సచమున ధర్మమే నదా జయకులొందు అధర్మ మెప్పు డును పరాజితమైనచో నీపృథ్విపై నది గుండువలెకే అంతరించి యుగకు ఇప్పటివలె మూడుపాడి బల నకువలేకపోవును. ఇప్పు డాద్యౌర్తమున అధర్మప్రనాహము హద్వమిటి నభ్య రాజ్యములయందు సాగుచు ధర్మదుమమును భగ్నము, మగ్నము, ఉగ్నమైతగును జేసి తాను పాదుకొనియున్నది. అయినా సర్వశక్తుడు, న్యాయమూర్తి, దయామయుడు నగు పరిమేశ్వరు డీప్రపంచమునకు సూత్రధారియు కర్ణధారియు నని శాస్త్రములు ఘోషించుచున్నది! ఇది యుక్తియు, క్తమని తోచదు

అబ్బ—నగే- మీ చరితము దెల్పుడు- తండ్రిగారు మిమ్ము చంప నాజ్ఞకొనగినవిమ్ముట నేమి జరిగెను?

శక్త—ఘాతకులు కన్న పథ్యభూమికి గొంపోయిరి, అక్కడ సాలుగ్రానిపతియగు గోవిందసింహు డగపకి, నాపై సేహృష్టుల సారి వి, తన కుత్తరాధికారిగా నన్ను పెంచు కొనదలచి మాతండ్రిగారిని నా ప్రాణభిక్ష యూచించెను.

ఇట్లాతడు నన్ను గ్రహించిన అనికాలమున కాతనికి పుత్రో
దయ మాయెను ఇంకొక ప్రతాపసింహుడు మేవారమునకు
రాణాలయ్యెను అతడు గోవిందసింహుని నిర్బంధమున నన్ను
నిజరాజధానికి రప్పించి తన ప్రాసాదమున సాదరముగ సాకు
చుండెను- అంతట—

అక్క—మీకు మేవారమునకు సర్వనాశహేతుభూతు
లని మీ అన్న యెఱుగనా?

శక్త—ఎఱుగకేమి? ఈవార్త దేశమంతటా మ్రోగు
చుండెను

అక్క—అట్లేన మీయన్నగారు మీకు మహాోప
కారము కావింపలేదా?

శక్త—పకారమా? అన్యాయముగా స్వీయజన్మ
భూమికి, స్వీయరాజ్యమునకు, స్వీయస్వస్థ్యమునకును
వంచితుండైన నన్ను తనరాజ్యమునకు రప్పించుట ప్రతాపు
నకు విధి- ఉచితకార మెట్లగును? అందుకై నేను కృతజ్ఞుడ
గానే నారాజ్యము నాకు లభింపనేలేదు—అతడు మేవార
మునకు రాణాయగుటకునూ నే నశనియాజ్ఞావహుడనగు
భృత్యుడ నగుటకునూ హేతువేమి? మేమిద్దరము సోదరు
లముకామా? అతడు జ్యేష్ఠుడగుట సత్యమా, నేను కనిష్ఠుడ
జ్యేష్ఠుడైనంతమాత్రమున సత్యమే శ్రేష్ఠుడగునా? సార్వభౌమా!
మాలో నెవని శ్రేష్ఠులో పరీక్షనేను కొకనాడు కడంగితిమి,
తిక్కణమే బ్రహ్మహత్య ప్రాప్తించుటచే నిజము నిశ్చితము

కాలేదు అని నిర్ణీతమై ఆతడు నన్న నిర్వాసితుని చేసియుం
డెనా నా కేక్షోభయు లేకపోవును తత్పూర్వ మాతడు నన్ను
పోదోయిట కేవల మన్మాయము దానికి నేను ప్రతిక్రియ
చేయజూచును

అక్క—ప్రతాపునకు మీయం దయిష్టమా?

శక్త—లేదు, మే మిష్టుమే

అక్క—అతనికి మీయందు నమ్మక మున్నరా?

శక్త—లేకేమి?

అక్క—అట్లైన నేదైనా ఛణముచే అతనిని మావశము
చేయక మొదటనే పోరాజూచెద రేల?

శక్త—ఆ పని మాచేతగాదు సార్వభౌమా!
సెలవు (లేచును)

అక్క—కూర్చుండుడు అందువలన నావశయేమి?
జగడము మూచి చాతురిని కార్యము సాధింపగల్గునెడ వృధా
రక్తపాత మొనర్పనేల?

శక్తి—సామ్రాట్, మీకు సునభ్యులగు ముసలి
మానులు కావున అట్టి నయవినయములు, వంచనయు మీకు
చెల్లువ మేమో, బర్బర రాజభ్రాతృలము — బంధుత్వ
మాపాదించెనా, హృదయపూర్వకముగా ఆలింగన మొనర్తు
ము, శత్రుత్వ మలనడెనా, శత్రుతో కుత్తుకను త్తరింతుము,
గుప్తఛుకి కావ్యచహారము మాచేత గాదు బయట బంధు
త్విము, లోన శత్రుత్వము మే మెఱుంగము, రాజభ్రాతృకు

బంధువైన, రాజుగ్రాత్రుడే, అతిహింసయ దునూ రాజు
 అత్రుడే ధర్మముగ నాకు విశ్వాసము నున్న, నిరీశ్వరవాది
 ని, సామ్రాజ్యద్రోహిని, సైన్యపయములకు శ్రోకూల
 కను నిజమే కాని రాజపుత్రుడన, తడనుచితకార్య
 మొనర్చున

అక్క—హానసింహ... క్షత్రియులలో చెక్కుకు
 యుద్ధసింహుడైనను కార్యములకెల్ల కౌశలమున సాధు... నిల
 గున పలుసారులు రాజుగ్రాత్రులపై దాడివెడలి, బలము
 చూపి బెడరించి పరిదోలకే నని యుద్ధము చేయులేదు

శక్త—అత డెట్లు చేయకేమి? లేనిచో మీసేనాధి
 పతి కాగలడా? మాబోంట్ల నది రుచింపదు

అక్క—అతడువ్యతిరేకము రాజపుత్రుడు కాడా?

శక్త—అతని తల్లి గ్రామ రాజుగ్రాత్రులనె ఁంటని

అక్క—మీ భ్రాతృమేమి?

శక్త—చెట్టున బట్టి సంఘ మాగుంటలు వంశమున బట్టి
 పలుదెలుగుల రసపుత్రులు వెలువడిరి వాటియు సతడు ప్రభు
 వువారి శ్యామలకపత్రము-కావున మీతోడ రాజాధిరాజ
 భోగముల ననుభవించుచున్నాడు, నా కట్టిబంధుత్వము లేకు
 మానిసింహునకు ప్రభువారిసోరుడు నగు, నా కట్టిభాగ్య
 మబ్బలేదు

అక్క—సరే మీరు విశ్రామాంతరమున కేగుచు
 యథోచితాజ్ఞను రే పొసంగెడిము

శక్త— (పోవుచు)

అక్క—ప్రతాపసింహా! నీ అమ్మను నాచేతిలో చిక్కి
నాడు, ఇక నీచన శత్రు? అధ్యమధ్య నిట్టిసుయోగము నాకు
అభింపకున్న, విరులమగు నీ చూర్యావర్తమును నేను జయి
పగల్గుటెట్లు? మానసి హమహారాజు నాకు సహాయకారి
కానినను మొగలసామ్రాజ్య మింతవఱకు పెరుగుటెట్లు
(చూనసింహుడు వచ్చుచు)

మహారాజా! అభివాదము

మాన—సాక్షాత్తమశేఖరా! జయోస్తు! ప్రభువు
వారు ఇచ్చు దలంచుటకు హేతు వడుగవచ్చురా?

అక్క—ప్రతాపసింహుని తమ్ముని శక్తసింహుని
గంటిరా?

మాన—ఇప్పుడే త్రోవలో జూచితిని ఎదురుపడిన
రావై వేకలక్ష్యముగ నాతడు చూచెను

అక్క—అతడు నిర్భీకుడు, కులాభిమాని, విద్యాను
గు, వ్యూహప్రియుడు— స్వార్థ రశ్వముగక్క వేటొకచింత
ఆతనికిలేదు సారవంతమగు న్యక్తియే, కాని సానబట్ట
వలయును

మాన—ప్రతిహింసాపరము—

అక్క—ప్రతిహింస కాదు, ప్రతిశోధ- పీ)నుయు,
ప్రతిహింసయు నాతనివ్యాయమును చేరనేరవు ఒగులు తన
కీమువలసినది విశ్లేషముగా గొనుటయు, ఒగులకు తానీ

యవలసినది నిశ్చేషముగా నిచ్చుటయు నాతనిధర్మములు,
ఇతరముల నాతడు మన్నించువాడు కాదు వంశాభిమాన
ముత్కటము, భాత్రుప్రేమ సరేసరి

మాన—ప్రభువువా రాజాపించున దేమి?

అక్క—ప్రతాపసింహుడు మేకలమేసిన తురకవాని
నొకని చంపించెనని మీరు విన్నారా?

మాన—నేను వినలేదు

అక్క—మన సేవల ముమ్మారు నాశనముచేసి మూడు
పట్టణములను మట్టిలో కలిపెనని వింటిరా?

మాన—వింటిని

అక్క—ఈక్రూరవ్యాఘ్రము నెంతకాల మిట్లు స్వే
చ్ఛగా సంచరింపనిచ్చుట? ఆతనిపై దాడిచేయుట కింతకన్న
నెక్కుడు సుయోగము లభించునా? మీ అభిప్రాయమేమి?

మాన—నేను శోలాపురమునుండి మగి?వచ్చునపుడు
త్రోవలో ప్రతాపుని నందర్శించెద, సామాన్యపాయములచే
గాని కాశలముచే గాని ఆతని వశపరుచుకొనజాలినచో, రక్త
పాతము లేకనే కార్యసాధన మగును, అది సర్వోత్తమము
కానిచో యుద్ధము సిద్ధము

అక్క—సర్వకార్యముల సహకారీని నిర్వహించు
భారము మహారాజావారి భుజస్కంధమున మోపితిమి

మాన—ప్రభువువారి కటాక్షము (అక్కరు పోవుచు)
నే నీప్రస్తావమునకు సిద్ధపడే పచ్చితిని రేవా వివాహమును

గూర్చి తండ్రిగారు లీఖ నంపిరి ప్రతాపసింహుని అగ్రసుతు
డగు అమరసింహున కామె నీయవలెనని నాకున్నది ప్రస్తా
వము చేసిచూచెద-ప్రతాపు డొప్పుకొనుననియే ణోచెడిని
అది ఉత్తమోత్తమము కళంకితమగు మా అంబరువంశ
మున నిష్కళశకమగు మేవారం క్తముచే పరిశుద్ధి చేయవల
యునని ఎన్నినాళ్ళను యియో యోచించుచుంటని మేము
పతితులము-దుష్పథాచవ ర్తియగు విపులరసపుత్రకులమందు
ప్రతాపా, నీశుభ్రనిష్కళంకపతాక మొక్కటియే పరిధవిల్లు
చున్నది ధన్యోసి ధన్యోసి!—(పోవుచు)

—* పడవ రంగము *—

[మొగలప్రాసాదోద్ధానమున మెహెరున్నిసా
దాలతున్నిసాలు]

దాల—చూడు, చూడు, మెహెర్, పావురముల
గుం పెల్లెగురుచున్నదో—చూడవేమే?

మెహె—ఆ! పావురము లెగురుటలో చూచుట
కేమున్నదే?

దాల—అది ఆశ్చర్యజనకము కాదా? పృథ్విలో నింత
కన్న వింతలేవే?

మెహె—వింతలకు కొదవా, పృథ్వి నెల్ల నిండియున్న
వాటిని వెతికనేల?

దాల—వదీ—కొన్నింటిని చెప్పుము, విందును

మెహె—అట్టైన వినుము—మొదట—ఈ పృథ్వీయే
 వింతయైనవస్తువు—వనిలేదు, పాటులేదు, అవసరము లేదు,
 సూర్యునిచట్టా ఎప్పుడూ తిరుగుచుండును ఎందుకో ఎవ
 రూ ఎరుగరు పిమ్మట—మనవ్యూహాక ఆశ్చర్యజనకమగు
 జంతువు, మాంసపిండరూపమున జన్మించిన సారతరంగముల
 యం దనక్షణము పడుచు లేచుచు నండియుండి యొకనాడు
 మాయమగును ఎటుపోవునో ఎవ్వరూ ఎరుగరు కృష్ణుడు
 ధనమును కూడబెట్టునే కాని అనుభవింపజాలడు—ఇది వింతి
 కాదా? ధనవింతుడు తనసొత్తంతయు వ్యయముచేసి తుద
 కింటింట బిచ్చమెత్తుకొనును ఇదొకవింత పురుషగణము—
 బుద్ధిమంతులమని అమితగర్వమున మెలంగుచు పెళ్ళిచేసుకొని
 తమంతటతామే వలలో చిక్కుకొందురు కూటికీ గడ్డకూ
 పెల్లియై కాలుసేతులు కదల్చలేక గోతిలోనుండి బయటికి
 రాలేరు ఇది యొకవింత

దాల—అయితే, స్త్రీలు వివాహమాడుదురుకదా,
 ఆమూర్ఖతకూడా వింతకాదా?

మెహె—ఆడవాళ్ళలో కొందరికి పెళ్ళి అవశ్యాచా
 రము పెద్దవారయినప్పడు పొట్టకూ బట్టకూ ఉండజూచు
 కొనవలెను కదా? నేనూ-అక్కరు సార్వభౌముని కూతురిని
 ఇంకొకని చెట్టబట్టి, అతనికాళ్ళపై బడిన నది యొకవింత-ఏ

మందువా? తినటకున్నది, కట్టుటకున్నది-కావున పెండ్లి
యాడుట పెద్దతప్పు, మతిమాంద్యము

దాల—నీవు పెళ్ళిచేసుకోనని నిశ్చయించుకొని
హాయిగా కూర్చున్నా వా?

మెహె—పెండ్లియాడనని నిశ్చయించుకొంటిని గాని
కూర్చోలేదు

దాల—అదేమే?

మెహె—యక్షవయసువచ్చిన కాయతన-చేయుటకా
పనిలేదు—కాయక్లేశ ముక్క అలేదు-అట్టి నే నెట్లుండవల
యునో అట్లుందును కుట్టెదను, కూనరాగముతీసెదను, పండు
కొందును, మేలుకొనియెద-అపులించెద-ఒడలు విరిచెద చిటి
కవేసెనె—పెండ్లి కానిపడు మనగుట కుట్టుచూ ఓమర్ ఖాయ్య
మే చదువుచుందును-చిత్తచకోరమును చిత్రకాలలదూలము
లపై వ్రాలునట్లు చేయుచూ, అలసత నావలతోసి ప్రపంచ
మందలి జంతువిడంబనముల చూచుచు, పురుషగణమున
నామనమునకు నచ్చినవారిని వెదకుచుందును

దా—వెదకివెదకి ఎవనినైనా ఎంచుకొంటివా? లేక
ఊరక వెదకి విసిగి, వేసారి, వెక్క-సపడితివా? నీమదికి నచ్చిన
వా డెవడే?

మెహె—అది నీవడగుట న్యాయమా? నేను నిశ్చ
యించితినే అనుకొమ్ము-అది నీకు చెప్పతగునా?

దాల—కూడకేమి? నేను నీ కాపురాలను కానా?
అంతరంగబంధువును కానా?

మెహె—నీబంధుశ్వము నాశరీరమును జొచ్చి శల్య
గతమైనది, కాని ఈవిషయ మంతకంటె లోనిది-ఈ స్థూల
శరీరాంతర్గతమైనూళ్ళుశరీర మున్నచో దానికి చెందదగినది,
బయట పడనీయకూడదు సరే, నీ వింత విపరీతముగా
నిర్బంధించుచున్నావు గాన నాచిత్తచోరుని యాకారమును
స్థాళీచులాకన్యాయమున-దిజ్మాత్రసూచకముగా నెఱిగింతును,
వినుము

దాల—మంచిది, సావధానై యున్నాను నీచిత్త
చోరుని పోల్చుకొన గలుగునేమో చూచెదను-

మెహె—నా మానసహరుని అందము వినుము, చం
దము గనుము

ముక్కు—ఉన్నది- చెవులు- అంతజాగ్రత్తతో పరి
శీలింపలేదు, కాని ఉండియుండును అతడు నవ్విన ముత్యాలూ
రత్నాలూ రాలునో రాలవో యెరుగను, కాని పల్వరున
కాన్పించుచు రోదనము చేసెనా, వాని ముఖసౌందర్యము
హెచ్చదు, పాడుచున్నాడను భ్రమ పుట్టదు—నా ప్రాణ
కాంతుని పట మింతవరకు నెరింగించితిని కదా? శేషించినది
నీవే ఊహించుకొనుము, లేదా ఇంకొక తూరి చెప్పెదను

దాల—అబ్బో! నీ చిత్తచోరుడు నా కన్నులకు
కట్టినట్లున్నాడే!

మెహె—ఇదిగో, చూచిచూచి వాని హఠాచేదపు సుచూ! అందువలన విశేషస్వప్న ముండదు, మా తగ్గడిగారికి నూర్గురుకంటె నెక్కుడు భార్యలున్నాగు కాని, నీవు వాని వలనకున్న కార్యసరణి అనుకూలించుచు

(సలీము వచ్చును)

సలీ—మెహెర్! ఇక్కడేమి చేయుచున్నారు?

మెహె—ప్రపంచమునండలి వింతల చాలతు వర్ణింపు మన్నది, కావున కొన్నిటిని వివరించితిని

సలీ—ఏదీ, చెప్పుము, నేనకూడ విందును

మెహె—చాలత్, ఏదీ చెప్పు, నీకు ముఖస్థముగా నున్నవి కాబోలు- చలకలాగు పల్కవే- ఏమి చెప్పినో నేను మఱచితిని- సలీమ్, నాకు కల్పనాశక్తియే కాని స్మృతిశక్తి లేదు-చాలతు కొత్తదారుల తొక్కనేరదు, కాని దాని స్మృతి శక్తి దృఢమైనది- నేను దొరికినదానినెల్ల స్వయముచేయుదును, చాలతు దాని ఖర్చుచేయక ఆయమునేయును ఆ! జ్ఞప్తికి వచ్చినది- కృపణుడు యావజ్జీవము కూడబెట్టిన దానిని వానికొడుకో మనమఱో త్వరలో కాజేయును- ఇది యొక వింత.

చాల—ఇదొక వింతయూ? సలీమ్, నీవు చెప్పుము

మెహె—ఇది వింతకాదా? సలీమ్, నీవు చెప్పు

సలీ—దీనికేమి? ఇంతకన్న నెక్కుడు వింత యొకటి

కానున్నది

మెహె—దాల—ఏది? ఏది?

సలీ—అక్క, సార్వభౌమునితో రాణా ప్రతాపసింహుని యుద్ధము. ఈ వృధమిని సర్వోత్కృష్టము అమితశక్తియును సగు సార్వభౌముతో నొక తుద్రుడుత్రియునకు సుగ్రామముట' ఇంతకిన్ని వింతకలదా?

దాల—వాని మతి పోయినట్లున్నది

సలీ—నేను నన్నే మొరట అనుకొంటిని, కాని కొద్ది కాలముక్రిందట సార్వభౌముని మూడుసేనలు ముక్కలు చేయుట చూడ ఆతడు వెనాడనజెల్లదు కూర్గురు రసపుత్తు) లేనూర్గురు ముగ సైనికుల పేచ మడచిరి

మెహె—మీకు ధోరయ్యుద్ధమున వారిని పరాజితులు జేచురాదా?

సలీ—ఈ గారి అదే జరుగును మానసికమును శోలాచరమునుండి మిగిడినప్పునప్పుడు ప్రతాపుని దర్శించి ఆతని సైన్యబలము యుద్ధప్రక్రమయు పరిశీలించి వచ్చును ఆత డెవ్విధి నైన ప్రతాపుని వశపఱచుకొనెనా సరే, లేకున్న యుద్ధము తప్పదు

మెహె—యుద్ధమునకు నీ వేగుదువా?

సలీ—నేను వెళ్లకున్న నెట్లు? ఆడదానివలె గాజులు తొడిగించుకొని సగభులలో గాడుకొనుమందువా? లేక గుడ్డి వానివలె కుడిచి కూర్చుండుమందువా?

మెహె—నీవు పోవుచో నీ వెంట నేచుకూడ
వచ్చెదను

సీలీ—నీవా?

మెహె—ఏమి' వింతగా నున్నదా'

దాల—మెహెరుతో' కేచుకూడా వత్తు

సీలీ—బాగుబాగు! మీ యుద్ధక్షేత్రమునకు వచ్చి
ఏమి చేయుదురు?

మెహె—యుద్ధ మెట్టిదో చూచెదము తేలుచుగా
మావద్దచేరి “ఇట్లు యుద్ధ మొనర్చితిమి, అట్లు శత్రువులు
జంపితిమి” అని మీరు బడయి గొట్టుచుండురు. కావున
మీరు నిజముగా యుద్ధమెట్లుచేయుదురో మేము స్వయముగా
చూడవలయును

సీలీ—మేము యుద్ధము చేయకున్న జయఃజయంబు
లెట్లు నిర్ణయింపనగును?

మెహె—నేను చెప్పనా? ఈవైపు కొన్నిఫిరంగులు
ఆవైపు కొన్నిఫిరంగులూ ముందు పేల్చెదరు ఆవెన్న నొక
నాణెము తీసి ఒకప్రక్క పడిన నొకపక్షమువారూ ఇంకొక
ప్రక్క పడిన ఇంకొకరును జయించినట్లుచూచి ఒక ముసలి
వీరు డానాణెమును గట్టిగా గోటిగొ నెగురజిమ్మును పిమ్మట
నాణెమున కేసక్కు తిరుగబడిన నాపక్షమువారు జయించిరని
నిశ్చయించి భేరిలు మ్రోగింతురు అంతేనా?

సీలీ—వాహ్వా! అట్లైన నేనలేల?

మెహె—వార్తలను తీసుకొనిపోవుటకు—మనుష్యులను పిలుపుటకూ చూపములకు భీతిగొల్పుటకూ, నేనలుండవలదా? సలీమ్—నీవు విలాసపురుషుడవు—నీకు యుద్ధము చేతనగునా? ఏమే దౌత, ఏమందువు?

దౌల—నిజమే

మెహె—పాలుత్రాగుబిడ్డవంటి నుకుమారివి, నీకు యుద్ధప్రశంస యేల? బాలకా!

సలీ—సరే—మీరే చూచెదరుకదా! నే నెట్లు యుద్ధముచేయుదునో వేరే చెప్పనేల?

మెహె—అట్లే కానిమ్ము

సలీ—తండ్రిగారి అనుమతి వడసి మిమ్ము తప్పక నావెంట గొనిపోయెదను, అంతా మీరు చూడవచ్చును.

(వెళ్ళును)

మెహె—(నవ్వి) ససీముకు పురియెక్కించి తమాషా చూడవలయు, ఇట్టి వుట్టిభోగి పట్టుచుని ఒకదెబ్బకు స్మృతి తప్పి పడేపోడా?

దౌల—సార్వభౌముడు వచ్చువేళ అయినది, నేను పోయెదను

మెహె—ఇదే మంచిసమయము ఆతని అనుమతి వడయుటకు—ఇచటనే యుండుము

దౌల—బాబో! నే నండజాలను

మెహె—ఎంత పిరికిదానవే? సార్వభౌముడు

పులియా, భూతమా? అతని చూచి మనము పారిపోనేల?

దాల—నే నుండజాలను (పోవును)

మెహె—తండ్రిగారన్న దానితో భయపడును, నాకు భీతిలేదు లోకమంతటకీ సార్వభౌమును కాని నాకు తండ్రి కాడా? ఇంటిలో నాతని ఆధిక్యము సాగునా?

(అక్కరు వచ్చును)

అక్క—అమ్మా! మెహెర్, ఒ ట్రిగా నున్నా నేమి?

మెహె—దాల తీతమకూ ఇక్కడనుండి మీరు నచ్చుచున్నారని యిప్పుడే పరుగెత్తింది

అక్క—ఏమి?

మెహె—అదేమో? మీశత్రువులు విమ్ముచూచి జడియవలయును గాని మా కేమి భయము?

అక్క—నీకు నేనన్న భయము లేదా?

మెహె—రవ్వంతయూ లేదు. మాకంటికి మీరు మనుష్యులనలెనే కన్నకుదురు, ఓల్లీపుల్తానలైన నేమి తురుష్కు సార్వభౌము లైననేమి? మిమ్ము చూడ మాకు భీతి జనింపదు, గౌరవము జనించును

అక్క—ఏమి?

మెహె—ఒకవంక నృద్దులు, ఇంకొకవంక జనకులు

అక్క—నిజమమ్మా! నన్నుచూడ సంతానమునకే సంత్రాసమైన నన్నిక ప్రేమించుచుచున్నారా? నలీ మిప్పుడిటు వచ్చెనా?

మెహె—ఎచ్చెన—అన్నట్లు మీరు రాణా ప్రతాప
సింహునితో రణమా?

అక్క—కావచ్చును మానసింహులు రాణాను
చూడబోయెను, అతడు వచ్చినప్పట్లు నది నిశ్చితమగును

మెహె—నలీ గూయ్యుమున కేగునా?

అక్క—పోకతీరదు—అతనికి యుద్ధముచేయు సభ్యా
న మలవడవద్దా? మానసింహుల చిరజీవినా?

మెహె—తండ్రి! నా దొక మనవి

అక్క—చెప్పుము

మెహె—నెరవేర్చెదవా? ముందు చెప్పుము

అక్క—అదేమి? నేను నీమధ్య చెల్లింపనా, మెహెర్!

మెహె—నేనూ దొంటూ ఆయుధమును జూడబోవు
దుము

అక్క—సరిసరి స్త్రీలు యుద్ధభూమికి పోవునురా?
వా రచ్చట చేయునదేమి?

మెహె—స్త్రీలు చూడ బోకూడదా? స్త్రీలు మను
ష్యులు కారా? ఎల్ల కాలమూ అంత పురాకారాబద్ధులై యుం
డవలయునా? వారికి మాత్రము ముచ్చట లుండకూడదా?

అక్క—ఇదేమి ముచ్చట? ఇది సుభవమా?

మెహె—సంభవము కాకేమి? సత్యమే తండ్రిగలకు
కుతూహల ముండవచ్చును కాని, తనయ, కుండకూడదా?

అక్క—నే నెప్పుడైన కుతూహలుడ నైతివా?

మెహె—కాకేమి? చిత్తురుక జయించి మగిడిన నా “ధార్మిక” ఉగు వీరు ప్రచ్ఛన్నుడై శత్రువధ సల్పుట నిపు నిబటవా” అని నన్ను మీరుగి నేను హిందువుల పురాణములందు వానివిధయు ద్రోణునిచరణము చెప్పగా మీరు నిష్పేక్షపడలేదా?

అక్క—అదియు గదియు నొంటే?

మెహె—ఏమైనానరే తండ్రీ! నాకు యుద్ధము చూడవలెనను కోర్కెగలదు, నెరవేర్చువా?

అక్క—యుద్ధ మగునప్పుడదా?

మెహె—అయిన నేకగా చూడజోవుట

అక్క—అన్ని డాలోచింపవచ్చున లే (పోవుదురు)

— విమిదన రంగము —

(ఉదయసాగరతీరమున రాజపుత్రీనర్దారులు,
మానసింహుడు)

మాన—నా యభ్యర్థనమున మీరు కావించిన యీ ఆయోజనమునకు ప్రతాపసింహమహారాణావారికి చిరకృతజ్ఞుడను

భామాసా—మా ప్రస్తుతాపద్ధయందు మహారాజు గారికి యోగ్యములగు ఏర్పాటులు జరుగుటెట్లు? దాని నెఱింగియే ప్రభువువారు మా యత్సమాన్యభ్యర్థనముల ప్రస్తు

తించుట మా భాగ్యము—లోపముల నున్నింతురుగాక

మాన—ప్రతాపసింహమహారాణావారి ఆతిథ్యగ్రహ
ణము ప్రతిరాజ్యుత్తునకు సమ్మతమేతువు

గో॥ సి॥—మానసంవామహారాజా! సత్యము

మానా—మహారాజగారు మాటలయందు మహా
రాణావారియెడమక్కువజూపుచూ, మంత్రణమున మనకులము
నకు పరమ శత్రువుగు పాదుషాపక్షము వహింతురు, నకల
విషయముల సార్వభౌమునకు దాసులు

గో॥ సి॥—చూనా! ఊరకుండుము ఈత డక్కగని
శ్యాంకపుత్రుడు కాడా? అట్టివాని కిన్య మెద్దికన్యము?

భామా—ఆతడెచ్చివాడైనను మన కతిథి ప్రభూ!
మానామాటల పాటింపకుడు

మాన—ఆత డన్నది సత్యమే అందు ప్రమాద
మేమి? అప్పుడుకు శ్యాంకపుత్రుడ నగుటకు నే నుత్తరదాతను
కాన, ఆకార్యము నావలన కలుగలేదు ఆతని పక్షమున
నాల మొనర్చుట స్వయంకృతము, ఆతనిపై కత్తి నెత్తుట రాజ
ద్రోహము కాదా?

గో॥ సి॥—మహారాజా! రాజద్రోహ మెట్లగును?

మాన—ఆతడు భారతవర్షమున కేకచ్ఛత్రాధిపతి
కాదా?

మానా—ఏ యధికారమున?

మాన—శక్త్యధికారమున భారతసార్వభౌముడెవడో

యుద్ధములందు పలుమారు స్థిరపడుట లేదా?

మానా—యుద్ధమంత మియినదా? న్యాధీనతానిర్వహణమునకొనర్చు సంగర మొకవత్సరమున గాని, ఒక శతాబ్దమున గాని అంత మొందునది కాదు అది వంశపరంపరాగతము

మాన—కాని అది కేవలము నిష్ఫలము ప్రభూత బలదూ, అపరిమిత సాధనసంపన్నదూ అగు సార్వజ్ఞమునికి ప్రతిఘటించి కలహించి వృధారక్తపాత మొందుట వల్ల ఫలమేమి?

మానా—మానసింహా! ఫలాఫలములు దైవాధీనములు, మనసహజవివేచనానుసారము కార్యనిర్వహణ మొనర్చవలయును కాని, ఫలాఫలముల బాధ్యత మనకేల?

మాన—ముంగువెన్నె లారయక మొగియుట మూర్ఖత గాదా?

గో॥సిం—మహారాజా! ఇదియే మూఢత యొనచో ప్రపంచమందలి ఉచ్చప్రపత్తులూ మహత్వమూ కూడా ఈ మూఢతయందే నిహితముగుచున్నవి ఇట్టి మూఢ్యముచేతనే సాధ్యయగుచున్న ప్రాణములు విషమగుగాని సతీశ్వరుని విడువదు ఇట్టి మూర్ఖతచేతనే, స్నేహమయియును మాత సంతానమును సంరక్షించుటకు జ్వాలావహ్నిలో దుముకును ఇట్టి మూర్ఖత మూలముననే, ధర్మవధానువర్తులగు భారతీయులు కుత్తుకల నుత్తరితురు కాని కొర్రాను చేపట్టరు మానసింహా! ప్రతాప

సింహుని దానిని గరిష్ఠముగా, వాని యొక్క
 రక్తము మహాస్థైర్యమును, అట్టి శాసనములను
 ఎదిరవోనిదానికి గానంబాహ్వ్యములను గానంబు
 చాల్చులు! వీరుడెచు నపు భారతమునీ, నీ గోల నట్టి
 మాటలు రాగూపం ?

(అమరసింహా చరిత్ర)

అను—చూడసి హా సహా రాజా! (ఇద్దరు కాలి బాక
వూడి నింజ్జితముగు లొంగిని ముచ్చ సమాధి కుం
జేయుడని మాత్రంకిగా, మది, చురుని.

మాన—నారో?

అను—వారికి అన్నిగా చుట్టటం, నేడాహారము
స్వీకరించని మీరు వింటున్నారని చెప్పే మిత్రాడ గలవి
మాటలాడుదురు

మాన—అటు నా తెలిసి ఇ అంగనములో ఈ
తలనొప్పికి కారణము తెలుసుమగ, నాపైకి భుజిమట
వాటి గిట్టకు ఇన్నాళ్ళూ మీ సర్మూరక్షణార్థము స్వీయ
మానరక్షణము మాని మా ఆడబిడ్డల మొగిలుకెద్ది పెన్సి
చేసిరి వాడుమా మొనకాడం బ్రే నేనింతి రకూ గాణా
కెదురుగ రణముచేయట మానితిని గేటియగిడి మిమ్మ
ఆర్ధ్రావర్తమున నడుగుపెట్టినయక మీకు ప్రక్కలోని బల్లె
మై మీ అవాంకారముల గూర్చముచేయవచ్చు నావేళ
భూసంహారు కానని వారితో ఎంత చేయుము

(ప్రతాపహరిహర వర్ణన)

ప్రతా—మానసికహాసంహితా! ముది మాతే
ప్రతాపుకొండ దూరమున ప్రతిక్షుడై నిలవగలదు నాన్వ
భావంబున నానాసించి చాచు ఆనీ నేనాధిపతియగు
మా సింహుని శక్తిగల్గు నకు వెరచినాడు గాదు మీరు
నేను నా నిధులై విచ్చేరి లేకున్న వచుదొడ్డిలో నెవ
రక్కవ గడ్డులో నేనా తేలియుండున న్నవనవసహచర
మన కేకచ్చత్రాధిపతియై రంకుశాధికారియగు నేలు సాన్వ
భానుశేఖర సర్వసేవాధిపతి గూఢసింహమహారాజే నమస్క
రం, లేక దీక్షణ, గృహహీన, ప్రతాడితుకనగు ప్రతాప
సింహుడై గడ్డులో నేడే స్థిరపడియుండు ఇప్పుడైనామించి
పోరేకు టియిచ్చానారము సురభూమిని మనకు
సమాపక మగుగాక!

మాన—ముదిది అట్లే కానిక, అచిరకాలమున
చూడకొందు (పోవును)

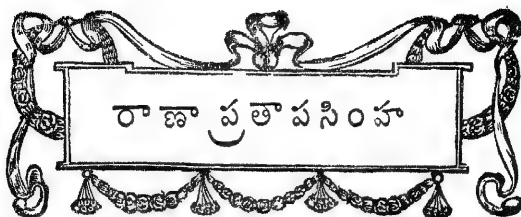
మానా—అయ్యో! మానసికహాసీవు నచ్చేటపుడు
నీ మాట అబద్ధము కూడా వెంటగొని రమ్మ

ప్రతా—మానా! ఊగతందము బండుగులారా!
అగ్రాంగము మన కిలవశీయున్న సమరకౌశలము పరీక్షిం
మగు కాల మానన్నమనుచున్నది మానసి హరిహర తన
పరాధవమును అర్చకుని నివేదించి అతనికోపమును రగు
ల్పక మానసిక చ వైగ గిని మనకు చేతులార ప్రజ్ఞలిం

చితిమి, దానిని వీరరక్తాభిషేచనమున నార్పవలయు
 యుగ్ధున జయమే రానిండు పరాజయమే రానిండు, అది
 దైవాధీనము మొగలాల ఎదుట సుష్టివముల నంచువారము
 కామనియూ మేవాగుగోగము ప్రాణములనైన వీడుదుమని
 యూ ప్రతిక నొసర్చితిమి, దాని మరవఁద్దు యుగ్ధసన్నద్ధుని
 గండు జే! మేవారలక్ష్మికి జే!

అందఱు—రాణా ప్రతాపసింహునకు జే! జే! జే!!!

రెండవ అంకము

— రెండవ రంగము —

(సనీము శిబిరమున మెహెర్ దాలతులు)

మెహె—ఏడి? సనీము లేడే? సరే. వాని రాకకై వేచియుండము

దాల—మెహెర్, నేను నీకు కోపము వచ్చినట్లున్నది.

మెహె—కోపము రాదా? యుద్ధము చూచుటకే కదా ఆగ్రాప్రాసాదము! వీడి వచ్చితిమి యుద్ధము యుద్ధ మన్నమాటయేకాని యుద్ధమేదీ? తూర్యధ్వని భేరీరవమూ అప్పుడప్పుకు వినబడుచున్నవి, ఉలుకూ లేదు, పలుకూ లేదు ఇట్లు నిశ్చింతోదాసీనత నుండుట నాచేత గాదు, ఇటు నొక నిమిషమైన నుండనొల్లను, నేడే యిటికి పోదము.

దాల—నీ యభిప్రాయ మెరుగలేకున్నాను యుద్ధ ము చూడవచ్చునపు డెంతో గండరగోళమయ్యె. ఇక్కడకు వచ్చునరికి “ఇదిగో నేను యుద్ధము, రేపు యుద్ధము”ని గడుపు

చున్నారు నివోపికపట్టజాలక పడేపడే చారిపోవును నను
చున్నావు, వివరీతముగా నున్నదే నీ హృస్వత్తి!

మెహె—యుద్ధ మెక్కడ? నేటికి పక్షహేను దిన
ములు గతించెను, సైన్యములు ముఖాముఖయై యున్నవి,
ఇరుతెగువారూ కన్న లెట్టినేయుచున్నారే, కాని ఒక
సారియైన తలపడిరా ' వారి కంతధైర్య మెక్కడిది? పట్టి
కోలాహలమే! ఊహలు, నేనిక సహింపజాలను, ఇప్పుడే
పయన మయ్యెదను అదే సలీము—

(సలీము వచ్చును)

సలీ—మీరు నాశిబిరమున కేల వచ్చితిరి?

దాల—మెహెరుకు చాలాకోపము వచ్చినది

సలీ—ఎందుచేత?

దాల—“నేడే పయన మయ్యెద న”నుచున్నది

సలీ—బాగుబాగు- యుద్ధము చూడకే?

మెహె—ఏదీ ' యుద్ధ మే లేదే ఒక దెన రసభిక్తులు
ఇంకొక దెన మొగలులు-తోలుబొమ్మలవలె నిలిచియున్నారు,
అప్పుడప్పుడు ధాంధాం అనిపించుచుందురు- యుద్ధము
చేయరు, బేరీమృదంగముల వాయిం చరు, పిరికిపండులు! ఇదే
యుద్ధమైనచో నికి చూడనక్కరలేదు- మేకలకలటె మెత్తని
వారివలె గన్నట్టుచున్నారు

సలీ—అట్లుకాదు యుద్ధమగును భీరుడు కుల్చితును
నగు మానసింహుడు సేనాధిపతి బొటచే యుద్ధ మిట్లు నీరు

గారుచున్నది. ఆతనికి రసపుత్తుల నెదుర్కొనుటయన్న అడలు—నేనే నేనాధిపతివైనచో—

మెహె—సీవు నేనాధిపతిని కావా? కట్టబొమ్మవా? ఇందుకా యిటు వచ్చితివి? ఇచటి వ్యవహారమాలు చూడ నా కొళ్ళు మండ్ల చున్నది, నన్ను పంపివేయుము, నే నిట నుండను సలీ—ఎట్లు పంపుదును? నిన్నిప్పు డాగ్రాకు పంపుట సుకరమా?

మెహె—సుకరమే కానీ, దుష్కరమే కానీ, నన్ను లేపు ప్రొద్దుట ఆగ్రాకు పంపకతీరదు. లేకున్న అంతా మట్టి లో కలిపెదను.

సలీ—ఏమి చేయుదువు?

మెహె—మానసిగునద్దకు పోయి “యథ్ధము చేయుదురా? లేక నన్నాశ్మహత్య చేసుకొ మ్మొందురా?” అని అడిగెద, రెండును నాకొకటే, ఇక నొక్కదిన మిక్కిడ నేనుండను.

సలీ—యథ్ధము చూపుమని పిచ్చిగానివలె పట్టుబట్టి చేసిన గోలయేమి? ఇప్పు డింటికి బోవుదునని నిర్బంధించుట యేమి? స్త్రీజాతిస్వభావమిది. నిన్నననేల? కాళ్ళు పట్టుకొనుటయే కొరత పెట్టితివి!

మెహె—ఆ కొఱత నిప్పుడు తీర్చెద (సలీ)ముకాళ్ళను పట్టుకొని) నాకు విసుగు పుట్టుచున్నది. వీరిగూడఁగలని భ్రమ పడి మీవెంట వచ్చితిని, కాని వాస్తవముగా మీరందరూ

భీమలు, మేకకుండనంత ధైర్యమూ తెగువయూ మీకు లేవు. పదములంటి పట్కుచున్నాను రేపు మనకో జయము యెదిరికో నిశ్చితము కావలయు. ముసుగులోని యీగుద్దు లాట మాన్నివేయుము, లేదా న న్నింటికి బంపుము. యుద్ధ మన్న నా కనవ్యా మగుచున్నది

సలీ—మంచిది లెమ్ము నే నిదే మానసిహునితో మాటాడి కార్యక్రమము నిరూపింతును స్త్రీలు ధన్యులు, అందు నీవు పరమధన్యవు. పాదుసా మద్దులబిడ్డవు. నా ప్రియసోద రివి-సీముద్దు చెల్లింపమా?

మెహె—ఏమి చేయుమందువు? ఇచ్చటి పరిస్థితుల జూడ నెవరి కొడలు మండదు? (సలీము పోవుచు)

దాల—మంచియెత్తు వేసితివే

[శక్తసింహాడు “సలీమ్” అని పిలుచుచు లోనికి వచ్చి “ఓహో! ప్రమాదము! మన్నింపుడ”ని తోడనే పోవును]

దాల—మెహెర్, ఇత డెవడు?

మెహె—రాణాప్రతాపసింహుని తమ్ముడు శక్తసిం హుడు. పాత అందకాడే! హాయిహాయి! ఏమందువు?

దాల—ఔను ఇతడూ కాదు అతడూ

మెహె—గొప్ప విద్వాంసుడనీ వ్యంగ్యప్రియుడని కూడా సలీము చెప్పుచుండును ఆహా! ఇటువచ్చి నిమిషమైన నిలువడాయె. ఆగిన మాటాడించియుండుచు ఇది యుద్ధ ఖేత్రము కావున దృష్టిదోషమును పాటింప నక్కరలేదు.

మన యాచారములలో నీ“ఘోషా” యన్న నా కొళ్ళు
మంట మచల పదిమంది చూచిన మనహాపరాశి తగ్గనా?
గౌరవము తరిగిపోవునా? మన శిబిరమునకు పోయి ఏ
మాలోచించుచుంటివి? అతడు తిగగ రాడు-అదేనా నీవు
కోరునది? (పోవుదును)

—మూడవ రంగము—

[మానసింహుని శిబిరమున సనీము మహాబత్ ఖానులు]

సనీ—మహాబత్, ప్రతాపుని సైన్య మెంత?

మహా—దాదా పిరువయివే లుండునని చాగలు
చెప్పుచున్నారు, పిమ్మట భిల్లుల సైన్య మున్నది

సనీ—ఇరువైరెండు వేలే నా? అంత మెల్లొన్ననూ
ప్రతాపుని పట్టదల మాత్రము ప్రశంసనియము, బారతసార్వ
భౌముని పృథులనేన కెదురుగా నిట్టి స్వల్పసైన్యముతో నిలు
చుట అనన్యసామాన్యము! ఆతని నొకసారి చూడవలెనని
యున్నది

మహా—సమరక్షేత్రమున నాతని చూడక తీరదు
యద్ధరంగమున నాతడు నేనాముఖమున నుండునుగాని
మొగలప్రభువులవలె వెరుకబడువాడు కాదు

సనీ—యద్ధమందలి ఫలాఫలములను నీ సమరకౌశల

మున నిశ్చిప్తము జేసితిమి, ఆ వినతండ్రికి తగినవాడ వనిపించు కొనవలయును సుచా!

మహా—యద్ధమున నెగుట నిశ్చిత మయినట్లే మన సేన శత్రుసేనకు నాల్గురెట్లున్నది, అందుపై మనకు ఖరం గుఱునవి, ప్రతాపున కవిలేవు ఇంతేకాక మానసింహమహారాజు దళవాయియై స్వయముగా మన సేనల నడుపును

సలీ—ఈ మానసింహుని పొగడ్త విన్న నాకు తెలనొప్పి యద్ధిప్రసంగము వచ్చునగుడెల్ల తండ్రిగా రీతని నామే జపించుచుందుగు మానసి హుడు పాదుషావారికిష్టమై వము, ఈతడు లేకున్న మొగలసాగూజ్యము సాస్థాపితము కాదు కాబోలు!

మహా—ఇం దబద్ధ మేమున్నది? కాకన వర్వతపంక్తి మొదలు ఆరకా వఱకు, వింధ్యహిమవత్పర్వతముల మధ్యనన్న ప్రదేశములలో మానసింహుని బాహుబలము లేకున్న నేదేశము మీకు కై వసమయి యుండును? ఇది పాదుషాకి తెలుసును, ప్రతాపసింహమహారాణా పరాక్రమము కూడా వా రెరుగదుగ, కావుననే యీ యద్ధమున నాతనికి సైన్యాధిపత్య మొసంగిరి.

సలీ—చాల్సాలు! మహాబత్, మానసింహుని పేరు వినివిని చెవులు చెముడుపట్టినవి ఆత డట్టిదూరయవీరు డైనచో నిజమకుటము నేల కాపాడ కొనలేకపోయె? స్వాధీనతాగర్వమున ప్రతాపునివలె శిరము నెత్తుకొనక మొగలసార్వభౌ

ముని పదరజమును తలపై నేల దాల్చును?

మహా—ధాతవ్రాత! యువరాజా! విధివిలసితము!

(మానసింహుడు పట్టము పట్టుకొని ప్రవేశించును)

మాన—యువరాజా! వందనము, మహాబల్,

సలాము—మేవారసైన్యము కోమలమీరు పశ్చిమదిశను గిరి
శ్రేణిచే సురక్షితము, అటబోవు దారి అతిసంక్లిష్టము—రెండు
పుల సుచ్చమగు పర్వతశ్రేణి, ఆమధ్య రసపుత్రుని
యున్నది, ఆవెళ్ళ భిల్లధనుర్ధరు లున్నారు, ఇదిగో పటము!

మహా—అట్టిన కోమలమీరు చేరుట దుస్సాధ్యమే!

మాన—దుస్సాధ్యమే కాదు, అసాధ్యము రసపు
త్రుని నిప్పు డెదుర్కొనుట యుక్తిసంగతము కాదు, వారు
మనపై బడువఱకు మన మేమియు చేయక వేచియుండవల
యును, లేకున్న ప్రమాదము తప్పదు

సరీ—మహారాజా! నిరుద్యోగులమై యిచ్చట నెన్ని
నాళ్ళు ఉండుట?

మాన—ఉండవలసి నన్నాళ్ళు యథాయోగ్యముగా
అన్ని యేర్పాటులను కావించితిని

సరీ—వలదు మన మిప్పుడే వారిపై దాడియాడు
దము

మాన—యువరాజా! అట్లుకాదు—వారు పయి
కొనుదాకా మన మాగుట శ్రేయము మహాబల్, నీవు
పోయి నాయాజ్ఞ ననువర్తింపుము

సనీ—అట్లు జరుగకూడదు. మహాబత్, రేపుదయ
మున శత్రువులపై బహుటకు సిద్ధముగా ఓండుడని నానేరల
గాజ్ఞాపించుము

మాన—యువరాజా, సర్వసేనాధిపతిని నేను.

సనీ—నే నీయుద్ధమున సాక్షిగోపాలుడనై వేసుక
బాడ ఎంపబడితివా?

మాన—నిన్ను సార్వభౌముని ప్రతినిధిగా తెచ్చితిని.

సనీ—అనగా అర్థ మేమి?

మాన—అర్థమా? నీవు సార్వభౌముని నామస్వరూపు
డవు, ఆజ్ఞాస్వరూపుడవు, చిహ్నతుబ్బుడవు, నిన్ను గాక సార్వ
భౌముని పాదుకలు తెచ్చినను యధేచ్ఛము కార్యక్రమము
పజరుగలను

సనీ—అబ్బా! ఇంత గర్వమా? మానసింహా!
(కత్తి దూయును)

మాన—యువరాజా! కత్తి నొరలో నుంచుము,
లేకున్న తుప్పొప్పట్టుచు వృధాక్రోధప్రకటనమున ఫలమేమి?
ద్వంద్వయుద్ధమున నీవు నాకు సముడవు కావని యెఱుగవా?
సైన్యమంతయు నాచేతిలో నున్నది, నీవశమున లేదు

సనీ—నీవు నాయాధీపమున లేవా?

మాన—నేను సీతండిగారి అధీన మండలివాడనన, నీ
యధీనమున లేను వారి యాజ్ఞానుసారము సర్వస్వాతంత్ర్యము
వడసి యుద్ధభూమికి వచ్చితిని నీకృత్యములయెడ సాధ్యమగు

నంతవరకు చేయిచేసుకొనను నన్ను ధిక్కరించి నీన్వరిచేసి
తివా పిచ్చివానివలె సంకల్ప వేయించి అందుకు సమాధాన
మీయవలసినదో సార్వభౌము నెరుక నిచ్చెద చుహాబత్,
నీవుపోయి నాయాజ్ఞను నేవలకు దెల్పియు (పోవుదును)

నలీ—మంచిది యుద్ధము ముగియచిమ్ము, ఇందుకు
తగినశాస్త్రీ కావించెదను భృత్యున కింత తలచినా
(పోవును)

—నాల్గవ రంగము—

(యుద్ధభూమిని శిబిరములో శక్తసింహులు)

శక్త—ఇదే మేవారు నా జగ్గభూమి యగు మేవార్.
నా మంతనమున మొగలనేన సువర్ణప్రసవగు నీదేశముపై
నేను ప్రస్తుతమైనది-అచిరకాలమున నీ భూమి నిజసంతాన
రక్తపాతమున అర్ధమగుచు మున్నేరక్తమును నిజసంతాన
మున కొసంగినదో దానినే నేను మరలపుచ్చుకొను చున్నది
నరే-ఇచ్చి పుచ్చుకొనుచున్నది-అప్పు నేటితో తీరును
ప్రతాప! నీకూ నాకూ ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట నేటితో సంత
మగుచు నీవు నన్ను మేవారునుండి తరిమితివి, నే నాముగము
నేను తీర్చుచున్నాను రాహుడు విభీషణుని లంకనుండి తరి
మెను, విభీషణు డాబదులు తీరెను నేను నల్ల బులిము
క్తుడ నయ్యెద, నిన్ను మేవారునుండి పారదోలెద. ఈదేశ

మును చీల్చి చెండాడి శ్మశానము కావించి దానిపై ప్రేత వలె నంచరించెదను, అంతే- అంతకు మిక్కిలి సేయువాడ గాను. నా కీరాజ్య మక్కరలేదు, మొగలులనుండి యెట్టి పురస్కారమూ అభిషింపను నా హృదయమున ద్వేషము గాని లోభముగాని హింసగాని లేవు కేవలప్రతాపముగా విముక్తియే ప్రకృతిచేసిన అన్యాయము సఁఘ మగపర చిన అవిచారమూ, రాజానగించిన స్వేచ్ఛాచారమూ, వీటికి నా చేతనైనంత వట్టు ప్రతీకార మొనర్చెదను. జాతిగొప్పగా, నేను కొద్దివాడను, కావున నొంటరిగా కార్యము నిర్వహింప నేరక పరులనాహాయ్య మపేక్షించితిని-నే నొనర్చున దన్యాయమా? కాదు ఇందు రజ్జ్వంతయూ అన్యాయము లేదు నాయెడ గిన్నరుఁబడిన ఘోరాన్యాయమును న్యాయరూప మున పరివర్తింప జేయుచున్నాను, ఉచితశాసనమునకు భంగము వాటిల్లే, కే వాధంగపాలు దొంగించి నర్జనమన్యాయ మును స్థాపించుచుంటిని, అన్యాయ మొనర్చుట లేదే? (మెహెర్ నచ్చును) ఎవరది?

మెహె—నే నక్కరమా కూతురను, నాపేరుమెహెరున్నిసా

శక్త—(లేచి) సార్వభౌముని కూతురవా? నా శివీరమునకు రాగతమేమి?

మెహె—అయ్యా! ఓవు ప్రతాపసింహుని సోదరు

డవు కదా ఆతని ప్రతిపక్షియగు పాదుషాపక్షమున నుండుటకు గతమేమి?

శక్త—ప్రతాపుని సోదరుడనే- అప్పతీర్పు నిట వచ్చి తిని.

మెహె—అట్టైన నీయుద్దేశముంటే నాయుద్దేశము మహాత్తరము, నేను విత్రత్య మాపాదించుటకు వచ్చితిని నీకు వింతగా నన్నదా?

శక్త—అదే ఆలోచించుచుంటిని

మెహె—నీ వాలోచించుకొనుము, నేను కూర్చుంటాను

శక్త—న నిట్లాదగింపవచ్చుటకు హేతు వడుగ వచ్చునా?

మెహె—అట-క మేమి? అడుగవచ్చును నే నొక చిక్కులో పడితిని

శక్త—ఏమి చిక్కు?

మెహె—గట్టిదిక్కి సలీము నాతమ్ముడు, నేనూ బాలతున్నిసాయును యుద్ధముచూచుటకు వచ్చితిమి ఇది నీ వెటిగేముందువు యుద్ధము చూడవచ్చితిమా, యుద్ధమే లేదు అగణ్యనేన యిట కుడిచి కూర్చున్నది, మే మిది చూచుటకు రాలేదు. ఇక మాకు చేయుట కేమున్నది? ఇంత వరకూ బాలతుతో మాటలాడుచుంటిని-దానికి నిద్రవచ్చెను బాబో! ఏమి నిద్ర! ఈగోలలో ఎవ్వరికైన గాఢనిద్రపట్టునా?

దానికి పట్టినది నే నొంటరి నైతిని, నీవుకూడ నొంటరిగా
నిట నుండుట జూచి నీతో ముచ్చటింపవలయునని వచ్చితి,
నీవు మంచివిద్వాంసుడవని సరీము చెప్పినాడు

శక్త—చిత్రముగా నున్నది నీచర్య!

మెహె—దీనిగూర్చి నీ వాలోచింపవలదు నేను
సార్వభౌముని కూతురు నైసను మా యమ్మ రసపుత్ర)వనిత
నీ మక్కుమొకమెరుగని నేను హఠాత్తుగా నీతో మాట
లాడవచ్చుట చిత్రమే, అంత పురస్త్రిని కావున ఇట్లు రాగూడ
దని యెంచుచుంటిని కాబోలు! బేను-ఇట్టి దృశ్యము నీ
కపరిచితమై యుండును

శక్త—అపరిచితమే—దానికేమి గాని, నీ ఓట్లొంట
రిగా అర్ధరాత్రవేళ నాశిబిరమును జొచ్చితివని వినిన సలీ
మేమనుకొన్నను-సార్వభౌము డేమని యెంచును?

మెహె—ఆధయము నీకు వలదు, సార్వభౌము
డేమియు ననడు, అతనికి నామాట ఉత్తమలక్ష్యము, నేను
గీచిగోటు దాటువాడు కాదు ఇక సరీమా? ఆతడు మాత్ర
మేమనును? నే నాతని తోబుట్టువున, పెద్దదానన, చిన్నతన
మున పురుషులకంటె స్త్రీలు విజ్ఞులుగుట నీవెంగేముందువు
అందుచే సలీము నేనేమి చెప్పినా నమ్మువాడు గాని మాటు
పల్కజాలదు ఒకవేళ నేమెవయన్ననూ ప్రయోజన ముండ
దు ఆ అడుగ మరచితిని, నీవు వివాహితుడవా?

శక్త—కాను నాకు వివాహము కాలేదు.

మెసా—అది దుఖహేతువే.

శక్త—ఏల?

మెసా—నీభార్యతో గూడ నీవు యుద్ధమునకు వచ్చినచో నే నామెతో పరిచయము చేసుకొని కాలక్షేప మొనర్చుచుందును నీకు పెండ్లి కాలేదా? వింతయే!

శక్త—ఏమి?

మెసా—నాకూ పెళ్ళి కాలేదు సరేకాని, నీ కేల పెండ్లికాలేదు?

శక్త—నదుటవ్రాత-నా దౌర్భాగ్యము

మెసా— దౌర్భాగ్యమో, సౌభాగ్యమో నే నెఱుగనుకాని పెండ్లిగూడు ఆచారము చాలకాలమునుండి పారంపర్యమై యన్నది-ఇంక కొంతకాల మిట్లే యుండును ప్రేయసుల ప్రథమసంభాషణ ఎల్లుండునో యెరుగుదువా? విన కుతూహల మగుచున్నదా? నవలయందూ ప్రబంధముల యందూ వర్ణంపబడినరీతిని వారు మెలంగిరా, హాస్యాస్పదులు కాకతీరదు “ప్రియా! నీవు దగ్గరలేకున్న నేను జీవింపజాలను” అని నాయకు డనిన, “ప్రాణేశ్వరా! నిన్నొక్కక్షణమైన బాసినచో నేను ప్రాణములత్యజింతును” అని నాయిక బదులు చెప్పును పెండ్లికిముందు వా రొకరినొక రెరుగరు మూడు నాల్గుదినములవరకే యీ ముచ్చటలు-భిక్షరినొకరు వెతకు కొనుట-సరసము లాడుకొనుట-ప్రణయకలహములు-అనుక్షణ

విరహతాపము! అప్పుడు వారిని మాచినవారి కీమాటలు నిజమనియే భావన కలుగును

శక్త— వేప్పుచును ప్రేమవాగుయల చిక్కికొనిన లేదా?

మెహె— లేదు, లేదు-అట్టి సుయోగమిదివరకు నాకు లభింపలేదు ఇంతవరకు నేనెవ్వరినీ ఎలచటకేదు న న్నెవరైనా వలతురన్న ఆశకూడా లేదు-

శక్త— ఏమి?

మెహె— పురుషు లెవరైనా వలపువలలో చిక్కుకొనవలయునన్న స్త్రీ సౌదద్యవలి కావలయునట! ప్రబంధములబట్టి జూడ నాయకుడు గంధర్వుకుచూడుడు కావలయు, నాయిక అస్సరస కావలయు-కుహపియకు రాజకన్యావివాహముగూర్చి యెక్కడను వ్రాసియుండలేదు నా కని దినమునగడనున దట్టిదే.

శక్త— ఎక్కడ చూచితివి?

మెహె— అద్దమున-నా రూప మేమియు బాగుగ నుండదు కన్నలు ఆర్ణవంతములు కాకపోయినను వాటియందు విశేషలోపము లేదు-కన్నబొమలు-కలిసి మేళవించిన కమనీయము లట, నా కళ్లులేవు-నా ముక్కుకొంచె మెత్తుగా నుండిన మేయి యుండును ప్రకృతమని చప్పిడి- మాయమ్మముక్కు మాతండ్రిముక్కును అందమైనవే - నా చెక్కిళ్ళు నొక్కుకొనిపోయినవి అబ్బే!-నేను ఏమీ బాగుం

డను, కాని, మా దానితుచక్కనిచుక్క, నే నెంతకురూపినో
ఆమె అంత రూపసి-నావలన స్త్రీలోకమునకు ఘటించిన.
లోపము నామె తుడిచివేసినది-పరస్పరావలోకనమున నాకు
లాభమెక్కుడు, నేను దినారాత్రము దివ్యసుందరనిగ్రహవలోక
మున తనియుచుందును, ఆమె అద్దమే చూడదు (సన్యాసిని
వచ్చును) ఈమె ఎవరై?

శక్త—నీ వెవరైవు?

ఇర—నా పేరు ఇర-రాణావ్రతాపసింహునికూతురను.

శక్త—అమ్మా! ఇరా! కూర్చుండుము-ఈ వేష
మేల? కలగనుచున్నానా?

ఇర—కక్కా! కలగాదు, నేను నిజముగా ఇరనే, ని
న్నొకసారి చూచిపోదమని వచ్చితిని ఈమె యెవరై?

శక్త—ఆళ్లరుపాదపాకూతురు మెహర్షిని సా ఏమి
యివాిత! మొగలు సాంస్కృతికముని కుమారియు మేవార
రాణాకూతురును ఒక్కసారియే అనిచుగ్రహింపై వచ్చిరి!

మెహె—నీవు రాణావారికూతురవా? అమ్మయీ!

ఇర—బోను యువరాజ్ఞి!

మెహె—నా కాగోప్ప యేమీ లేదు-నా బోటు
కుమార్తెలు సార్వభౌమున కనేకు లున్నారు ఒకరు హెచ్చి
నను ఒకరు తగ్గిననూ ఆయనకు బాధాకరముగాదు యుద్ధము
చూపుడని మాతంగడిగారి నెన్నియోసారులు ప్రార్థించినా
ఆత డియ్యకొనడాయె, కావున స్వైరవిహారభీరినై సలీము

వెంట వచ్చితిని-౩ వెంట నామేన త్తకూతురు దొలతున్నిసా
వచ్చినది

ఇర—ఆమె ఎక్కడ?

మెహె—నిదిరించుచున్నది ఏమిచెప్పదు నానిద్ర'పిన్ని
సారులు చిక్కినచూ ఎంత గిల్లినచూ మొకున రాలేదు-ఇంత
కోలాహలమందు ఆమె గాఢనిద్రాసక్తురా లైనది!

ఇర—కక్కా! నీతో మా టాడవచ్చితిని (ఊరకుం
డును)

మెహె—కేనిక్కడ నుంటినని సంకోచింపక మీరు
హాయిగా మాట్లాడకొనడు-మీసంభాషణము ప్రకటింపవల
దని మీరుకోరినచో నెవ్వరితోడను చెప్పన, నాతల తెగవేసి
నను సరే-నాచేత నేమైన కార్యమున్ని నేనుకూడా మీలో
చేరెదన, లేకున్న విని యూరకుండెవ నీవేరు ఇరా కదా?
నుంచి వేర, రూపముకూడ కడులోభనీయును! మీరు
మాటలాడుచుండుడు, నేనుపోయి మాదొలతును పిలుచుకొని
వచ్చెదన, మిమ్ము చూచి ఆమె చాల సంతసించును
(పోవుచు)

శక్త—నీ నొక్కతివే వచ్చితివా? అమ్మా!

ఇర—ఆ-నే నొక్కతెనే

శక్త—నిరాపదవై రాగల్గితివా?

ఇర—నిరాపదవై వచ్చుటకే సన్యాసినీ వేషము

వేసితిని

శక్త—నీ విటవచ్చుట అన్నగా రెరుగుదురా?

ఇర—నేను చెప్పి రాలేదు

శక్త—అతనికి కుశలమా?

ఇర—శరీరకమాత్రము

శక్త—అత డేమి చేయుచుండును?

ఇర—ఇప్పుడు యుద్ధోన్మాదుడై యున్నాడు. ఒకప్పుడు యుద్ధప్రక్రియలు బోధించుచుండును, ఒకప్పుడు మంత్రణము నుచ్చుచుండును ఇంకొకప్పుడు సరదాబుల చుత్తేతితుల జేయుచుండును

శక్త—వదినెగారో?

ఇర—ఆమెకు మాత్రము స్వస్థత యెక్కడిది? కడచిన రెండుమూడు రాత్రులనుండియు నిద్దుర లేక తండ్రిగారి తలవంక కనిపెట్టుకొని యున్నది ఆతడు నిద్రలోకూడా యుద్ధప్రశంస యే పలవించుచుండును ఒకప్పుడు “పైబడుడ”నియు వేటొకప్పుడు “భయము వలద”నియు “చింతపీడుడ”నియు కేకలు వేయును ఒకప్పుడు కోపముతో గద్దించుచుండును, ఇంకొకప్పుడు “శక్తసింహ! తురకు నీవు మేవారనాశమునకు హేతుభూతుడ వగుట నిజమాయె” అని కన్నీరు గార్చి, నిట్టూర్పు వుచ్చుచుండును కక్కా!

శక్త—ఏ మమ్మా?

ఇర—నీవు నాతండ్రిగారికి సోదరుడవయ్య నాతని విషయమున కోరి మోగలుల జేరితివి కదా, హిందువువయ్య

హిందువులపై కత్తికట్టుటకు తగినంత హేతువున్నదా?

శక్త—నిరవగాధినగు నన్న నీతండ్రి రాజ్యము నుం! నిర్వాసితునిజేసిన, అదియే కారణము

ఇక—అప్పుడు జరిగిన బ్రహ్మహత్య గంటివి కదా? నీవేదేశము నుచ్చిష్ణము జేయ నకుట్టితివో, అట్టి మేవార మునకు ఎరమపవిత్రమును మేవారు నకు—గున మాతృభూమికి—సాప మాబ్రాహ్మణును కోరి ప్రాణము లర్పించె. నీ పూర్వచరితము నొకసారి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుము కక్కా! సాలుంబ్రాధిపతి అనుగ్రహమున మృత్యుదేవత నోటినుండి బైట పడితివి పిమ్మట నీయన్న భ్రాతృస్నేహమున నిన్న నిజరాజ్యమునకు రప్పించి సానుగ్రహముగ బెంచుచుండెను అట్టి సాలుంబ్రాధిపతికివి అట్టి కీడున్నకును విరద్ధముగా కత్తి నెత్తి వచ్చితివి నీ ప్రాణరక్షణము, మానరక్షణమూ కావించినవారి మానప్రాణుల దీయ బద్ధకంకణుడ వైతివి! ఏమిక్కతజ్ఞత! ఎంత ధార్మికుడవు! విషంబుడవు విచక్షణుడ వగునీ కిం యుక్తకర్మచూ?

శక్త—అమ్మా! నీవన్నది నిజమే కాని అట్టి భ్రాత నన్న దేశము నుండి నిర్వాసితుని చేసెకదా? వానియెడ వైర మూని నేను కత్తికట్టుట యుక్తము కాదా?

ఇక—నరే- అతంకవశుడై అన్న అపరాధము చేసిన పృథ్వీమందు తును అనునది లేదా? అది నామమాత్రముగా గ్రంథములయందు తోచుచుండునా? శ్యామలమగు ఈ

యపత్యకమును చూడము దీనిని నరలు పశువులును పదిదళితము చేయలేదా? నాగలిచే దానికృష్ణమును వేషింప లేదా? ఆ పదాహతమును కర్షణమును సహించి భూదేవి వానికి సన్యాస్త్రప్రదానము నిప్పటలేదా? ఈ చెట్టులకు చూడుము ఎ డిటో వీటిని కొమ్మల నలుకుచున్నాను, మృగములు మేయుచున్నవి, కాని అవి మరల చిగిర్చి మొగ్గతోడిగి కొమ్మలుపైట్టి వానికి నిలుచుటకునీడయు, తినుటకు తిండియు కూర్చుటలేదా? మిత్రకరతప్తజలబిందుతతి మేఘరూపమున నాకనమునకెగసి సకలజంతుసంతానమునకు స్వచ్ఛనీరము నొసంగలేదా? క్రోధమున మొదట గర్జించినను వెంటనే శీతలాశీర్వాకముభంగి సుమిప్తజుఘాతరూపమున జలాశయముల నింపుటలేదా? వృద్ధ్యంతయు హింసా ద్వేష, విషాదపూరితమా?

శక్త—పృథ్వియందు క్షమా యున్నది, ప్రతిశోధా యున్నది—కేను రెండవది శ్రేయమనియెంచి దాని స్వీకరించితిని ప్రతిశోధ విధి కాదా?

ఇర—దేనికి ప్రతిశోధ కక్కా? నీకు విధింపబడిన నిర్వాసపదండుమునకా? నిన్నకారణముగ నీయన్న నిర్వాసితు నొనర్చెనా? మొదట ద్వంద్వయుద్ధసూచన చేసినవారెవరు? అతడా? నీవా? ఆనాటి బ్రహ్మహత్యకు కారకులెవరు? పోనీ నిన్ను నిష్కారణముగనే నిసాదరుడు నిర్వాసితునిచేసె ననుకొనుము తత్పూర్వ మాతడు నిరాశ్ర

యుడవగు నిన్న నిజరాజ్యమునకు రప్పించి పుత్రునివలె ప్రతి
పాలన చేయలేదా?

శక్త—మొట్టమొదట నే నన్యాయముగ పరిత్యా
జ్యడనై ప్రతాడితుడనై దూరీభూతుడను కాలేదా?

ఇర—దానికి నీయగ్న బాధ్యుడా? రాణాఉదయ
సింహు డొనర్చినదానికి ప్రతాపు డుత్తరదాత యగునా?
ప్రతాపుడు నీకేమి అపచార మొనర్చెను? ఆతడు నీ
కాశ్రయ మిచ్చెను నీవే దానిని చేతులార చేరచుకొంటివి,
కావున నీవు వేయకావలసివచ్చెను, అందు కాతని వంచించ
నెంచుచుంటివా? ప్రతిశోధమొనర్చుట దేనికి? నీ కాతడు
చేసిన ఉపకారమును మరచితివా! ఆతడు నీకొర్చిన అగ్గును
మ్రగ్గించి, లేనియెగ్గును అగ్గించుచుంటివి ఏమి గుణగ్రహణ
పారీణత!

శక్త—ఏమని ప్రత్యుత్తర మిత్తును? నేను భ్రాంతి
పడినానా' (ప్రకా) దీనికి నే నుత్తర మివ్వలేను కొంచె
మాలోచింపవలయును.

ఇర—ఈప్రశ్న అంత జటిలము కాదు, నీపూ వివేక
శూన్యడవు కావు. ఋజుబుద్ధి నాలోచించిన దీనికుత్తర
మతిసులభము ప్రతిశోధ యంటవి, మంచిమాటే ప్రతాప
సింహునిపై నీకు కసియున్న నాతనియెడ ప్రతిశోధ యుండ
వలయును, కాని స్వదేశమం దుండనాడునా? స్వీయదేశము,
స్వీయజన్మభూమి! ఆమెపై నీకు ద్వేషమేల? ఆమె నచ్చి

న్నముచేయుటకే కదా మొగలసేన నింతదూరము లాగుకొని వచ్చితివి, నిరపరాధినిపై నీ కీసేల? ఏ జన్మభూమిరక్షణార్థము నీసోదరుడు ప్రాణముల నర్పించుటకు ప్రస్తుతుడయ్యెనో, అట్టిమాతను పరులకు దార్చి నిజజాతిని పరపదదళిత మొనర్చుట ప్రతిశోధ అవునా? ఇట్టి ప్రతిశోధ రాక్షసులకు జెల్లు నేమో కాని మాంసపులకు చెల్లదు, సోదరుల వివాదమున తల్లితల తన్నుటతగునా?

శక్త—ఇరా! నే నాబాల్యమూ జన్మభూమిక్రోడము నుండి వచ్చితిమి.

ఇర—విను నీ జన్మభూమి కాదా అది?

శక్త—పేరునకు మాత్రమే దానికీ నాకూ ఋణము లేదు.

ఇర—లేదే అనుకో-నిరపరాధినియగు నిజమాతృభూమిని నిర్వేతుకముగాపరులపాలు చేయడమునకు నీవు పడు ప్రయాసము న్యాయమా? అత్యాచారము కాదా? ప్రతాపసింహుడు నీ కన్యాయ మొనర్చినట్టయితే సమాధానమిచ్చుట కాతడు బాధ్యుడుగాని మేవారు కాదే?

శక్త—నీ వన్నది సత్యము! నేను చేసిన దన్యాయ్యమగునేని దానికి తగిన ప్రతీకార మొనర్తునని సమాధానము చేసెదను ఇంతదూరము ముందుకు వచ్చి యిప్పుడు వెనుకంజవేసిన వెంగలి నాదును

ఇర—అసలు నా కీయుద్ధమే గిట్టదు తండ్రిగారితో

సర్వభా మందలించుచునే యుంటిని, కాని ఆతడు నామాట పాటనేయలేదు యుద్ధము సిద్ధ మయినవెంటనే వారియెడ సానుభూతి వహించితిని—ఆతడు తండ్రియనియు మొగలులు శత్రువునియూ కాదు, మొగలు లాక్రమణకారులు, తండ్రిగా రాకాంతులు, వారు ప్రభూతబలులు, మనము నిర్బలము, వివను ధర్మము మనఃక్షమున నున్నది, కావున మనకు జయము రావచ్చును

శక్త—అమ్మా! సీవాదము సప్రమాణము, నేనే భ్రమపడితిని నా యెఱుకలేమికి యధాసంధవ ప్రతీకార మొనర్తును, నమ్మి.

ఇర—ఈయాశయమును సీ మనమున దృఢపరుచుటకు ఈశ్వరుని ప్రార్థించెదను ఇదే ప్రణామము ఇక నాకు సెలవిమ్మ

శక్త—నగువుము, నిన్నంపి వచ్చెదను

ఇర—వలదు నేను సన్యాసినిని, న న్నెవ్వరూ బాధింపరు (పోవుచు)

శక్త—పోయిరమ్ము నీకు శుభమగుగాక! నేను విద్వాంసుడ ననియూ, విచక్షణుడ ననియూ అహమిక యుండెడిది, కాని నే డీబాలికచే పరాజితుడ నైతిని. ప్రతిశోధాంధకారియు నాకన్నలు గప్పినది నేనుచేయునది ఘోరాన్యాయ సూత్రపాతమే దీనికి ప్రతివిధానము చింతింపవలయు

(దొలతును తోడ్కొని మొహెర్ వచ్చును)

మెహె—ఇరా యేది!

శక్త—ఇప్పుడే వెళ్ళినది

మెహె—నుంచిపని చేసితివి! ఏమి న్యాయమిది! మహాశయా! నేను దొలతునుతోడ్చుట ఇరాదేని చూచి యామెతో మాటలాడుటని యెరుగవా? మేము రాకుండానే అనాయానముగ నామెను పంపివేసితివా! ఇదేమిపని?

శక్త—కాంతామణి, క్షమింపుము, నే నిదంతయు మరచితిని

మెహె—ఇంతలో మరచితివా! అనాహూతనై నీశిబిరమునకు వచ్చితిని- నేనైనను గొప్పయుంటివానను పాదపాకూతుని గాననుకో-చే నెంతో కష్టపడి, ఈమెను కష్టపెట్టి ఇంతదూర మీడ్చుకొని రావడము నిన్ను చూచుట కనుకొంటివా?

శక్త—ఇంత మాత్రమున చెడిపోయినదేమి? ఇందు నష్టమేమి?

మెహె—లేకు-నీవు చూడకగినవాడవే, సుందరుడవు ముక్కు కొంచెము చిన్నదైన ముల్లోకమోహనుడవే.

శక్త—ఈమె నీ మేనత్తకూతురా?

మెహె—అఁ ఈమెయే దొలతున్నిసా, చూడు చూడు-రూపనేనా? దొలత్, మొగము కలబడనీయవేమే! మునుగు తీయవే

దొల—చాలాబలు (మునుగు దగ్గర లాగును) .

మెహె—తీయవేమే? నీమొగము నందము పులకం
డమా? చూడగానే నోరూరి నోటిలో వేసుకొన్న అది కరిగి
పోవునట్లు నీచక్కదనము నొరులు చూచినవెంటనే చిక్కిపో
వురా? ఇ టికిపోయి అద్దముచూచి నీయంద మేమైనా తరిగి
పోతే నన్ను నీ చిత్తమువచ్చినట్లు శిక్షింపుము ఇతరు
లెవ్వరూ లేరు-ఇంత సిగ్గే? దృష్టిదోషము తగులు నను
కొన్నావా? శక్తసింహాడూ అంకికాడే నా కీజనానాపద్ధతి
యన్న తలనొప్పి, తురకలలో నిది యొక దురాచారము,
కాని ఒకానొకప్పు డిది మంచిదే-శక్తసింహ! మీ పూర్వ
పురుషులు భీమసింహులకు తనభార్య పన్నినీదేవిమూఖ మల్లా
యదీక్షకు చూపకపోయినచో చిత్తురు చరిత్రము మారియుం
డునే చాలు! ఇక మునుగు తీయవే- (బలవంతముగా లాగి)
అయ్యా! ఈసారి చక్కగా చూడు, కనబడినదా? భువన
సుందరి కాదా? ఒగ్గొసొనియేనా?

శక్త—దివ్యసుందరీ! ఇట్టి రూప మిదివరకు నేను
చూడలేదు దీని నెట్లు వర్ణింపవలయునో తోచకున్నది

మెహె—నేను ఎన్నింపనా? నిష్కర్షిణిరవనిశీధమున
వీణారూపంకారమువలె, నిర్జనవనమున స్ఫురణపడదైయురీతి,
ప్రథమవసంతమున ప్రథమమలయహిల్లోలముభాతి

దొల—చాలాబ్బలు!

మెహె—ప్రథమయశావనమున ప్రేయసుల ప్రథమ
మధుస్వప్నములీల

దొల—(మెహెర్ నోరు మూయును.)

మెహె—నానోరు మూసెదవేమే? ఊపిరి తిరుగదు శక్తసింహా! నే ననేకగ్రంథములలో ననేకస్త్రీవర్ణనల చదివిత గాన ఇప్పుడు నూతనరీతిని వర్ణింతుచు ఈమె నిరుపమాన సర్వాంగసుందరి—ఏలయన ధాత యీమెరూపము నింత కన్న సుందరతరముగా జేయనెంచి, ఎచ్చట మార్చిననూ కమ నీయత తగ్గిపోవునని తలచి మార్పునేయుట మానెను ఏమే? నావై పిర్రవారి చూచుచున్నావు? కోపమా? ఈసా? శక్త సింహాని తదేకదృష్టితో తిలకించుచుంటివి, మోహించె దవునుమా?

దొల—చాల్పాలు! ఇ వేటిమాటలు! పోపో!

మెహె—ఊహా! ఇంతయు ప్రేమలక్షణమే తెలిసినది అందుకా అతని నొక్కమొగిని చూచుచుంటివి? చూపులు కలియునప్పు డభోముఖ వగుచున్నావు కర్ణమూల పర్యంతము కన్ను లెఱ్ఱవారివలె-ఎంత కోపమువచ్చినను “చాలు” అనుమాటతప్ప వేరుపల్కు లేదు-నన్ను పొమ్మనుచుంటివి? ఇవన్నియు చూడ ప్రబంధములలోని బయకారములకు నీ చేష్టలు సరిపడుచున్నవి వలచుచుంటివా? ఇంద్రజాలము! అతడు రాజపుత్రుడు, మనము మొగలులము-అయిననేమి? మా తండ్రిగారు మోగలుచక్రవర్తి అయినను మాయమ్మ రసపుత్రసతీమణి కాదా? వారికి వివాహము కాలేదా?

దొల—చాల్చాలు (అని పోబోవ శక్తు డడ్డమగును, ఆమె నవ్వి పోవును)

మెహె—ఏమిదీ? శక్తసింహ! నీకుకూడా ఆమెస్థితయే సంప్రాప్తమయినట్లున్నది- ఎదురుగా నిలిచి ముద్దరాలి నదలింతువా? లేకున్న నామె నన్నువీ శిబిరమునకు పోనుత్పహించునా! ఆమె నేల అరికట్టితివి? యుద్ధభూమి నిట్లు ప్రేమ పెరుగునని నే నెచ్చటచూచదువలేదు, వినలేదు, చూడలేదు- ఇంత వైపరీత్యమా? ఇకముందు బాగా ఆలోచించి నమయస్ఫూర్తితో సంచరించుచుండుము-ఆత్రము కూడున?

శక్త—వీంతగొల్పు దంతిగమనలు! ఒకతె అపురూప సుందరి, యింతోకతె అసాధారణమనీపిణి—దొల తనమానవిలాసవతి, ఎదురుగా నిల్చి రెండుగడియలు తనివితీరి చూడవలెనని యుండెను మెహెరుకూడా చూడదగినదే. ఎట్టిచపల! ఎట్టిరసిక! ఎట్టి ఆనందమయి! ఆశ్చర్యవహమగు నబలాయుగము

ఏడవ రంగము :—

[హల్దీక్షాటీసమరక్షేత్రమున ప్రతాపుడు, అతని సర్దారులు]

ప్రతా—బంధుగులారా! నేడు యుద్ధము, ఆబాల్యమూ మనమభ్యసించిన అస్త్రవిద్య నేడు పరీక్షచేయబడును. ఘోర్యభాముని సేనతో పోల్చిచూచిన మనసేన పిడికె డుండును రసపుత్రసైన్య మల్పమైన నేమి? మనవీరుల బాహునాడల

ప్రవహించు రక్తము శక్తిని వీడబోదు చెప్పటకు సిగ్గు,
 కంఠము బాష్పరుద్ధ మగుచున్నది, కన్నలు నీరుగ్రమ్మ
 చున్నవి ఈ యుద్ధమున మన కెదురుగా పోరుచున్న సేనాను
 లలో మన దేశీయులు-సజాతీయులు - దగ్గరచుట్టములు-నాత
 మ్మిడూ, నాయన్నకుమారుడూ ఉన్నారు వారందఱూ
 తేరిన వీరులు-మనవీడు మాశ్రము వెచుకబడునది కాదు,
 పిరికికండలేని పోటరులు పెల్లుకొనియున్నారు-ఇదిగాక న్యాయము
 మనపక్షమున నున్నది, ధర్మము మనపక్షమున నున్నది,
 రసపుత్రకులదేవతలు కంటినిరెప్పవలె మనల కాచుచున్నారు-
 స్వదేశస్వధర్మోద్ధారణము, కున, స్వాధీనతానిర్వహణమునకు
 న, స్త్రీకన్యాదిశీలరక్షణమునకునూ మనము పోరుపొసగించు
 చున్నాము- మొగలులు యుద్ధము చేయుట మన ఉత్తమ
 కార్యము చెఱచుటకే మనవిపక్షుడు సామాన్యుడు కాడు,
 అనాదినుండియు అర్బులవశమున నున్న ఆర్యావర్తమును నేడు
 నిరంకుశాధికారమున నేలుచున్న పాదుషా అతని తనయుడు
 భావిభారతవర్ష సార్వభౌముడు నగు సలీము యుద్ధభూమికి
 విచ్చేసెను సేనాధిపతి జగద్విదిహాతివీరమదగజసింహుడగు
 మానసింహుడు కావున శాత్రువుల ఖ్యాతిని బలము నణచు
 నట్లు మనశౌర్యమును, చలమును ప్రదర్శించినమరముచేయుడు
 యుద్ధమున జయమే రానీ పరాజయమే రానీ-ఏది యెట్లై
 ననూ మనశౌర్యము శాత్రువుల హృదయఫలకములయందు
 శాశ్వతముగాన నచ్చొత్తియుండునట్లూ, ఇతిహాసములయందు

మనచరితము నువర్ణాక్షరములతో లిఖింపబడునట్లు, మన
 పేరు విన్న మొగలాయిసామ్రాజ్యము గడ్గడలాడునట్లుచూ
 మీరు పోరునల్పవలయును జయసింహ! రామసింహ!
 మీరు బేవనోరుపతి జయగుల్లుని పుత్రులు-చిత్తూరురక్షణా
 ర్థము హోరాహోరిగా పోరి వైరుల ఆగ్నేయాస్త్రమున
 కాపాటియైవ మీజనకుని ధైర్యసాహసముల మదిచూచుడు
 నమరసింహ! శిశిదీయవంశవీరవరుడు వైరివీరజేనుతరుం
 ఝామరు త్త నజెల్లు పుత్త్రిని వంశములోనినాడవు దుర్దచూగి
 వీరరంహ గోవిందసింహ! చందాపల్ రోహిదానూ! మీర
 లద్వితీయసమరప్రచిండుడగు చండుని సంతతివారలు ఝాలా
 పతిమానా! మానసీయయశోమహిమాభిరాముడగు వీర
 వతంసములారా! మీ పూర్వపురుషులు అప్రతిమప్రతాప
 ఖనులు-అనమానశౌర్యఘనులు- అమోఘబాహువీర్యధనులు!
 దేశిరక్షణార్థమై ప్రాణోత్సర్గము కావించి అజరామరమగు
 యశ కాము స్వీకరించిన మహానుభావులు అట్టి మహనీయుల
 యంశముల నవతరించిన మీరు వారివలెనే దేశోద్ధారణము
 నకును, ధర్మరక్షణమునకు పోరుచున్నారు, కావున మీ కుల
 గౌరవమున, పెద్దల యశమును చిరస్థాయిగా నిలువజెట్టుటకు
 మనములు దిట్టపరచి సమరానలమున దుముకుడు జే! మేవా
 రలక్షికి జే!

అందరు—రాణాప్రతాపసింహునకు జే! (పోవుదురు)

(నలీము మహాబతులువత్తురు)

. మహా—రాకుమారా, ప్రతాపసింహుని పోల్కితగి
లినదా?

సలీ—లేదు ఏడీ? ఎక్కడున్నా డాతడు?

మహా—ఆ లోహితధ్వజము కనబడుచున్నదే, ఆ
వంక చూడు దానిక్రింద తేజస్వియుగు నీలాశ్వము పైనున్నాడు.
ఉచ్చశిరము! ప్రసారితవక్షుము హస్తమందలి ఉన్న కృపా
ణము ప్రభాతభానకిరణచ్ఛవిని శతధా దీర్ఘత మొనర్చుచున్నది,
వ్రక్కనున్న వాడియైన బల్లెము త్రిశూలమును ధిక్కరించు
చున్నది. మూర్తీభవించిన వీరరినమో యగునట్లు వెల్లుచున్న
రసపుత్రుడే ప్రతాపసింహుడు

సలీ—ఆతని కుడివైపుననున్న విరు డెవడు?

మహా—ఝాలాపతి మానా, ప్రతాపున కీతడు కుడి
భుజము వంటివాడు

సలీ—ఎడమప్రక్కను?

మహా—సాలుంబ్రాంధివతియగు గోవిందసింహుడు.
రసపుత్ర సర్వసేనాధిపతి. అమితశౌర్యనంపన్నుడు

సలీ—ఆహా! ఆవీర ల ముఖము లెంత విశ్వాసపూరి
తములు! వా రెంతదృఢమసన్నులై మనపై దాడియాడు
చున్నారు ఛీ! ఏమి మొగలనేన-రాతిబొమ్మలవలె నిశ్చలులై
నిలిచియున్నారు. పోరు నల్లుదామా?

మహా—మనపై వారు పడువరికూ ఓర్చి యుండ

వలయునని సేనాధిపతి మానసింహు నాజ్జ!

సలీ—ఏమి వాని మాధ్యము? నే నిప్పుడే వారిని
దాకెదను

మహా—యవరాజ! మానసింహు నాజ్జ పేరుతెరి
గున నన్నదే

సలీ—మానసింహు నాజ్జయా? నేను దానికి లోబడు
వాడను గాన నా యంగరక్షకుల నైదువేల రమ్మను నేను
శత్రువుల చెనకెదను.

మహా—శలభము వహ్నిమీద జు చంపమున రిన
పుత్రకౌర్యాగ్నిలో దుముకజూచెడివా? వలదు, రాకుమారా!
వలదు ప్రమాదము తప్పదు నుమా!

సలీ—చుహబత్, నీవుకూడా నన్ను ధిక్కరించుచుం
టివాపోమ్ము వెంటనే

మహా—దిత్తము (వెళ్ళుచు) కానున్నది కాక
మానదు

సలీ—ఈ మానసింహునాజ్జ సర్వసంక్రామకమై
సైన్యాధ్యక్షులయందు వ్యాపించినది. సామాన్య సైన్యాధ్యక్షునికి
గల అధికారమైనా నాకు లేదు, న న్నైవరూ లెక్కచేయ
కున్నారు మత్త మానసింహా! నీరేఖ ఉచ్చదశను వెల్లు
చున్నది. ఈయుద్ధము సాంతము కానిమ్ము, నీగర్వమును
శిర్వము చేయకున్న నాపేరు సలీము కాదు (పోవును)

(ప్రతాపుడు సరదారిలు వతురు)

ప్రతా—ఏడీ, మానసింహుడు?

మానా—తన శిబిరమున నున్నాడు—ప్రభూ! మీ మకుటము నా కిండు

ప్రతా—ఏల?

మానా—దానిజూచి ప్రతివాడూ మిమ్ము పోల్చు కొనగలడు

ప్రతా—నష్టమేమి?

మానా—శత్రువులు మీవై పాత్రమణ మారంభింతురు

ప్రతా—మంచిదే ప్రతాపసింహుడు ప్రచ్ఛన్నుడై పోరునల్పువాడు కాదు ఆత డందరికీ అగపడవలయును సలీము, మానసింహా! మహాబత్, రండు-మీకు సాహసమున్నచో, మీకు నాధ్యమైనచో నాతో ద్వంద్వయుద్ధమునకు గడంగుడు

మానా—రాణా, నామనవి నాలింపరా?

ప్రతా—ఊరకుండు, మానా అత డెవడు?

మానా—ఆతడే సలీము (ఉచ్చుక్తఖడ్గుడై సలీము వచ్చును)

సలీ—ప్రతాపసింహుడవు నీవేనా?

ప్రతా—ఆహా! నేనే

సలీ—నేను సలీమున, నాతో యుద్ధమునకు రమ్ము

ప్రతా—అటులనా? సాహసీవే సమస్తలమునకు పోదాము పద

ప్రతా—(తిరుగ వచ్చి) ఓహో! యువరాజా! ఉత్తర కుమారప్రజ్ఞలా నీవి? (మహాబల్ వచ్చును)

మహా—అఁ ప్రతాపా! అగు మాగుమా బాలుని బెడరింతువా? ఇదియూ సీప్రజ్ఞ?

ప్రతా—ఓరీ! కులాంగారమా! మహాబల్, వృద్ధుడవు నీవు రమ్మ యుద్ధమునకు నీయుద్ధతి ఊహించెదనా (యుద్ధమున ప్రతాపుని చుట్టూ వైరు లాక్రమాము చేయుదురు, మానా కడికు గోవిందసింహులు వచ్చుచు)

మానా—గోవిందసింహా! మహాబల్ ససైన్యడై రాణాను చుట్టవేసెను శీఘ్రమే పోయి ప్రభువునకు శోడ్యుడము, రమ్మ [పోవుదురు

(ప్రతాపుడు మానాయు వత్తురు)

ప్రతా—మానా, ఎట్లున్నావు?

మానా—ప్రభూ, ఇక నాపై నాశ విడువుడు నేను సాంఘాతికుడ నైతిని

ప్రతా—అయ్యో! మానా, నాకొరకు నీవు హతుడవైతివా? నీవడ్డుపడకున్న నన్నాహతకు లంతమొందించి యుందురు, నీ ప్రభువిశ్వాస మతిప్రశంసనీయము నీయెడ నాకృతజ్ఞత దెల్పుటకై నీకు వంశపారంపర్యముజరుగబడు గౌరవముల నొసంగెద-మాండమండలమండితంబగు మాలోహితధ్వజ

మును బోలిన ధ్వజముక మీరు ధరింపవచ్చును, రాజబిరుదము మీసంతతికెల్ల చెల్లుబడి యగుగాక, నీవు నాకు దక్షిణ భుజము పైతివి కావున మీకు మాగద్దెకు కుడివైపున నాసనమొసంగెదను మీరు భేరికాహళాదులు మాకోటగుమ్మరూవరకు మ్రోగించుచు రావచ్చును.

మానా—ప్రభూ! ఈశ్వరము నా కొసగినందుకు నాసంతతివారితోగూడ నేను మీకు చిరకృతజ్ఞుడను నేను మరణించితినా రాజస్థానమునకు బోటుగేమి మీరిటచండి వెడలుడు-శక్తు డీదిక్కునకు నసైన్యమై రాగల్గెనా మీరక్షణమసంభవము-ఇప్పటికే బలముకుదక్కి యున్నది

ప్రతా—మానా, మరణమన్న నీకు చింతలేదుకాని నాకా చింత? శక్తుడే కాదు శంకరుడు రానిమ్ము, వెన్నదీయరు, నదీపుడినై యుండునంతవరకూ సమరము మానను శరీరములు శాశ్వతములా?

మానా—ప్రభూ! మనసైన్య మంతయు నిర్మూలితమయ్యెను ఇక జయించునాశ లేదు అదే విపత్తువిలయతరంగ మానన్నమయ్యెను

ప్రతా—కానిమ్ము-కత్తి చేత నుండునంతవరకూ కనిమసంగక మానను, కలరు పీడను

మానా—అయ్యో! రాణా! ఈ మొగలసేనాప్రవాహగతినిరోధ మేవజీతరము? నామాటవిని ప్రాణ ముండజూడుకొనుడు-ఇంకొకసారి పోరి జయింపవచ్చును

ప్రతా—మానా! యథేచ్ఛము వీరస్వర్గమునకు జను
చున్నావు నేనూ కొద్దికాలమున నిన్ను చేరెదను ఓలమాన
గొని ప్రాణములు దక్కించుకొనువాడు కాడు ప్రతాపుడు
(పోవుచు)

మానా—అమ్మా! కాళీ, ఇదంతయు నీ విలసితమే
నా? మాయందు దయ తప్పినదా? రాణాప్రతాపసింహునకు
మంగళము చేకూర్చుమా, తల్లీ! (మృతీ)

‘—ఎనిమిదవ రంగము —’

(శిబిరములో శక్తిసింహుడు)

శక్తి—యద్ధ మార్గంబమయినది-విపుల ఘోరయుద్ధము
ఘనగరజనముచు హాసి చు ఫిరంగు రవము ఉన్నత్తు సైనికుల
ఉత్కట చీత్కారము—అశ్వ హేషలు—గజ బృంహిత
ములు- యద్ధభక్తా ల యుచ్చనాదము-మరణోన్మథుల ఆ
ర్తనినాదము యద్ధము సాగుచున్నది! ఒకవైపున అగణ్య
మొగలసేన-ఇంకొకవైపున వింశతినహస్రసపుత్రవీరగణము-
వానికి ఫిరంగు లున్నవి వీరికి ధనుర్భాణములు, శస్త్రములు,
బల్లెములే ఆధారము మహాగాణా! ప్రతాపసింహా! నీ సా
హస మసామాన్యము ధన్యోసి, ధన్యోసి నేడు నీ యదృశ
వీర్యమున కన్నలార గాంచితివి, రసపుత్రుడవు—సోదర డవు
కావున గర్వితమతి నగుచున్నాను న్నేహశ్రువులు వర్షవి దు

పులరీతి నొల్కుచున్నవి భక్తిపూర్వముగా గర్వించితిశీరముచు వంచి నీపాదములపై బడవలెనని యున్నది ప్రతాపా! ప్రతాపా! ప్రతిమొగలసైన్యాధ్యక్షుని నోటచూసీ యన్భతవీరత్వం ధలనే వినుటచే గర్వమున నా తను పుష్పంగైను ఈ సుందరమేవార భూమినామూలమున పరపదదళితమును పరసైన్యస్థావితము విధ్వస్తము నగుటచూడ నాశీరము సిగ్గుచేత్రాలుచున్నా వీరభూలుష్టమగు రసపుత్రనేనను, చిరపరిచితయు రత్నగర్భయు నగు మేవారురాజ్యమును మొగలవాహినిప్రవాహసంఘటనమున నిట్టిదశకు తెచ్చినమూఢుడను నేనేకదా! ఛీ, ఎ-తటిమూర్ఖుడ! అహమిక నన్నెంత చేసెను రహస్యమార్గమును చూపి రసపుత్ర రాష్ట్రమునకు కీడు మూడచేసినది నేనే- ఈలజ్జ, యీ పరితాపమును నాతలను వంచినవి దేశద్రోహము, బంధుద్రోహము, భ్రాతృద్రోహము, నొనర్చిన పాపిని, ఛీ! నాజన్మము నిరర్థకము- నాయుద్ధతి యంతయు నూడెను (మహాబత్ వచ్చును)

మహాబత్, యుద్ధక్షేత్రమున వార్తలేమి?

మహా—బాగుబాగు! ఘోరయుద్ధము సాగుచు సేనానులందరును రణాంగణమున పోరుచుండ నీవు నిస్తబ్ధుడవు కుశలివిని శిబిరమున హాయిగా శయనించి యుంటివి! ఇదేనా నీ వీర్యమూ, నీ శౌర్యమూ?

శక్త—నా కార్యములకై నన్ను సమాధాన మమగుటకు నీ వెవడవు? నేను స్వేచ్ఛావిహరినై సమరమునకు వచ్చి

తిని గాని నేవకుడవగు నీవలె రాలేదు

మహా—నేవకుడవు కావేమి? అట్లైన ఇన్నిదినాల
నండియు పాదుషాకొని వున మాగధకృత్యము కేల కుదురు
కొంటివి? స్వేచ్ఛావిహారి కొకరి ఆశ్రయ మేల'

శక్త—మహాబల్ - ముందువెళ్ళు లారసి మాట
లాడుము

మహా—ఏమి'

శక్త—నా మానసికవ్యవస్థ బాగుండనందున చిత్తము
నరు శాంతి చేకూరలేదు లేకున్న శక్తసింహుగు పోరుపోనగు
నపుడు దూరక గూర్చుండువాడు కాడు

మహా—మాటలు కొటలు చాటుచు, కాలు కడప
చాటడు! నీ వీరత్వము వెల్లడి అయినది కే!

శక్త—ఓరీ, వాగాడంబరా, నేను వీరుడనో భీరు
డనో యించుక పరీక్షింతువా'

మహా—అందుకు సిద్ధుడనే-వ్యర్థప్రలాపి, రమ్మ
(కత్తి దూయును)

(తెరలో) “ప్రతాపసింహుని శిర మెవరు తెచ్చిన వారికి
తగిన పారితోషిక మిచ్చెదను ” అని కేక విసబడుచు

శక్త—మహాబల్, ఇది సలీము కరధ్వని వలె
నున్నది ప్రతాపుడు పోరుడిగి పారిపోయెనా? వాని శిరమును
తెమ్మని సలీము కొరుచున్నాడు. నా కిదే తగిన యదను, నీ
వింతుక నే పాగుము (పోవు)

మహా—అత్యద్భుతముగా నున్నది వీనిచర్య. ఈతడు తప్పక ప్రతాపగిక్తపిపాసువై పోవుచున్నాడు ఏమి విధినిలసి తము! ప్రతాపసింహ! నీ భ్రాతుఁడుత్తుని కరవాలాఘాతమున భూపతితుడనైతివి, నీరక్తముచే తనకత్తిడిప్పి తీర్ప నీ భ్రాత నిన్ను వెంబడించుచున్నాడు! తుదకు నీవారిచేతనే నీకు కీడు మూడుచున్నది! (పోవును)

—తొమ్మిదివ రంగిమ —

(నదీతీరమున చైత్యకళేబరముచెంత ప్రతాపుడు)

ప్రతా—సర్వము సంపూర్ణమయ్యె, మూడునాళ్ళ ముచ్చట! నాపదిహేనువేలబంధుము నేలపాలయినది, నాప్రియ ఘోటకము చైత్యము నిహతమయ్యె, మూడు కత్తివేటలు, మూడు బల్లెలుపోటులు, ఒక గుండుదెబ్బ-వీటిచే నేను రక్త సిక్తాంగుడనై యీ సదియొడ్డున చేరితిని, దుర్బలుడ-శ్రాంతుడ భూపతితుడను-న న్నిక్కడి కెవరు తెచ్చిరి! చిరసంగియు, విశ్వాసియునగు నా అశ్వము చైత్యము! నేను విప్రత్కాంతుడ నౌట నెరింగి న న్నిచటికి తోడ్చెను కరోంరశ్మి సంయతమయినను, ఆపదను, బాధను, నిపేధమును మన్నించక యిచటికి పరుగెత్తి వచ్చెను నిజప్రాణరతుణార్థము కానే కాదు నిజప్రాణసమర్పణముచేసి రాప్రాణమును రక్షించుటకు (తెరలో నల్లగురిచు రాతా! నిలు, నిలు’)

ఎవరి దీ అరిచితస్వరము? నేక పారిపోవుచున్నానని మొగల సైన్యాధ్యక్షులెంచుచున్నారు చైకమా, ప్రభుభక్తచైత కమా, వినుచుంటివా వారి పల్కులు? యుద్ధక్షేత్రమున మన మిద్దర మొకసారి మరణించుట సంభవింపదాయె శాత్రువులు గేలినేయుచున్నారు-ప్రతాపుడు యుద్ధమున వెచ్చి పారి పోయెనని పకపక నవ్వుచున్నారు-మిత్రమా, నీవు మరణించుటకు సిద్ధముగానున్నతరినాయాజ్ఞసేల ఉల్లంఘించితివి? ఎప్పుడైన నట్లు చేసితివా? ఆ లజ్జచే అనువుల విడిచితివా? ధన్యోసి! ధన్యోసి! నేను మాత్రముతలయెత్తుకొనలేను-కానిమ్మ-కడచిన దానికి వగవసేలకాలుచేతులుబట్టపీలికలవలెతూగాడుచున్నవినో రెండుచున్నది-బాధ మిక్కుటమగుచున్నది శత్రువు లానన్నలెరి ఏమి అవమానము జరుగనన్నదో! ప్రాణభంగమున కోర్తునుగాని మానభంగమున కోర్వజాలను ఈశ్వరా! నీవే దిక్కు-దరిజేర్చుము

(భోరాసానీ మూల్తానీలు వత్తురు)

భోరా—ఇదిగో ప్రతాపుడు భండనమునండి పలా యిత్తుడై యిట పడియున్నాడు అదే నల్లగుఱ్ఱము చచ్చి పడి యున్నది

మూల్తా—అతడు ప్రాణములు బాసెనా? దరికి పోవు దమా?

ప్రతా—లేదు లేదు. ఇంకను జీవించి యున్నాను యుద్ధ మింతటితో ముగిసెనని మురియుచుంటిరా? పావులారా!

రండు. మిమ్మిద్దరిని నాఖడ్గమునకు బలియిచ్చెదను

మూల్తా—తలదాచుకొన్నా తప్పను నీకు మరణము!

ఖోరా—లేచి సమస్థలమునకు రమ్మ (పోవుదురు)

ప్రతా—(తిరుగవచ్చి) ఈ పిరికిపందలు నాకు జ్ఞాపి

కాళ్ళకు బుద్ధిచెప్పినారు వారు మరల నచ్చునరకూ శ్రాంతి
చెందెదను

(తెఱలో నల్లగుర్రపుకాతా నిలు, నిలు!

ప్రతా—ఓహో, వీరిద్దరే అనుకొంటిని, ఇంకెవరో

వచ్చుచున్నారు ఇక లాభము లేకట్టు తోచుచున్నది, కాని

మ్మ, ఈశ్వరేచ్ఛ-పోరుమానన ప్రభూ! దీనదయాభూ!

నీవేదిక్కు (మూర్ఛిల్లుచు ఒకవైపునుండి ఖోరాసానీ మూల్తా

నీలు వేరొక వైపుననుండి శక్తసింహుడును వత్తురు తురకలు

ప్రతాపుని గవియ)

శక్త—ఆగు డాగుడు శ్రాంతుని చంపగూడదు ఒక

నిపై నిద్దరు గవియుదురా? ఇదియా మీ సమరనియమము?

తుచ్చులా! మూర్ఛిల్లియున్నవాని ముగియ జూచెదరా?

ఖోరా—వీడొక రాజుద్రోహ ముందువీని ముగింతము

శక్త—అది మేలైన మాట!

మూల్తా—ఓరీ పిరికిపందా, ఎచుని పేలితివి?

శక్త—జాలమేల? ముక్తికాంత మిమ్ము ముద్దుబెట్ట

నన్నది రండు (తిరుగవచ్చి) ఇక భయములేదు ఇతని కావద

మూడజాలదు అన్నా, అన్నా, మూర్ఛిల్లి యున్నాడు

ఇంచుక నీదు తెచ్చెదను (నేనదీర్చి) అన్నా! అన్నా!
సేమమా?

ప్రతా—ఎవరని? శక్తసింహ!

శక్త—మేనారగూర్వ డస్తమించలేదు! అన్నా,
నేనే—అసలుప్రతాప! ప్రతాప! కన్నవిచ్చి నన్ను గాం
చము

ప్రతా—తులకు నీకు బాదా నైతిని? కాలవైపరీత్య
మిట్లున్నదా? ఊరి నన్ను సజీవులిగ సాగ్యభౌమునకు సమ
ర్థింపక నాశించును చేరించి నీప్రభువగు సలీమున కుపాయన
ముగ గొనిరామ్మ యుద్ధభూమిని సమర మొర్చుచు
చావవలెనని పాకులాడితిని, కాని ఆ తరుణమున ఎందుచేక
నా ప్రియ ఘోటకము తనపట్టి మునిపోయి క్రొవరశ్చి
సంయచుండు సుకుచేయక, చే నొతి మొరపెట్టుచున్నది వినికి,
తానమిత బాధనొందుచున్నచో సరురంగముమొవడిచావు
పరుగున నన్నీడ్చుకొని వచ్చినది అచ్చటనే చచ్చియున్నాకే
చింతయు లేకయుండు బుద్ధివైతి నన్న పరాభవము ప్రాప్తి
పక పోయి యుండును దాని ద్విగుణింప సజీవులిగా నన్ను
శాత్రువులకు సమర్పించుము తమ్ముడా! శక్తసింహ!

తప్పాడితిని తమ్ముడా అనిపిలిచి నీ చిత్తిమును కరుణా
స్ఫీతముగ చేయ గచుకింపను నీ నిష్పాడు జయప్రదుడవు
నేను జితుడ, నీవు భాగ్యచక్రమున నుచ్చపదవియగు దున్నావు,
నేను నీచపడితిని, నీవు నిలువబడియున్నావు, నేను నీకాశ్చ

యొద్ద బూడెలో పొర్లాడుచున్నాన, శ్రాంతుడను, గళితబలు
డను, నిన్ను నేకోరే దొకటే- నేను నీకొనర్చిననుహాపరాధ
మునకు ప్రతిగా నన్ను మొగలు^{ని} కర్పించుట నీయిష్టకర్మ
గదా? అది వద్దనను నేను నీకేదేనా ఉపకారము చేసిననని
నీ వెంచినచో, అందుకు వివిచయముగా దీని డనై నేను యీ
చించు యీసామాన్యభిక్ష నొసంగుము బ్రతికియుండ నన్ను
పరులపంచ బడద్రోయకుము ఇక్కడే చంపుము నాప్రసారిత
వక్షమున ప్రకృష్టశస్త్రఘాత కావింపుము అగ్రసోదరునకు
అమూల్యమగు ప్రత్యుపకార మొనర్చినవాడ వాడువు? నా
మాటవిని నన్నిక్కడ చంపుము (శక్తసింహుడు కత్తిని పారి
పేయును)

శక్త—సోదరా, ప్రసారితమగు నీవక్షమున నెన్నాను
ము తప్పొనరించితిని, దంఱింపుము, లేదా, తుమింపుము.
నీ తమ్ముడను

ప్రతా—ఆ మొగల భటద్వయము నంత మొందించి
నా మానప్రాణములు కాపాడినది నీవేనా?

శక్త—అన్నా, వీరుల కద్వితీయాదర్శఖని, స్వదేశ
రక్షకమణి, రాజపుత్రకులగౌరవధనియు నగు ప్రతాపసింహ
మాంతాండుడు మ్లేచ్ఛదుర్గిహాగ్రసితుకాట రాజపుత్రుడు
గాంచగల్గునా? అన్నా, నీవిట్టి ఉత్తమవ్యక్తి వని లోగడ
నెఱుంగక నీకంటె నేనే శ్రేష్ఠుడనని దిలొందుచుంటిని ఇది
పరీక్షచేయవలెననియే నాడు నిన్ను ద్వంద్వయుద్ధమునకు పురి

కొల్పితిని నేటియుద్ధమున నీవే శ్రేష్ఠుడవని తెల్లమయ్యె
 నేన యుద్ధుడనని యెఱిగితిని, నీవు వీరోత్తముడవు నేను
 కాపురుషుడ నీచమగు ప్రతిశోధాపిశాచముబట్టి జన్మభూమికి
 సర్వనాశము నాపాదించితిని నిన్నెప్పుడు రక్షణనేయజాలితిరో
 అప్పు డింకను మేవారరక్షణాశ కలదని ఉప్పొంగితిని- రాజ
 భుత్రకులప్రదీపా, మేవారభూపా! వైరివీరరంహా! ప్రతాప
 సింహా! పురుషోత్తమా, దీనదయాళూ, పాపుడను, నాతప్పు
 సైరించి నన్ను మన్నింపుము

ప్రతా—తమ్ముడా, శిక్షసింహా! నే డెంత నుదినము!
 నామానమును రక్షించి ప్రాణమును కాపాడితివి- ధన్యులము-

(కొగిలింతురు)

మూడవ అంకము

మొదటి రంగము

నలీము, మొగల పరిషత్తణము- శక్తసింహుడు

నలీ—శక్తసింహా! ప్రతాపసింహు డెట్టి యాపదా
లేక పలాయితు డగుటకు దాయి యెవరు ?

శక్త—నీ వడిగినప్రశ్న సమంజసముగా నున్నది
ప్రతాపసింహుడు యుద్ధక్షేత్రమునుండి కోరి పారిపోవువాడు
కాదు అట్టి అపవాద కథలు దాయికాదు

అంబరు—స్వప్నమైన యుత్తర మిమ్ము అతని పలా
యమునకు సాధనభూతు లేవరు ?

శక్త—ముఖ్యసాధన మాతనిగుఱ్ఱము చైతకము

పుధ్వి—(దగ్గును)

నలీ—అతని పలాయమునకు నీ వెట్టిసాయమైన చేసి
తివా? లేదా?

శక్త—అతని పలాయమునకు నే నెట్టిసాయమును చే
యలేదు

బికా—అట్లయిన ఖోరాసానీ మూల్తానీ లెట్లు గతిం
చిరి?

శక్తి—కత్తి వేటుచేత

పృద్వి—(దగ్గుచు)

అంబ—శక్తిసింహా! నిన్ను పరియూచకము చేయడ
మున కిచ్చటికి రప్పించలేదు ఇది విచారణాలయము.

శక్తి—మహారాజా! అలాగా? ఇది అత్తవా రిల్లనీ
నేను పెండ్లికొడుకు ననియు, నలీము పెళ్ళికూతురనియు,
మీరు శ్యామలకులనియు భావించుచుంటిని

సృధి—(నవ్వుచు)

(చాందేరి మొదలగువారు కోరిముతో)

‘ శక్తిసింహుని చూతురు)

సలీ—శక్తి, సరియైన ఉత్తర మిమ్ము.

శక్తి—అట్లయిన ప్రశ్న నీ వడుగుము బట్టాజులు
వీళ్ళడిగిన నాకు తలనొప్పి, గాదెక్కింద యొకలు—

సలీ—మొగల సర్దారుల చంపినవారెవరు ?
కారణమేమి ?

శక్తి—వారిని నేను చంపితిని, మా అన్నను రక్షణ
చేయుటే కారణము

చాందె—నే నల్ల ఊహించితిని

శక్తి—నీ బుద్ధిశక్తి బహుసున్నిత మయినది!

అంబ—నీవే అట్లా ర్చితివా' కృతఘ్న! విశ్వాస
ఘాతకా! భీమా! తుచ్ఛా!

శక్త—అబ్బో! ప్రభువుకన్న నీలే బంటు వీవు! భగ
వాన్ దానూ, జయపురాధీశా, నేను విశ్వాసఘాతకుడను
కృతఘ్నుడను, కాని భీరుడనుకాను, తుచ్ఛుడ గాను, కుత్సితు
డనూకాను, గాయములచే కాయము స్రుక్కి యుద్ధశ్రాంతుడై
మూర్ఛపోయిన మాయన్నను వధింప నిద్దరు పటాసులు
సిద్ధమైతే, నే నొక్కడనే వారితోపోరి ధర్మయుద్ధమున వారిని
పిల్కమార్చితిని హత్యచేయుట లేదు నేను భీరుడనా?

సలీ—విశ్వాసఘాతకుడవని ఒప్పుకొందువా?

శక్త—అహో, ఒప్పుకొందును ఇం దాశ్చర్యమేమి ?
విశ్వాసఘాతకుడు విశ్వాసఘాత యొనర్పడా? ఇంతకుముందు
నేను స్వదేశము నకు విరుద్ధముగా, సోదరునకు విరుద్ధముగా
ఋగలులతో కలిసి విశ్వాసఘాత ఒనర్పలేదా? అందుపై
నింకొకటి! నే నిట్టివాడనని ఎరిగె సార్వభౌముడునా కాశ్రయ
మిచ్చెను ప్రతాపుని చంపుటకు మారు అతనికి సంభవింప
నన్న నికృష్టపుచావు తప్పించి మీయెడ విశ్వాసఘాతకుడ
నైతిని ఆతడు నాకు సోదరుడు ఎట్టి సోదరుడు !

ఏ వీరుడు హీనాస్త్రుడయ్యు చతుర్గుణసైన్యముతో
పోరెనో, ఏమహానుభావుడు దేశోద్ధారణకై వనములయందు
కొండలయందునూ వనట యనక కుండుచుండెనో, ఏశూర
కేసరిపై మా రాజ్యభారము వంశగరిమయు నిభృతమయ్యెనో,

అట్టి శూరశిఖామణికి అధములచే అన్యాయమరణ మాన
న్నమై యుండి తప్పించకుందునా?

అంబ—ప్రతాపుడు వర్వతదస్యుడు, రాజద్రోహి,
దేశద్రోహి

శక్త—ఓహో! ప్రతాపసింహుడు దేశద్రోహియూ
మీరు దేశభక్తులూ కాబోలు?

నలీ—ప్రతాపుడు రాజద్రోహి కాడందువా? మూర్ఖా!

శక్త—అతడు విద్రోహియు అక్బర్ చిత్తూరుకు
న్యాయాధికారి అగునా? ఔను, రాజనీతి పరిభాషయందు
అన్ని పదముల యర్థమూ వికృతి చెందును, ఎట్లనగా, పట్ట
పగలు నెత్తులుకొట్టుట పేరు “దాడి” లేక “ఆక్రమణము”--
బలవంతముగా దేశమును పెలుకుకొనుట పేరు “జయము”--
అపహృతరాజ్యమును అనర్గళముగా మొగలుల నచభవింప
నిచ్చిన “శాంతి”--అట్లొనర్చుచు గడ్డికొబి ప్రభువులకు
సీచమగు దాస్య మొనర్చినవారు “రాజభక్తులు”--అపహృ
తరాజ్యమును ఆక్రమింప యత్న మొనర్చువారు “విద్రోహు
లు”--బలీ! ఏమి నిర్జీవాభిధానమా! అతితుచ్చుడూ,
ఘృణాహుడూ ఈ పారిభాషిక చాతురిని ప్రశంసాహుళ
డగును, ఉచ్చస్వాంతుడు, మహోదారుడు నీ యింద్రజాల
మున పరిభవాహుళ డగును ఏమి చమత్కారము!

నలీ—సార్వభౌము డెట్టివాడని నీ యూహ?

శక్త—అతడు గజదొంగ, కాని తేడా ఇది—దొంగ

సామ్యుల నపహరింప దొరగారు రాజ్యముల నపహరింతురు
 సలీ—పొగరుబోతా! నిన్నిప్పుడే చెరలో ద్రోయిం
 చెదను విశ్వాసఘాతకు తగినశాస్త్రీ నెరుగుదువా?

శక్త—మృత్యువు- అంతకన్న నెక్కు- దుందునా?
 సలీమ్, నేను తుత్రియుడను, అందుచూ రసపుత్రుడను,
 మృత్యువునకు జంకువాడనుకాను అట్లు జంకిన సత్యము
 పల్కియుండను- ఆభయమే ఉన్నయెడల కోరి మీశిబిరము
 నకు మగిడివత్తునా? నిజము చెప్పిన నాతప్పు సైరితువని
 నేనెన్నడూ ఊహింపలేదు మీతో కూడి చాలాకాలము
 మెలగిని, మిమ్ము బాగా ఎరుగుదును నీతండ్రి నెరుగు
 దును, అతడు కూటసీతిపటుడు, వివేకహీనుడు, చతురుడు,
 కపటి—నిన్నెరుగుదును, నీవు నిర్బోధుడవు, అనతురుడవు,
 మూర్ఖుడవు, విద్వేషపరాయణుడవు రక్తపిపాసువగు పిశాచ
 మనదగుదువు

సలీ—నేను కూడా నిన్నెరుగుదును. నీవు గృహహీను
 డవు, ప్రతాడితుడవు, మొగలోచ్చిష్టభోజిని, చెప్పులుకొరుకు
 చెనటికుక్కవు మూఖా! కి శ్మశ్శ్మశ్శేసెడవా? విశ్వాసఘాతకు
 శాస్త్రీ మృత్యువని నీవే చెప్పితివికదా? ఈయవజ్జకు శాస్త్రీ
 యిది (తన్నున) వీడిని చెరలో ద్రోయండి- రేవు కుక్క
 లచే తినిపితాము (పోబోవును)

శక్త—నభికులారా! తుణమాత్రము నన్ను మోచన
 ముసేయాడు, పిదప మీయిచ్చవచ్చినట్లు శిక్షించండి అం

తటి మీరు కిటలేదు సలీమ్, ఇందుకు తగిన ప్రతిక్రియ చేయక
పోతే నేను రిసవుత్రుడనుకొను—

—రెండవ గంగము—

గదిలో మెహెర్, చాతులు

చాల—శక్తిసింహుని జంప్తుని సరీగుజ్జాపించెనా?

మెహె—అవును అన్న ప్రశ్నకు రిక్తిసింహుని
ఆతడు ప్రాణమునకే భంగము తెచ్చుకొనెను

చాల—నిజమేగా? లేక పరియాచకమా?

మెహె—నుంచి పరియాచకమే సుమాకు చెలగాట
ముకాని శక్తునకు ప్రాణసంకటము! ఎంతదైర్యమున్నా ప్రాణ
ములు తీపుకాదా?

చాల—శక్తిసింహున కంతకరిశితు విధించడమునకు
గతమేమి?

మెహె—అంత మొందించుట-సలీముబుద్ధికి శక్తుని
సృజించుటలో విధాత తప్పచేసినట్లు తోచెను

చాల—ఎట్లు?

మెహె—కాళ్ళుచేతులు, అంగప్రశస్యంగములు-యథా
యోగ్యస్తానముల నుంచెను కాని శరీరమునకు తగిన శిరస్సును
మెడపై నమర్చలేదు ఈ విషయమును సలీము ఎక్కడా
గ్రహించి ఆశిరమును మెడను వేసుచేసి లోటు తీసివేయనెం

చెయి కాని చిత్రము! శక్తసింహుడు ప్రతివాదము స్పష్టే
లేదు.

దాల—దేనికి ప్రతివాదము?

మెహె—ప్రతివాదమునకు చోటే లేదా! తగినీ-
తగకిపోని-భగవంతుడు చేసిన పని కిదా? సలీమున కభ్యంతర
మేల ఉండవలెను? ఎవడైనా మనశిరిము తెగవేస్తానంటే మన
కీలా గుండును? మాటాడవేమి? నీముఖము సుద్దవలె
వెల్లబారినదేమే?

దాల—మెహెర్, నీవు వానిని రక్షింపజాలుదువు
అతనికి ప్రాణదండన విధించితే నే నొకక్షణమైనా బ్రతుక
జూను నమ్ము. అట్లైన నేను వినముమెనవి అనువుల త్యజం
చెదను, ఇదే ప్రమాణము చేసెదను

మెహె—ప్రాణములు విడిచిన విడువుము-ఇంత బడా
యి యెందుకు? ఇంతకుముం దెందను ప్రేమనులు ప్రాణములు
బలి యివ్వలేదు? పుస్తకములలో చదువలేదా? ఆత్మహత్య
యం దేమి మహత్త్వ మున్నది? ప్రపంచముతటా చాల
బంపుకుగా? అట్లుచేస్తే అట్టివారి గో చేరుదువు

దాల—అతని ప్రాణమును కాపాడి రుపాయాంతరము
లేదా?

మెహె—ఉపాయ మొకటే తోచినదా? ఆత్మహ
త్యా అది నీవు చేయుదువా? ఉపాయాంతరము తోపదా?

ఒకమాట-ఆత్మహత్య కావింపదలచినచో నీవేరు శాశ్వతముగా నిల్చునట్లునర్చుము

దొల—ఎట్లు?

మెహె—పట్టు తివానులు పరచిన గదిలో, ముఖమల్ పరువుమీద జరిదుప్పటి కప్పి, మణులుచెక్కిన బంగారు గిన్నె చేతబట్టి, ముత్యాలుగుప్పిన చీనాంబరము గట్టి, ఏడువారాల సొమ్ములుబెట్టి, విషము గిన్నెలో పోసి, కమలముల బోటు కరముతో నీబింబాధరమునకు రాసి, చుబుకము నెత్తుకుండ నోరు తెరవకుండ, పెరచేత విశా ధరించి, శక్తసింహు ను దేర్చించి పాటబాసుము - భైరవి రాగము ధృవ తాళము - అంత చైతన్యము జరిపోవుక, సర్వాంగములూ నడలును. అదే భావనతో గనువు లూఁగిపోవుచు ఆలాగు చేస్తే నీవేరు ప్రసిద్ధిగాంచును, కీర్తి సాధింపును, చిత్రకారులు బొమ్మ వ్రాయుదుగు, కవులు నాటకములు రచింతురు, విద్వాంసులు ఆడుదురు, జనులు చూచెదరు, అందియా సంతసించుదురు

దొల—మెహెర్, హాస్యమున కిదే నీకు సమయము?

మెహె—ఇంతకన్న నెక్కడు సుయోగములభించునే? ఇద్దరు నొకసారియే చూచుకొన్నారు కుంజమా లేదు, నదీపులి నమా కాదు, చంద్రానాక భాస్వరంబకు ప్రాదముపై నొకావక్షు న కాదు, ముగులేదు యుద్ధక్షేత్రమున, సామాన్య శిబిరమున, ఇంకొక తె యెదుట, అదీ సంధానకారిణి-అత్యంత గద్యమయావనయందు- హఠాత్తుగా దృష్టులు తారినట్లి, అట్టే

ప్రేమ పరిణమించెను అతని చూడకున్న అనువులు నిలువవు
 పృన్సీయూతా ముఖమింద్రశకుమ్యును, పిమ్మట నాన్న
 హత్య ఘట్టిల్లకన్నది ఇట్టితరుణమున పరిహాసము చేయుకుంటే
 ఇంకెప్పుడు? నీవు నాకు మేనత్త కూతురివికావా? ఇంకెవరిని
 హాస్యచూడుదుకే?

దాల—ఇందు కేముసాయము నాకు తోచలేదు
 నీ వీ కార్యము నిజముగా నిర్వహింప జాలవా? సలీముచెంతకు
 పోయి శక్తుని వదలుమని నీవు చెప్పిన నాతడు వినడా? ఇంకేది
 గిక్కు?

మెహె—నీ వొకటి చేసితివా అంతా సరిగా చక్క
 పడున

దాల—ఏమి చేయుమందువు? సాధ్యమైనట్టే
 చేయుటకు సిద్ధురాలను

మెహె—నీవు కళ్ళుచూచుకొని ప్రాణ మీక్షణమే
 పోవునో, ఇంకొక క్షణములో పోవునో అన నట్లు పడియుండు
 ము యూనాని వైద్యులు, ఆయుర్వేదజ్ఞులు, ఆంగ్లేయ చికి
 త్సకులును ప్రవేశింతురు ఎవరికినీ రోగతత్త్వము తెలియబో
 దు, నాడిలో నేమియు నగపడదు నే నప్పుడు సలీముకడకు
 పోయి “మందూ వద్దు మాకూవద్దు దీనికి భూతము పట్టిం
 ది, దానిని కుదుర్చు మంత్రము శక్తసింహునికి తప్ప ఎవ్వరికి
 నీ తెలియదు, వానిని పిలిపించినగాని ఈమె జీవింపదు” అని
 చెప్పెదను వెంటనే సలీము కబురంపును, శక్తుడు వచ్చును,

మాత్రము పరించి నీచేయి పట్టుకొనుచు, మీకిద్దరికీ సమావేశమగుచు, అంతట తెరజూచుచు, అంజరము సంతసించుము

దాల—మెహేర్, మన కిద్దరికీ దేహములు రెండైనా, జీవ మొకటే నే, తెలివిమాలినదామన న్నిట్లు బాధపెట్టుట నీకు తగునా? బుద్ధిమంతురాలవు, ఉపాయకాలినివి, నీవుకాక నాకెవరు గిక్కు? పతిభిక్ష కొనంగి ప్రాణములు నిల్పుము (పడుచు)

మెహే—దాలత్, దాలత్, ఏళ్ళు చున్నావా? ఊరకుండు ఏశువకు, కన్నీగు తుడుచుకొ, భయము వలదు నేను శక్తసింహుని తప్పక రక్షింతును అట్లు చేయలేకున్న అతని ప్రాణములు పోవుచున్నప్పుడు పరియోచకముచేయుచునా? నీ ప్రకృతావస్థకు నిపు దాయిచి కావు, అందు నితప్పు లేదు, మీ ప్రథమ సందర్శనమునకు కారణభూతురాలను నేను— నీప్రేమకు తగినదోహద మొనర్చి అభివృద్ధిచేసినది నేను—

నే నేకార్యము చేయబూనినను గాని నసంపూర్ణముగా విడుచుదాననుకాను భగివత్సాక్షిగా ప్రమాణముచేసి చెప్పుచున్నాను శక్తసింహుని ప్రాణములు తప్పక కాచెదను. అంతే కాదు-ని న్నాతనికి పెండ్లిచేసెదను, అంతవఱకు నిద్రపోను, తిండి తిను-ఇదేమే! కన్నీరు గంగాప్రవాహ మగు చున్నది! నామనముమాత్ర మిప్పుడు స్వస్థముగా నున్నదని యెంచితివా? అబ్బా! వచింపజాలను పొమ్ము, నిదురింపుము (ఆమె పోవును) అయ్యో! దాలత్, నా విరహాసవాక్యముల

లో నెట్టి అగ్ని లీనమయి యున్నదో శివగుంగజాలవు. అయ్యాయగులా! శక్తా! నన్న నాహృదయముండి పాద దోలుట కెంతయత్నించుచుంటివో, అంశీదృఢముగా నందునా దుకొనుచుంటివి వేయినార్లు కొక్కిపెట్టివార హాస్యము చేసి తిని శృంగళము లాడితిని—కాని అన్న చల్లారనాయె! మొదట నీ రూపము విద్యయా మాచి మోహించితిని, ఇప్పుడు నీశౌర్యము, వీర్యము, బౌద్ధార్యము నిన్న నాదైవముగా నొనర్చెను, కావున ప్రేమ దుర్భరమయ్యెను విన్న చూడ కుండజాలను అబ్బా! మోహము విరభర మగుచున్నదే ఈప్రపృత్తి నణగద్రొక్క వలయు, నా సుఖమునకై కాదు, అహోధము, అనాశ్రయము నగు చాలతుసుఖము కొరకు—అమె నాహృదయగుండలి వాత్యాచక్ర మెరుగదు, భగవంతు డెరుగును—ఏమి యావ్యధ! ఏమి యాతన! హృదైవమా, దీని నణగద్రొక్కు శక్తి నాకు ప్రసాదింపుము ఈవిషయ మితను తెరుగకుండునట్లు నాకు వరమిచ్చు. (సలీము వచ్చును)

సలీ—మెహెర్, ఒక్కరై నిక్కడ నేమి చేయుచుంటిని? చాలతేడీ?

మెహె—ఇప్పుడే గోని కేగినది, వచ్చునులే, సలీమ్, నీవు శక్త సింహునకు ప్రిణాండనము విధించితిగట?

సలీ—ఔను

మెహె—వాని నెప్పుడు చంపింతువు?

సలీ—రేపు కుక్కలచే గిరిపించెదన.

మెహె—నీవు పిన్నవాడవు- ప్రాణము తీయునంత
ప్రాణమిందనూ రాలేదు అది యెంతటి అనుకొంటివా?

సలీ—‘మీ’ నేను బాలుడనా? చక్కగా విమర్శగా
విచారణ చేసి శిక్ష విధించినాను.

మెహె—సావధానడవు కమ్ము- విచారణ అనుపేరున
ఎక్కో హత్యల జరుగుచున్నవి నీకు విచారణచేయు అధికార
మెవ్వరొసంగిరి?

సలీ—ఒక రివ్వనేల’ సార్వభౌముని పుత్రుడను కానా?
నాకట్టి అధికారము లేదా?

మెహె—అలాగా? నేనుకూడా సార్వభౌముని పుత్రి
కనే, నీకింటి పెద్దదానన, కావున అట్టి అధికారము నాకూ
కలదుకదా?

సలీ—ఐతే, ఏమందువు?

మెహె—శక్తి సింహాసుని విడుదల చేయుము

సలీ—నీమాట విని కాబోయి?

మెహె—అహా నామాట వినే—

సలీ—బాగుబాగు

మెహె—ఇది నవ్వులాట కాదు ఆతని విడుదలము.
లేదా—

సలీ—ఏమి చేయుదువు?

మెహె—స్వయముగా శక్తుని ముక్తుని చేసెదను.
నన్నావుట కెవరితరము కాదు ఆగ్రావాసులందరూ నన్నె

గుగుదురు

సలీ—తండ్రిగా రిండుక చనవిచ్చుటచేత నీకు గ్వస్తు బలిసినది

మెహె—మాటలెందుకు? శక్తసింహుని విడుతువా? విడువవా?

సలీ—విడువను అతడు మననర్దులుల నిరువుర హత్య చేసెను.

మెహె—హత్య చేయలేదు, ధర్మయుద్ధమున వారిని చంపెన

సలీ—ధర్మ యుద్ధమా? విశ్వాసఘాతకుడు. మాపక్షమున జీరి—

మెహె—ఆతనిచర్య పరమేశ్వరునికికూడా ప్రియతమము, స్వర్గీయాలొకమంత్రితము అతడు సోదరు నారీతి రక్షింపక చంపెనేని నీవు అతని ప్రశంసచేయుదువు కాబోలు!

సలీ—సందియమేమి?

మెహె—అట్లు చేసియున్న ఆతని 'ఫీ' అనవలెన సలీమ్, సృష్టియందు ప్రభుభృత్యనబంధము గొప్పగా! సాభాశ్రమిగొప్పదా? ఈశ్వరుడు నరుల సృజించునవిడ కొండరిని ప్రభువులగును మరికొండరిని భృత్యులుగనూ 2 నర్పలేను - కాని సాభాశ్రమి జన్మముతోబుట్టి ఆమరణము విచ్ఛేదము కొందడు వ్రతాపసింహునెడ ద్వేషము పూని ప్రతిశోధకై మొగలదాస్యము నాతడు స్వీకరించిననాడే ఆ

ప్రతిశోధ మేము క్షణభంగురమని మీరు తలచియుండవల
సినది అదే త విశ్రమైనను, ఎంత వికటమైనను ఎంత
కుత్సితమైనను, ఛన్ద్రవేషియగు సౌభాగ్యత్రము సుమా- ప్రతి
శోధ తీర్చివారి హృదయములయందు ప్రేమ లోపించు
నన కొంటవా! చిరస్థిగ్ధమధురవాయుహిల్లోఁము అప్పుడ
ప్పుడు భీష్మార్జునరూపము గరించినది తుపా నెంతో
కాల ముండేది కాదు.

సలీ—ఒలే! మెహెర్, శక్తుసింహమున న్యాయవాది
నివలె ఉన్నావు! నీలో నాకు వానిమేల? నీవు వానిపక్షము
వహింతువన్న వింతికాదు, వానియెడ నీకలరాగ ముండుట
ఆరుదా! తత్ప్రణయాభిలాషిణి!

మెహె—సలీమ్, తెలిసీ తెలియ! మాట లాడకుము,
నీ తెలివితేటలకు నాకిచ్చిత్త పరీక్ష చేయబూనెనో వేమి?

సలీ—నే నెరుగ ననకొంటవా? అర్ధరాత్రమున వాని
శిబిరములో నివు దూగలేదా?

మెహె—అమాట నన్నగుట కధికారియు నీకు
లేదు, అందుకు నీ సమాధానమిచ్చు బాధ్యతా నాకులేదు.

సలీ—సరే! నావ్యభామునెడట నీయగుండువా?

మెహె—నా ఘోష నీకేల? శక్తసింహుని కడవవా?

సలీ—ఓహూ! నీచేతనై నది చేయుము (పోవును)

మెహె—సరే చూడుము చేయుగొనో చేయలేనో

(పోవును)

—మూడవరంగము—

చెఱసాలలో శక్తసింహులు

శక్త—రాత్రి సమాప్తమగుచున్నది—దానితో నా
తనద్రవరమాయువుకూడ సమాప్తమగున నేటిప్రభాతమే
నాజీవితమగదలి చరమప్రభాతము వేశలహృచ్చపాప్తమగు నా
దేహము నేకు రక్తసిక్తమౌట సందరూమాతురు ఆ బీభ
త్సశృంగమును చూడనివాడను నొక్కడనే- నే నెవడను? ము
ప్పదివత్సరములకు పూర్వ మెచ్చట నుంటిని? రే పెక్కడ
నుండును? ఈప్రశ్న కుత్తరము నేకు తెలియగలదు (మెహె
రువచ్చును) ఎవరది?

మెహె—నేను మెహెరున్ని సాను

శక్త—సార్వభౌముని కూతురవా?

మెహె—ఔను-నేనే

శక్త—బహుప్రయానమునొంది ఇచ్చటి కెందుకు వ
చ్చితివి?

మెహె—మృశ్యముఖముచుండి నిన్న తప్పించు
టకు.

శక్త—నన్ను రించుటకా? ఎందుకూ? ఆవిషయము
న నేనెఱుమాత్రమైనా ఆగ్రహవిషయము కానే?

మెహె—అదేమి? నీకు జీవితమం దాసక్తి లేదా? అతి
సుందరమగు అవనిని త్యజింపవలెనని నీకు కోర్కె కలదా?

శక్త—ఔను ప్రపంచమంతయూ పాతగిల్లినది అన్నది నము ఆచూర్యడే, రాత్రుల నాచందుడే- ఆనక్షత్రములే- అవే ఉదయించి అస్తమించుచున్నవి, ఎటుచూచినా ఆ చెట్లే ఆ జీవులే- అవే కొండలు, అవే నదులు—ఒకటే ఆకాశము

సర్వము పురాణమే మత్యువునొంది యీసంసారసాగరమున కద్దరిని వింత లేవున్నవో చూడవలెను

మెహె—జీవింపవలెనని ఔత్స్యము లేదా?

శక్త—లేదు నేటివరకూ జీవితమూడల ఎచ్చుతగ్గుల గాంచినాను అది సమూల మిసారము, సంతసము, సున్న, మృత్యుకెట్టిదో చూడవలెను అన్నదినమూ దానికీర్తి వినుచున్నాను, స్ఫూర్తియూ కనుచున్నాను దాని నిజరూపము కనబడలేదు కావున నేను కాంచెదను

మెహె—ప్రియజనమును విడిచిపోవుట నీకు ప్రయాసముకాదా?

శక్త—ప్రియజన ముండిన అట్లగునేమో-నాకు పృథ్వి యు దెందునూ లేదుగా ప్రియజనము, ఒకరిని నేను ప్రేమించి యెరుగన, న నొన్నకరు ప్రేమించిరని వినలేదు, కనలేదు. నేనెవరికిని అప్పుపడలేదు, అప్పుంతా తీర్చివేసినాను (స్వ) ఆ ఒక్కఁబుణము మాత్రము మిగిలినది—నలీము నన్న తన్నిన దానికీ బదులు తీర్పవలెను, (ప్ర) ఒక్కవని మాత్రము మిగిలి యున్నది

మెహె—దాని నిర్వహింప నిష్టములేదా? చెరనండి

విముక్తి గోరవా?

శక్త—యవరాజ్య, ఒకసారి మోచనము చేసితివేని
త్వరలో ఋణముతీర్చి మరల వచ్చెదను నీచేతనైన నొకసారి
విడుదలచేయుము

మెహె—చెరకాడరీ, సంకెళ్ళు విప్పుము ఈ హార
మును గొమ్మి దీనివెల లక్షరూపాయి లండున, కావున
సీభరణపోషణాదులకు లోప ముండదు పోయి హాయిగా బ్ర
తుకు
(నాడుపోవుచు)

శక్త—నారీమణి, ని న్నొకటి అడుగవలెనని యున్న
ది, నా విడుదలయందు నీ కింత పట్టేల? నా మృత్యునన నీ
కింత వెర పెందుకు?

మెహె—అది తెలియుటవల్ల నీకు ప్రయోజనమేమి?

శక్త—వేడుక కడిగితిని

మెహె—(స్వ) చెప్పనా? నష్టమేమి? ఇప్పుడే తేలి
పోవుచు (ప్రకా) అయ్యూ, నాసఖి దాలతున్నినా నీకు జ్ఞప్తి
యున్నదా?

శక్త—లేకేమి?

మెహె—ఆమెకు నీయం దినురాగ ముదయించెను

శక్త—నాయందా?

మెహె—ఆహా, నీయందే నీవుకూడా ఆమెయం
దనురాగి వనే నా సమ్మిక్తము అసత్య మందువా?

శక్త—నావిడుదలవలన నామె కేమిప్రయోజనము?

మెహె—అది యామెనడుగుము - తెల్లవారనన్నది. నీవు ముక్తుడవు, అశ్వము నుసజ్జితమై యున్నది, నీయిచ్చవచ్చినచోటికి పోవచ్చు, ఎవరూ నిన్న బాధింపరు. చాల తుచు పిల్చియాడవలె—

శక్త—వివాహమా! రసభ్రతుడనై యవనస్త్రీని పెండ్లియాడుటయా? శాస్త్రానుసార మిది సంభవమా?

మెహె—మీశాస్త్రానుసార మిది సంభవమే మీ పూర్వము బప్పారావుల్లు యవనస్త్రీల వివాహమాడలేదా?

శక్త—అది ఆసుర వివాహము

మెహె—ఏదో వివాహము కాదా? ఇక శాస్త్రమా? శక్తసింహ, శాస్త్ర మెవరు చెసినారు? వివాహమునకు శాస్త్ర మొకటే వలపు-ప్రేమ ప్రేమబంధమున తెంచుట శాస్త్రమునకు శక్యమా? నదులు సముద్రమున పలుకప్పుడూ, ఉల్కలు పుట్టిపై బడునపుడూ, మాధవీలత సహకారముచు బెనగొను నప్పుడునూ పురోహితుని మంత్రోచ్ఛారణ లపేక్షించునా?

శక్త—శాస్త్రభీతి నాకు లేదు. సనాతనధర్మమును ధిక్కరించి సంఘముతల దన్నవానికి శాస్త్రము సమ్మానభాజన మగునా?

మెహె—అట్లైన ఈ వివాహము నీకు సమ్మతమేనా?

శక్త—(స్వ) ఇం దెగ్గేమి? ఇదొక చిత్రము-ఇంతవరకూ స్త్రీలచిత్తవృత్తి పరీక్షచేయలేదు. ఇప్పుడు దానికి గడంగడము.

రం 17

రాజా ప్రతాపసింహ

101

మెహె—ఆమెను భార్యగా సంకరించువా?

శక్త—అగీకరించెదను

మెహె—ధర్మసాక్షిగా,

శక్త—ధర్మమును నేను పన్నించువాడను కానని చెప్పలేదా?

మెహె—నున్నించు మాను “ ధర్మసాక్షిగా ” ఆనము

శక్త—ఆ ధర్మసాక్షిగా!

మెహె—శక్తసింహా, అమూల్యమగు నా హారమును నాగళమునంకి తీసి నీగళమున వేయుచున్నాను ఆమె కవ మానము రాగూడదు. దైనిముసాక్షి సుమా!

శక్త—దైవమే సాక్షి-అవమానము రానీయను.

మెహె—ముమ్మాటికి?—

శక్త—ముమ్మాటికి (ప్ర) ఇంతివిరకూ నాచరిత మ తిగంభీరముగా నడచుచు డెను-ఇంతనుండి అది ప్రహసనము కానున్నది, కానీ

మెహె—ఇక నశువుము. తెల్లవారుచున్నది—(పోవుదురు)

— విదవ రంగము.

(గదిలో అక్కరు సలీములు)

అక్క—సలీమ్, మానసింహులు నిన్నవమానించలేదు. అతడు నాయాజ్ఞానుసారము కార్యక్రమమునిర్వర్తింపచేసెను.

సలీ—ఇంతకన్న నెక్కు డవమాన మింకేమున్నది? నేను దిల్లీశ్వరుని ఘోరమున, అతడు సేనాధిపతి, 'సేవకుడు హద్దీఘాటీ యుద్ధక్షేత్రమున నాయాజ్ఞకు విరుద్ధముగా నాచరించుట నన్నవమానించుట కాదా? ఇట్లు సారి కాదు— పలుసార్లు—

అక్క—ఇం దతని అపరాధమేమి?

సలీ—మానసింహుని అపరాధము మీకు కనబడద. అతడు మీశ్యాంకపుత్రుడు కాడా? మీరు నెత్తిమీద నెక్కించుకొనుటచేత అతని యాధిపత్యమునకు మీరే కారణభూతులగుచున్నారు.

అక్క—సలీమ్-ఆలోచించి మాటలాడుము. అతని యపరాధమేదో చెప్పవేమి?

సలీ—నాయాజ్ఞ మన్నింపక అతనికి తోచినతీరున నడచుటే.

అక్క—అతడు సేనాధిపతి కావున అట్టియధికార మాతనికి కలదు. సమరమున సర్వాధికారము వహింప నాతడు సమర్థుడు-బాటుడవు యుద్ధప్రక్రియ నీ కేమి తెలుసును?

నలీ—అట్టే న న్నాయుద్ధమునకు పంపిన ప్రయోజన మేమి?

అక్క—‘ప్రయోజనమా’ యుద్ధమర్మముల నేర్చుకొనడమే

నలీ—వాని అధీశమున కర్మచారి నై లొంగి లొంగి వెంట తిరుగుటకా?

అక్క—కుమారా, ఈగర్వమును విడువు, భారతవర్షమునకు భావిసార్వభౌముడవు రాజ్యముల నెట్లు గెలువనలయునో, గెలిచినరాజ్యముల నెట్లు పాలించవలెనో గమనించుచుండుము-మానసింహునకు నాయం దెంత మమతాభక్తివిశ్వాసము లున్నవో సీవెరుగవు వాని బాహుబలమూ యుద్ధకుశలతచేతనే కదా ఆర్యావర్తము గాంధారము కూడా వశపరచుకొనగల్గితిమి- మన మాతనికి ఋణస్థులము కామా?

నలీ—ఋణమా? మీరు ఋణస్థులేమో కాని నేను కాదు

అక్క—అట్టి యాధ్యాత్మమే వద్దంటిని ఇతియల శాసింపదలచువాడు ముందు తన్నుతాను శాసించుకొనవలయును మానసింహా నెడ నాకు మన పూర్వకప్రేమ యున్న దనుకొంటివా? ఆతడన్న నాకు బెదరు సుమా వానిమూలముననే నా కార్యముల నిర్వహించుమా అవి ముగిసితోడనే జీర్ణవస్త్రముభాతి వాని విడిచెదను. మన కార్యసిద్ధి కడతేరువరకు నా తని మన్నింపక తీరదు.

సలీ—అది మీయూహ, కాని నేను రసపుత్రప్రభుత్వస్వీకారము కావించువాడను కాను ఈ యవమానమునకు మీరు ప్రతీకార మాచరింపని యెడల దైవసాక్షిగా చెప్పచున్నాను నాచేతులతో నేను తత్ప్రతిక్రియ గావించును అతడు ప్రభువో నేను ప్రభువునో అప్పుడు నిశ్చితమగును.

అప్ప—సర్వీస్—నేను జీవించునంతకాలము సార్వభౌముడను నేను కాని నీవు కావు ఏమి! విద్రోహివలె ఎఱ్ఱవారి చూచుచున్నావు? సార్వభౌముడవు కావలెనన్న ముందు వెన్నలారసి మాటలాడుము, లేనిచో మోముగును.

సలీ—మీ యుత్తరాధికారిని నియమించుట కేవలము మీచేతిలోనిపని కాదు (పోవుచు)

అప్ప—అయ్యో! లండు లెంతయూధుని! సంతానమునకై ఎంతో పట్టుపడి ధనమార్జింతురు చెప్పచేతలకు లొంగి తిరుగవలసినవారు దుర్విశేషవ్యవహారాలెనచో నావలె నిస్సహాయభావముతో సహింపవలసి యుండును కదా? హా! దైవమా, తెండ్రుల నిట్ట న్నేహదుర్బలుల జేరితివే? ఈయవమానమును నోరెత్తక నేను సహింపవలయునా? అయ్యో! అయ్యో! (మెహెర్ చచ్చును) మెహెర్, నీపై గొప్పనేరము మోపబడినది గానికీ కిసనరాధాము నీ వీయవలయును.

మెహె—బో, చేరము మోపినవాడు సలీయు అవృత్తాంతమంతయు నాతడు చెప్పియుండును, నేను చెప్పవలసినది మనవిచేసుకొనుటకే వచ్చితిని

అక్క—శక్తసింహుని వెర బాపిన దెవసు?

మెహె—సాగ్వభౌమా, నాచేతులతో నేను వానిని ముక్తుని చేసితిని.

అక్క—దాలతు నేమి చేసితివి?

మెహె—ఆమెను శక్తసింహుని కిచ్చి వివాహము చేసితిని

అక్క—గొప్పపని చేసితివి! అక్కరు సార్వభౌముని మేనగోడలు శక్తసింహుని పెండ్లియాడుటా? విధర్ములను మొగలకస్యలు పెండ్లియాడుదురా?

మెహె—గుహాప్రభూ! ఈవిషయము శ్రోత్రగాదు మీతండ్రిగా రాదారి చూపించిరి, మీరుకూడ దానినే త్రొక్కిరి

అక్క—మేము రాజపుత్రకన్యల గొంటిమిగాని, మా కన్నియలను వారికిచ్చుటలేదే?

మెహె—ఎఱ్ఱైన నేమి?

అక్క—రెండు నొకటే?

మెహె—అహో-ఒకటే- అదీ వివాహమే .. ఇదీ వివాహమే

అక్క—ఒకటి కాదు నీవు వసిదానవు, రాజనీతి మర్మ మెరుగవు

మెహె—గాజనీతి నెరుగను కాని ధర్మనీతి నెరుగుదును

అక్క—ధర్మ సీతి! మెహెర్, పిన్నవయసున దాని పెరుగగల్గితివా? అద త సహజసరళమా? పృథ్వియం దెన్ని భిన్నధర్మములున్నవి! ధర్మ మొకటైతే దానియం దిన్ని శాఖ లేర్పడనల! ఇంతమంది పండితులు, ఇతమంది విజ్ఞులు, ఇతమంది సుహృత్తులు నన్నారు-కాని ధర్మసీతివిషయమున నిద్దరొక అభిప్రాయ ముపాదించరు చే నెంతో తర్కము, ఎంతో వ్యాఖ్యానము వింటిని- ఫార్సీ, క్రైస్తవ, ముసల్మాన్, హిందూ పండితులతో నెంతో ఆలోచించి తిని—ఎనా ఏమియు నెఱుగలేకుంటిని సీవు గాలికవు—అజ్ఞురాలవు- అదంతా కరతలామలక ను చేసుకొన గల్గితివా?

మెహె—తండ్రీ, ఇంత తర్కము, ఇంతయుక్తి, ఇంత ఆలోచనా అనవసరము-ధర్మ మొక్కటి- దైవ మొకడు- సీతి మొకటి మానవులు స్వార్థపరాయణులు, అహంకారాకాంతులు, లాలసాకలితులు, విద్వేషావిష్టులు అగుటవల్ల ధర్మమునకు వికృతి కల్పించుచున్నారు గగనమంగలి జ్యోతిర్మండలి గాంచుము- దిగంతప్రసారితవా గావారము తిలకింపుము- ను ప్రసన్న శ్యామలమగు ధరిత్రచాడుము, అన్నియు అద్వితీయమగు నాడత్మత్వధర్మమనే బోధించు చున్నవి, దానిపేరే ఈశ్వరుడు మానవులు దానికే పరబ్రహ్మమనియు, అల్లా అనియు, ఇహోవా అనియు, ఏననియు వేర్వేరు నామములు కల్పించి పరస్పరమూ అవజ్ఞ సమీకృతూ వాదములు పెంచుకొని హింసించుకొనుచున్నారు సత్య మారసితివేని

నకంజమును సోదరులు—భిన్నప్రదేశవాసులగుట భిన్నరూప
భాష లైరి అట్టివారికి భేదము లేంచకూడదు శక్తసిం
హుడు దౌలతును మానవులె, భేదము లేశమును లేదు కావున
వారికి వివాహము సమంజసము

అక్క—భేదము లేకేమి? మతమున భేదము లేనా,
ఎదివిని భేదము లేదా దౌలతున్నినా భారతసార్వభౌముని
భాగినేయి ముహమ్మదీయ వనిత, శక్తసింహుడు గృహహీను
డు-ప్రతాడితుడు-తుచ్చుకు నగు రసపుత్రుడు-ప్రవీడితుడు-
బిచ్చుగడు

మెహె—శక్తసింహుడు మేవారిమహారాజా ప్రతాప
సింహుని సోదరుడు-ఎదివి సమానమే ఆతడు ప్రతాడితు
డగుట నిజము నేడూఅక్కరు సార్వభౌముడూ, శక్తుడు ప్రతా
డితుడూ, గృహహీనుడు! 'రే వీయవస్థలు మూరునేమో' కాల
చక్ర మొకరితని కలకాల ముడబోదు-కలిమిలేములు కావడి
కుండలు- భాగ్యచక్రపరివర్తనమున కిందివాట మీ 'కీ, మీది
వారు కిందికీ రావచ్చును అక్కరు సార్వభౌమునితండ్రి
హుమాయూను, తాత బాబరున్నా, రాజ్యధమ్మలై కొంత
కాలము శక్తునివలె గృహహీనులు ప్రతాడితులూ కాలేదా?

అక్క—శక్తసింహుడు మహమ్మదీయు డైనచో ఈ
వివాహము నాకు సమ్మతిమై యుండున కాని అతడు నీచు
డగు రసపుత్రుడు, కాపురుషుడగు విధర్మి-

మెహె—జనకా! ఇంచుక యోచించి మాటలాడుము

మాటిమాటికి ఉత్తమవంశజులగు రసపుత్రులు నీచులని నిందించుచున్నావు మా అమ్మ-భారతసామ్రాజ్య, నీ యర్థాంగి రసపుత్రకాంత కాదా?

అక్క— సామ్రాజ్య కా పురుషజాతిలోనిదే, సార్వభౌముడు కాను-ఆమెలెక్క యేమి?

మెహె— అట్లందు వేమి? ఆమె నీ ధృపత్ని కాదా?

అక్క— పత్నియే! అట్టి పత్నులు వండలకొద్ది ఉన్నారు స్త్రీలు పురుషుల ప్రయోజనమునకు విలాసమునకూ అనువగు సామగ్రి బొదలుకాని సమ్మాన్యవస్తువులు కార, కారవోత్పాదకులు కారు

మెహె— ఆహా! ఎట్టి విపరీతవాక్యము వింటిని! రాజాధిరాజభారతసార్వభౌముడవగు నీనోట రాదగుమాటలాయెవి? స్త్రీలు పురుషులకు కేవలవిలాససామగ్రియా? సమ్మాన్యవస్తువులు కారేమి? పురుషులెవరిగర్భమున జనింతురో అట్టివస్తువు మానసియము కాదందువా? స్త్రీలు మనుష్యులు కారా? వారికి పురుషులకువలె హృదయము లుండవా? అవి సుఖదుఃఖముల ననుభవింప నేరవా? స్త్రీలు కేవల భోగనామగ్రియా? అట్టి తుచ్ఛసామగ్రి నేకరించుటకు పురుషులేల అష్టకష్టముల పడుచుందురు? వారి నేల పెండ్లియాడవలె? ఎన్నో తర్కములు, వ్యాఖ్యానములు వింటి నంటివే? దాని పరిణామ మిదా? పురుషుల పితృక మిట్టిదా? ఇట్టి యాదర్శముల పరిగ్రహించిన నీవు హిందువుల గర్హింతువా?

నారి మితమున స్త్రీలోక మెట్లు పరిగణింపబడునో యిండుక విందువాహిందూశాస్త్రములప్రకారముస్త్రీలుపహధర్మిణులు పూజనీయలు, గౌరవాహాలు నారీజాతియెచ్చటెచ్చటగౌరవింపబడునో, ఆయాచోటుల దేవతలుప్రసన్నులగుదురని మాలమ్మ చెప్పుచుండెను చూచితివా ధర్మవ్యత్యాసము' పురుషులు స్త్రీల నాటవస్తువులవలె గణింతురంటివి సరే-స్త్రీలుకూడ పురుషులు విలాససామగ్రియనీ ప్రయోజనపదార్థములు కాని మాన్యవస్తువులు కారనీ యెంచగూడదా? వీరికి వారెట్లో వారికి వీరట్లు కాదా? కాని వారట్లు భావించదు ఎవరి హృదయము మహత్తరమో యిండుక యోచింపుము వారు స్వామినుఖమే తమనుఖమనియ, స్వామికార్యమే నిజకార్యమనియు భావించి ఆశ్చోత్సర్గ మొనరింతురు అయ్యో! పురుషజాతి యెంత అధ పతితము? మీ రింతనీచులు ఇంత అధము లని నే నెరుగను మీరు పతితులయ్య నారీజాతి దుర్బల మగుట కని దానియెడ నింత అవిచారము, అత్యాచారము నొనర్తురా? లాలసాకలితఘృణచే ప్రకృతిదుర్వహములగు స్త్రీజీవితములు నిర్భరములుగ చేస్తున్నారా? అక్కటా! ఏమి దౌరాత్మ్యము!

అక్క—మెహెర్, సీతో శాస్త్రచర్చ చేయనొల్లను సీయభిప్రాయము లత్యముచేయను నా కూతురునం దిట్టి యుద్ధత, వక్తృత, ఇట్టి అసహనీయ స్పర్ధ, ఇట్టి పితృద్రోహమును నైపజాలరు నీకును సలీమునకును నోరు మెదపక

నాయాజ్ఞలు పాలించుటయే విధి-తెలిసినదా? తస్మిన్మాచ
రచిన ప్రసూనము తప్పదు (వెళ్ళును)

మేహే—సార్వభౌమా! నావిధి నే నెరుంగుదును
నా తల్లిని, నీ పత్నిని, భారతసాచాజ్ఞిని, బాచిసెలినీ ప్రయో
జనమునకూ విలాసమునకూ భాజనముగు మట్టిబొమ్మ అని
అవమానించిన తిండివజ్జ నుండుటకంటె ఆతని పరిత్యజించుటే
శ్రేయము— ఆతడు డిల్లీశ్వరుడు కానీ జగదీశ్వరుడు
కానీ జీవచ్ఛవముగు దారిద్ర్యమా! రమ్మ ప్రచండఝంఝా
మారుతమా, నన్నెక్కడకేని ఎగురగొట్టుము జనశూన్య
నిబిడారణ్యములారా! నన్ను మోక్షోడము జేర్చుడు దుర్గమ
ఘర్వతరాజములారా, మీ ఎహలలోనికి నన్ను గొనుడు
నేను సార్వభౌముని కూతురను కాను దారిబోయెడు
వికారిని- ఇట్టి యువరాజు నంటకంటె అట్టి దాన నగుటయే
మేలు ఇలాతలమున నా కిరెపు లభింపకుండునా? ఇదే తర
లెదను (పోవును)

— పడవ రంగము —

ఉదయపురి పర్వతగుహలో ప్రతాపుడు

ప్రతా—కోమలమాయి వీగితిని, నర్వదుర్గములూ శత్రు
హస్తగతిములయినవి ఉదయపురము మహాబత్ వశ
మయ్యెను అంతా కోలుపోతిని భాగ్యచక్రపరివర్తన మను

కూలించెనా పీటిని తిరుగ పొందవచ్చునను నాశ యుండు
 లచే ఆవిషయమున చింత లేదు కాని, మానా, రోహి
 దానూ! మిమ్ము తిరిగి మాచు భాగ్యము లేదు కదా!
 ఈ దు ఖవార్తి నెట్లు తరింతును? ఈపుట్టువున ఇంక మిమ్ము
 మాడజాలను కదా? అదృష్టహీనుడను నా దౌర్భాగ్యము
 మిమ్మందరిని చుట్టుముట్టినది (ఇరానచ్చును) అమ్మా, పథ్య
 ము వుచ్చుకొన్నావా?

ఇర—నా భోజన మైనది జనకా! ఇదెచ్చోటు?

ప్రతా—ఉదయపురి ప్రాంతారణ్యము

ఇర—కమసీయమైన చోటు పర్వతములు ధూమ్ర
 ములు, శుష్కములునై కనబడుచున్నవి

ప్రతా—అమ్మా, నీవు శయనింపుము రాజపుత్రుని
 డీనని మిట్టిదే నాల్గుదినములనుండి ఆహారము లేకు, నేకు
 కండమూలఫలభక్షణము, కరోరప్రస్తరావృతశయ్య దేశము,
 కొఱకు పాటుపడునప్పుడు ఆకో, అలమో, దురిపయో,
 ధూళియో, తినవలెను, అదే అమృతమగును, ఈలోకమే
 స్వర్గము తల్లికొరకు తల్లడిల్లునపుడు గులకరాళ్ళసెజ్జయే తత
 హంసతూలికా తల్పమగును (మాహూ వచ్చును) ఏమి
 మాహూ! ఇట్లువచ్చితివి?

మాహూ—మీచరణసేవజేసి మిమ్ము సర్పించి పోవుద
 మని వచ్చితిని

ప్రతా—నీ భక్తికి సంతసించితిని

ఇరా—మాహూ! నీకు కుశలమా?

మాహూ—అమ్మా! అంత చిక్కియుంటి వేమి? పరుంటివే?

ప్రతా—అమ్మ చిక్కుట అరుదా? జీవముతో నున్నది అదే విధమున మొదటనే రోగిణి, బలహీన-అపై భోగముల మాట అటుంచు, కడుపునిండా కూడు కంటినిండా నిద్ర లేవు ఇన్నాళ్ళకు నేటికి రెండురొట్టలు చిక్కినవి ఇట్టి వెన్నాళ్ళు గడువవలయునో తెలియదు

మాహూ—అమ్మో! ఏమి రోగము! అమ్మను జాగ్రత్త!

ప్రతా—ఏమి చేయుమందువు మాహూ? బిటూ రడవులందు భోజనము చేయ గడంగినతోడనే ఐదువేల మొగలసైనికులు హఠాత్తుగా మమ్ముచుట్టవేసిరి-ఇన్నార్లురు భటులతో నారిని తప్పించుకొని కాలినడకను పదికోసుల దూరము పరుగుపరుగున వచ్చితిమి

మాహూ—నుటచితిని వార్తయొకటి తెలుపవలసి యున్నది

ప్రతా—అదేమి?

మాహూ—ఫరీదుఖాను సిపాయిలందరూ రాయ గడమున కేగిరి వేయిమంది మాత్రమే యిప్పుడున్నారు

ప్రతా—ఎక్కడ?

మాహూ—ఇక్కడ కెంతో దూరముండదు నేడు

సేనాధిపతి వుట్టిన దినపాచి అంగరు నుత్సవములలో మగ్గులై
యుంగరు అప్పుడు వారిపై బడుదమా

ప్రతా—నాయొద్ద నూర్గుళుకిన్ని నెక్కువ సేన లేదే

మాహు—నాయొద్ద వేయిమంది భిల్లు లున్నారు
వారు మీకై ప్రాణములు విడులకుకూడా సంసిద్ధులు

ప్రతా—అట్లయిన వారిపై బడుదాము, తినుబడి
రస్తైన నొరకును-మీవారిని సిద్ధముగా నుంచుము ఈరాత్రే
పోదాము

మాహు—చిత్తము-అమ్మగారి దేహస్థితి బాగా
లేదు- జాగ్రత్తతో కాపాడండి (పోవును)

ప్రతా—ఆహా! మాహూ! నీబోటిబంధు వీజగమున
దుర్లభుడు, నా కష్టదినములయందు భిల్లసైన్యముతో నాపాలి
దైవమువలె సాయపడితివి ధన్యుడవు!

ఇర—తండ్రీ!

ప్రతా—ఏమమ్మా?

ఇర—ఇంకా యుద్ధమేనా? ప్రపంచమండలి సర్వజీవు
లను సోదరులవలె ప్రేమించవలయును కాని పరస్పరముఖ
హేతువగు విద్వేషమును పెంచుకొననేల? ఎంతోకాల ముండు
వారము కాము-ఈనాల్గుదినములూ ఏకోదరులవలె పరస్పర
స్నేహము పెంచుకొనగూడదా?

ప్రతా—అమ్మా! అందఱూ అనోర్యము ప్రేమించు

కొనుచూ కాలము గడపనెంచినచో ఈలోకము స్వర్గమే అగును

ఇర—జనకా! స్వర్గమెచ్చట నున్నది? అగబరవీధివా? లేదులేదు ఏనా డీలోకమున పరోపకారము, అన్యోన్యప్రీతి, భక్తియు విరాజమానము లగునో, ఏనాడు అసీమప్రేమజ్యోతి అంతటావ్యాపించునో, ఏనాడు జనులు స్వార్థపరత్వమువీడి పరోపకారమునకై పాటుపడుదునో, అనాడు ఇతరుల శ్రేయమే గునశ్రేయమగును, స్వార్థపరార్థము లొండాంటలీనమగును అప్పు డీలోకమే స్వర్గమగుచు

ప్రతా—అట్టిదిన మతిదూరమున నున్నదమ్మా

ఇర—కానిండు-మనము జీవనము యుక్తరీతిని నల్పుచూ ఆ దినము దరికి పోకుండా రక్తప్రవాహముల కొట్టుకొనిపోవుచు వెనుక బడనేల?

(యువకుని వెంటబెట్టుకొని అమరసింహుగ వచ్చును)

ప్రతా—అమరా! ఈత డెవడు?

అమ—మానసింహుని అనుచరులలో నొకడనని తానే చెప్పుచున్నాడు కాని నా నమ్మకము లేక మీకడకు దెచ్చితిని

ప్రతా—నరే-నీ విక వెళ్ళుము యువకుడా, నీ వెవడవు? నిజము చెప్పు

మేహ—మీరు రాణాప్రతాపసింహులారా? ఈ కుటీగమా మీ నిలయము? ఈఫలములా మీధత్యభోజ్య

ములు' ఈ తృణములా మీకు శియ్య'

ప్రతా—అవును-నేచీ ప్రతాపా, సీ వెవడవు' నిజము చెప్పుడు!

యవ—అసత్య మూని, కాని నిజము చెప్పుటకు ఒంకిగుచున్నది-నాకథ విన్నపదప నన్నారక వినువగు మీరు

ప్రతా—మి' నిచ్చెల వినువను'

మెహె—ప్రభూ! మీరు రాజపుత్రకులదీపకులు, మా నవజాతికి గౌరవాపాదకులు, మీగురించి నే నెన్నియో కథలు వింటని, కొన్నింటి నమ్మితిని, కొన్నింటిని నమ్మలేదు నేను మిమ్ము ప్రత్యక్షముగా దర్శింప నా సందియములు బాసెను మీవ్యక్త అత్యద్భుతియు, కల్పనాతీతమహిమో పెతము-దేశముకై యిట్టి దైన్యగ్రహణమా' ఒకసారి నశ్య తాస్వీకార మొనర్చినచో సార్వభౌమని యర్థాసనమున నుండి తత్తుల్యగౌరవభోగముల నందుచూ, పరిషద్గణ శేఖరులై వారికి కుడిభూముగ నుందురు అట్టి తరణమును తలదన్ని ఇట్టి నికృష్టదశాపాతమును కోరి తెచ్చుకొంటిరి ఇది విని మీమహత్త్వమును స్వయముగా కనవలెనని ఇక్కడికి వచ్చితిని మహారాణా! నాదేహమున కొంత రసపుత్రరక్తము ప్రవహించుచున్నది నేను మీయెదుట నబద్ధ మాడజాలక, మానసింహుని అనుచరుడె గాని-ఏమని చెప్పుదును' మిమ్ము గాంచినతోడనే నామనమునభక్తివిస్మయవిశ్వాసానందములు వెల్లువలై పారుచుండుటచేత నోరాడకున్నది

ప్రతా—చిత్రముగా నున్నది నీ చరితము! నాయెడ
సానుభూతి వుట్టుటకు నీవెవడవు?

మెహె—నేను పురుషుడను కాను

ప్రతా—ఏమి? నీవు స్త్రీవా? ఈ వేషమేల? ఇచ్చ
టికి వచ్చిన వనేమి?

మెహె—మీరు నన్ను విశ్వసించినచో చిత్రమున
మీకుటుంబము నకు నేవజేయవలెని వచ్చితిని, నా యాగమ
మునకు శ్రవ్యకారణ మింకొకటి కలదు

ప్రతా—బాలామణి! నీవేరు?

మెహె—అబలపెరు తెలియులవలన మీ కేమి
ప్రయోజనము?

ప్రతా—పోనీ, నీ తండ్రివేరు చెప్పము

మెహె—నాతండ్రి మీ శత్రుకోటలోనివాడు, నేను
మీ ఆశ్రయము సపెక్షించి వచ్చితిని విన్నవెనుక నన్న పరిత్య
జించనని మీరు కావజేస్తే నాతండ్రివేరు చెప్పెదను

ప్రతా—నేను సుక్షాత్రియుడను, క్షాత్రియు లార్హతాణ
పరాయణులూ, శరణాగతరక్షణవిరుదాంకితులూఅని లోక
మెరుగును, నీ తండ్రివేరు చెప్పము

మెహె—నా తండ్రి—

ప్రతా—జిరికి వద్దు-చెప్పము

మెహె—నాతిండ్రి—మీకు గర్భశత్రువగు అక్క
రుషా!

ప్రతా—నిజమూ? లే? మోసమా?

మెహె—నా జన్మమధ్యమున మోసించుట నేను నేర్చుకొనలేదు

ప్రతా—అక్కరునావ్యభాముని కూతులు నా కు? రము నకు ఎందుకు రావలెను? ఇది సంభవమా?

మెహె—నేను సత్యమే పలుకుచున్నాని ఇట్లు విడిచి వచ్చితిని

ప్రతా—ఎందుచేత?

మెహె—విస్తరించి చెప్పమందురా?

ఇర—ఈమె ధ్వనిసవ్వడి నేను విన్నట్లున్నది మెహె రున్నిసా!

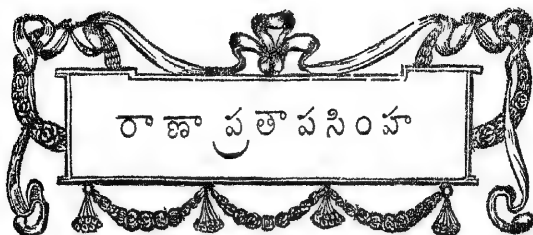
మెహె—ఇరాజేవీ, జ్ఞప్తి యున్నదా?

ఇర—తండ్రి, ఈమె అక్కరుమా కూతురే.

ప్రతా—అమ్మా, నీ వీమె నెక్కడ చూచితివి?

ఇర—హల్దిఘాటి యుద్ధక్షేత్రమున చూచితిని

ప్రతా—మెహెరున్నిసా, నీవు నాశాత్రీవుని కూతు రవై నా మరుపు జొచ్చితివి నీకు శరణ మిచ్చుసామర్థ్యము ఇప్పుడు నాకు లేదు నేనే నిరాశ్రయుడను-అయినచు నిన్ను మాత్రము పరిత్యంపను అమ్మా! లోనికి పోయి లక్ష్మీ యొద్ద నుండుము (తిరజారును)

నాలవ అంకము

—మొదటి రంగము—

[ఫన్సిరా ర దుర్గమున శక్తసింహుడు]

శక్తి—సలీమ్ నే నిన్ని గినములనుండి యీదుర్గమున
ఊరిక కూర్చున్నానని ఎంచకు-ని పదాఘాతమును నేను
మరువలేదు అగ్రానుఁడి వచ్చిన కొద్ది దినములలో రాజ
పుత్రి) సైన్యమును సమకూర్చి యాకోట నాక్రమించితిని,
కాని నిశ్చింతుడనై యుండక ప్రతిహింసకు తగినయదను వెదికు
చున్నాను-ఇందు నిరీహులుగు కొంద రిసాధుల జంపవలసి
వచ్చెను, ఇంకెన్ని హత్యలు చేయవలయునో! ఇం దన్యాయ
మేది? శ్రీరామచంద్రుడ సీత సుద్ధరించుటకు వేలకొలది నిరప
రాధులు, స్వదేశవత్సలులు, రాజభక్తులు నగు రాక్షసుల
జంపలేదా? అది అన్యాయ మందురా? నేను చేసినపని అట్టిదే
(దూత వచ్చును) ఏమి వార్తలు?

దూత—రాణావారు బిటూరువనమం దున్నారు
మానసింహుడు కోమలమీరును కాల్పులు నిజము

శక్త—నరే-రేసు బయలుదేరవలెనని సైనికుల
హెచ్చరింపును ఈయంపు తీర్చేదనులే, మానసింహా!
(దొలతు వచ్చుచు) ఏమి కావలయును?

దొల—చల్లని నిడ

శక్త—శీతల ఛాయయా? ఇంకేమైన కావలసినచో
చెప్ప

దొల—నాథా!

శక్త—అ! నాథా! ఆపైన నరేకాని, మట్టమధ్యా
హ్నమున! నాథా! ప్రాణేశ్వరా! అని పిలుచుటకా వచ్చితివి
ఇప్పు డట్టిమాటలు శోభాకరములు కావు ప్రణయ ప్రబంధ
మున ప్రథమాశ్వాసమున నివి 2 కమాదిరిగా చెల్లుబడి
యగును ఒక వత్సరము గడచినవెనుక పట్టపగలు, మట్ట
మధ్యాహ్నమున ఇట్టిసంబోధనలు సెనమ్ముపై వేచిన వాకాయ
ముక్కలవలె నుండును

దొల—నాథా! పురుషులప్రేమ యెట్టిదో నే నెరు
గను, కాని స్త్రీలప్రేమయం దీమాట లెన్నినాల్చైనను సమరస
ముగానే ఉండును

శక్త—అనగా, పురుషుని లాలన తృప్తిచెందును కాని
స్త్రీలాలన తృప్తిచెంది దన్నమాట-అంతేనా?

దొల—భార్యాభర్తల సంగబంధము లాలన అని మీ
అభిప్రాయమా?

శక్త—స్త్రీపురుషుల సంబంధ మిట్టిదే పురోహితుడు

కెండుపూర్ణాస్థాస్వారములూ కెండువిసర్గలూ చేర్చి మంత్రములు
చదివిన న మాత్రము ఆనంబంధ మెక్కువ సాంద్ర మగునా?
మన కట్టి వైభవము కూడా జరుగలేదే సంఘనియమముల
బట్టి నీవు నాకు భార్యవు కాలపు-ప్రణయి వగుదువు

కాల—ప్రభూ!

శక్త—లోనికి బొమ్ము--సుందర్యధరమధుపానము కం
పి సుధామయోక్తి శ్రవణముకంటే భిన్నములగు కార్యములు
పురుషుల కుండున (ఆమె పోవుచు) స్త్రీజాతి యన నింతే!
అంతా సారహీనము, కడు ననవ్యము పురుషుల లాలసా
దశయందు మాత్రము వీరు సుందరులుగా దోచుచుండును
స్త్రీలే కాదు పురుషులు మాత్రము! అధను మృగములు--
నగ్నుడగు నరిచికంటె నుడరతరముగాని జంతు వున్నదా?
మానవజాతి ఎంత హేయమైనది? స్వీయ దేహపుష్టికై సుందర
సుస్వాదు సుగంధ వస్తుచయము నేకరింపనిచో మానుషశరీర
మెంత కశ్మలసంకులము! చేయు కర్మ! ఎంత బీభత్సము!
ఆపాదమస్తకమూ దుర్గంధదూషితమే! ప్రాణము కాస్తా
పోతే కెండుగడియ లుంచకూడదు అది యున్నంత
వరకే సారభము, రక్తి! అంతవఱకే బోగభాగ్యకారవ
ములు (దుర్గాధ్యక్షుడు వచ్చును)

దుర్గా—ప్రభూ! రేవు ప్రయాణమా?

శక్త—అవును, ప్రాతఃకాలముననే ఈ సహస్రసైన్యము
నీయధీనమున నుంచుము, చాల తిరుచున్నదని ఎవరికీ తెలి

యగూడదు నీవు పొమ్ము-నలీమ్, అక్కర్, మొగలసామ్రా
జ్యమా? మిమ్ముందరినీ కాలితో నలిపి చూర్ణముచేసి నిష్పిష్ట
ము చేసెదను (పోవును)

— రెండవ రంగము —

(ఖస్రోజుమేలాలో జోశీబాయి అక్కరు)

అక్క—నుందరీ, నీ వేమి వెదకుచున్నావు?

జోశీ—త్రోవ తప్పితిని-దయచేసి త్రోవచూపండి
సార్వభౌమా!

అక్క—నేను సార్వభౌముడనని ఎట్లెరింగితివి?

జోశీ—ఈ మేలాలో మీరుతప్ప వేరు పురుషు
లుండరని వింటిని

అక్క—నీ వెవతెవు?

జోశీ—రాజకవి పృథ్వీసింహుని భార్యను-మేవార
కన్యను, నాపేరు జోశీబాయి

అక్క—అటులనా? నీ వీమేలాకు వచ్చుట కిదే
తొలిసారి కాబోలు?

జోశీ—చిత్తము ఈచోటు నా కపరిచితము, దయ
చేసి త్రోవచూపితిరా-

అక్క—నుందరీ-ఈచోటు వ్రవేళించు మార్గము
సుగమము, పోవు మార్గము దుర్గమము ఒకవేళ నీవు—

జోశి—నాకు త్రోవజూపుడు. ఇదేనా త్రోవ ఇంటికి పోవుటకు? (పోబోవున)

అక్క—(అడ్డువచ్చి) ఇంతవరకు వచ్చినదానవు నాపై కరుణించి నా అభ్యంతర కక్షనునకు దయచేయుము-రమ్ము, పోవుదము

జోశి—దారి చూపుడు, నా కడ్డము లెండు, నేను పోయెదను

అక్క—నుందరీ, నీవు చిన్నదానవు, బేలవు. అక్కరు సార్వభౌముడు నుందరీపక్షపాతియని యెరుగవు కాబోలు' రా, రమ్ము

జోశి—ఈ వాన్ని కమేలామీపాపలిప్పు చరితార్థము చేయుసాధనమనీ నే నెరుగుదును చిన్నదాననైనను అక్కరు పరస్వాపహరణమున నెట్టి శూరుడో, స్త్రీమానహరణమున కూడా అట్టి వీరుడని ఎరుగుదును. కాని తనయింటికి కులీనలగు నారీమణులరప్పించి వారి నవమానము చేయుటకుఁకని న్నిగిడి అని నే ననుకొనలేదు దారి విడువుడు. నాతో మీకు వాదమేల?

అక్క—నిన్ను రాణివలె సర్వాలంకార భూషితను చేసి పంపెదను

జోసి—హా, దైవమా, ఎట్టిమాట వినవలసి వచ్చెను.

అక్క—నా సామ్రాజ్యమున చక్కనిఖండ మొకటి యిచ్చెదను.

జోశి—మేవారి రాజపుత్రస్త్రీలు ధనలబ్ధలు కాదు
నీ సామ్రాజ్యమును నీ వర్ధింపనున్న సార్యభామా! నా
శీలమును నేను వీడను- దారిలో లెమ్ము

అక్క—నుండరీ, నీ రోషరంజిత వదనమండల మనమ
లోభనీయము రమ్ము ఈవిషయ మెవ్వరికీ తెలియబోదు,
ఇంకోసారి నిన్ను నిర్బంధము చేయనని బాసచేసెదను.
రమ్ము బాలమేల' (చేయి బట్టుకొనును) దీనిమూలమున నీగౌ
రవము హెచ్చును కాని తగ్గదు రమ్ము, పోదము.

జోశి—(ఘరికతీసి) అధమా! కాపురుషా! లంప
టుడా! నేను మేవారనపుత్రకాంతను కులాంగారులగు
కొంగరు రాజులు నీచము, పాశవము పైకాచికము నగు
నీఖుస్రోజుమేలాయందు తమకాంతల మానము అమ్మి, కుల
ము చెరచుకొని, నీకు దాసులై నీ మదలాలరను హెచ్చిం
చినారు వారు రాజపుత్రులూ కాదు, హిందువులూ కాదు,
వారు తౌత్రధర్మమే కాక మానవధర్మము కూడా కోలు
వోయి, పతిపత్నీ నియమము లేని నరులు, పశువులకన్న
అధములు నీవు సార్యభాముడవు, నీవ్రజలకు తండ్రివంటి
వాడవు గొప్పయింటి గోలయెడ నిట్టి దుశ్చరితమునకును
దురాచారమునకు నొడిగట్టుచున్నావు ఇది నీకు తగునా?
తుచ్చుడా! దారి వీచుము, లేకున్న చూచితివా దీనిని?
నీప్రాణము లుండజూచుకొనుము

అక్క—వీరనారీ, కోపము వలదు నీ వీదారిని పొమ్ము

నై సర్గికముగా సతీత్వమర్యాద నెరుగనివాడ గారు, ఇష్టము లేనివారి శీలమును కళంకితము చేయును మహాత్వము నాకు లేకున్నను మహాత్వతత్త్వ మెఱుంగుదును. నిన్ను బైటవిడిచి వచ్చెదను రమ్మ (పోవుదురు)

— నాల్గవ రంగము —

(కుటిరమున ఇర పరుండ మెహెర్ ప్రక్కను కూర్చుండును)

ఇర—మెహెర్!

మెహె—ఏమమ్మా?

ఇర—అమ్మగారు కంటనీరు పెట్టుకొని వెళ్లినారు, కారణమేమి? నేను జీవింపననియా?

మెహె—అందుకు గాదు నీ వట్లనుకొనగూడదు

ఇర—ఏల యనగూడదు? పృథ్వియందు మృత్యువు కన్న సత్యమైన విషయ మున్నదా? మనము నిన్న మొన్నటి వారము, కాని మరణ మనాదినండియు నున్నది మరణనము ద్రమున జీవితకాల మొకవీచికవలె లేచి, కొంతకాలము నిల్చి పిదప నశించును తిరుగ నిశ్చలమగు నముద్రము నిల్చును. జీవితము మాయవలె ఊణికము కాని మృత్యువు ధృవము, నిత్యము చిరకాలము నుండి అనభవించుచున్న స్వప్నమువలె జీవితము వచ్చిపోవుచుండును

మెహె—నిజము

ఇర—నీవు మొగలకన్యవు, నేను రాజ్యత్ర కన్యను నీ తండ్రియూ నా తండ్రియూ బద్ధవైరు లగుటచే పరస్పర ముఖావలోకినము పరమపాతకముగ నెంచుచున్నారు నీవు నాకు తోబుట్టువువలె మెలగుచున్నావు ఈ సౌహృద మీ నాటిది కాదు, పూర్వజన్మసంచితమై యుండనోవు మనకు మైత్రిఘటిల్లి ననమయము నీకు స్థితియందున్నదా ?

మెహ—లేకేమి? ఆనాడు హల్దిఘాటీ సమరక్షేత్ర మున మీ పినతండ్రిగారి శిబిరమున నొకటిఁడు మాట లాడుకొంటిమి! పిమ్మట కొన్ని క్షణములలో నిన్ను చూత మని వచ్చునరికి నీవక్కడనుండి వెడలితివి

ఇర—నేను నిన్నెన్నోసారులుస్వప్నమందు గాంచితిని అట్టి కలలు క్షణభంగురము లయినను అత్యంతమధురముగ నుండెను తిరుగమనకు సమావేశ మగునని నాకుండెను ఇప్పటికైనది ఇకముందు కాగలదు వ్రెను అనునది శాశ్వత పదార్థము సుమా

మెహె—మఱల మనకు సమావేశ మెచట కాగలదు?

ఇర—[పైకి చూపి] అక్కడ ఆచోటు నీ కగపడ లేదు కాబోలు అందుకు హేతు వెరుగుదువా? నీ కన్నలు ఐహికతీవ్రాలోకపరిచ్ఛిన్నములై యున్నవి-నేను చెప్పెడు చోటు దానివెనక దాగియున్నది ఆకాంతి దీనినంటె భాస్వరము సూర్యుని తీక్షణకాంతి అనంతకొటి నక్షత్రకాం

తుల కప్పివుచ్చుట లేదా? సూర్యకాంతి సన్నగిల్లినపిమ్మట రాత్రులయందు తారాజ్యోతిస్సముదాయ మాకసమునందు దోచుటలేదా? అట్లే జీవులు ఐహికజ్యోతిర్మగ్నలై యున్న వేళల స్వర్గజ్యోతిని చూడజాలరు, అది నశించినవెనుక నిది గోచరమగున ఆహా! స్వర్గోతి ఎంత ప్రకాశమానము! ఎంత సుందరము! హాయిహాయి!

మహే—ఇరా, నిద్రపోవూ?

ఇర—ఆకసమువంక జూడుము ఎంత నీలము, ఎంత గాఢము, ఎంత సుందరముగా నున్నదో, సూర్య డస్త మించెను పగలంతయు తప్తతపనీయకాంతిని పృథ్వి నెల్ల ముంచెను అది నదీప్రవాహమువలె క్రిమముగా క్షీణించెను ఆకసమందలి రంజితమేఘమాలను జూడుము తుణములో నదియు మాసిపోవున ఇవన్నీ తుణభంగురములు కావున భ్రాంతికి హేతువులు

మహే—ఎందుచేత?

ఇర—ఇవి తెరపై రంగులు, నిజమైన వస్తువునకు ప్రతిచ్ఛవిమాత్రములు-చూడదగిన దీతెరలు కాదు, వీటికి వెన్న సుందరదృశ్యము లమర్చబడి యుండును ఈ సూర్య నకును, ఈ యాకాశమునకున వెన్న నవి యున్నవి ఇహ మను తెర వాటి నాచ్ఛాదించి యున్నది ఐహిక నితలు నొలంగినవెన్న నది గోచరమగును సత్యమన్నను, నిత్య మన్నను, సుందరమన్నన, శివమన్న నదియే నాకు నిద్ర

వచ్చుచున్నది (ప్రతాపుడు వచ్చుచు)

ప్రతా—అమ్మా, మేహే, ఇరి నిద్రించెనా?

మేహే—ఇప్పుడే శయనించినది

ప్రతా—సీవు పోయి విశ్రాంతినింపుము, నే నిట నుండెదను.

మేహే—వలదు నే నందును మీకు పగలంతయు విశ్రాంతి లేదు కావున మీరే శయనింపుము

ప్రతా—నా కిప్పుడు నిద్దుర రాలేదు వచ్చేటప్పుడు నిన్ను పిలిచెదను, పొమ్ము ఇనుమును బట్టి అగ్నికి సమైక్యము పెట్టు లన్నట్లు మాతో గూడియుండుటచేత ఆగర్భశ్రీమంతురాలును, సహజసుకుమారియు నగు ఈమెకూడ అష్టకష్టముల బడుచున్నది అయ్యో! నే నెంత కష్టజీవిని! మూడు దినముల నుండి వనముల ద్వీపముల మొగల సైన్యము బారి నుండి తప్పి బయట పడితిని తిండిలేదు, నిద్రలేదు అందు కవకాశ మేది? అందుపై రుగ్ధకన్య, బంటిపూట భుజించి స్రుక్ష్మియున్న సుతులు, శ్రాంత మగు సతీమణి—వీరితో నిచ్చట జేరితిని నిన్న మొగలులచే బందీకృతుడను కావలసి నదే, కాని విశ్వసనీయుడగు భిల్లసరదారు అనుగ్రహమున అముప్పు తప్పినది, కాని పాప మాతడు మరణించెను, ఆతని భార్య అనాథ, పిల్ల పాపలు నిరాశ్రయులైరి ఇదంతయు నా మూలముననే కదా? ఇటులనే నా ప్రాణరక్షణార్థ మెందరి ప్రాణముతో నశించినవి ఇక నావ్రతిన నెరవేరునని కోచదు.

నిల్పుకొనజాలు ధైర్యమూ నశించుచున్నది నాజీవితము
నిర్భర మగుచున్నది భార్యయు బిడ్డలును బాముల ఓడు
చుండ జూచి ప్రాణముల భరింపగలనా? నక్కలవలె బికవనము
నుండి వేరొకవనమున కెంతకాలము పొంచిపొంది పరు
గెత్తగలము? కడుపునిండాకూడు, కంటినిండా కూర్కు
లేదాయె- పోనిమ్మి తల దాచుకొనుటకైనను తావులేదు
ఇట్టి కష్టము లెన్నియైన నేను సహింపగలను, కాని దుర్బలు
లగు వీ కెట్లోర్తురు? పురుషులు సహజకీరినులు, ఐనను వారి
సహనశక్తికూడా మేరి ఉన్నది అచూర్యంపశ్యయగు నర్ధాంగీ,
సహజనుకూలమగు సంతానమూ నకలబాధల సహించు
చుండ వీరి దుఃఖమును చూచి నే నెట్లోర్వగలను? దుర్బ
రము! నిర్భరము!

ఇర—అమ్మా!

ప్రతా—ఎందు కమ్మా?

ఇర—ఎంత చుంకర మెంత మందరము! చూడు
చూడు

ప్రతా—ఏదమ్మా?

ఇర—అదిగో అనందవారాళి ఎందరో జీవన్మక్తులు
దాని సీదుకొని పోవుచున్నారు—అత్యంత సౌందర్యమయ
లోకఖండములు కొన్ని మినుకుమినుకు లాడుచున్నవి—
ఆకాశమునుండి మధురసంగీతము అశ్రాంతధారాపాతముగ
వర్షించుచున్నది చింత మూర్తిమయము, కామనవర్ణమయ

మా, ఇచ్చ ఆనందమయము.

ప్రతా—ఇది స్వప్నమో, లేక అపస్మారమో, నన్ని సాతము కాబోలు.

ఇర—అయ్యో! విరిసినది. నే నెక్కడ నున్నాను?

ప్రతా—వాదగ్గర నున్నావు ఈ బాలిక జీవించు నట్లు తోపను గోరుచుట్టుపై రోకలిపోటు హా! దైవమా! అన్నికష్టముల నలముటకు నీకు నేనా దొరికితిని? హర్షిహాటి క్షేత్రమున నాకు బాసటైలిచిన రసవత్రపీఠ లెందరో హతులైరి నా సన్నిహితబంధు లర్థసహస్రము, రామసాదశము మూడువందలేబది, మానా సైనికులు నూటయ్యైదు మంది, మొత్తముపై మేవారు కటుంబములలో అధమ మొకనినైన నాయుద్యమమునకు బలియొసగనివి లేదు ప్రతి ఘము పూజ్యమయ్యెను ఈవర్షాగమ మొక్కింత శ్రాంతి నొసంగెన, లేకున్న మాదేశమందలి వీరులందరీహాటి నశించి యుందురు వసంతాగమమున మరల అపజయము ప్రాప్తింప దొడగెను మానసింహుడూ మహాతునూ రసపుత్రప్రీత కులమునకు ధూంకేతువు లైరి అన్నిదిక్కులూ అరు లాక్ర మించి యున్నారు గుప్తచుర్గులు సన్నిటిని గూల్చి, వసము నుండి వసమునకు మమ్మి తరుముచున్నారు గిడుర్గులులో జేరి మొగలుల నెన్నోసారులు సిలుగుల బెట్టెని నానా టికి నాబలము కృష్ణవక్షచంద్రునివోలె క్షీణించుచుండ, నా కష్టములు శుక్లవక్షచంద్రునిలీల వృద్ధి నొందుచున్నవి సార్వ

భామునితోడి నమరము సామాన్యమా? ఏమిచేయగలము?
 దేశమున, రాజ్యమున, నన్ను, ఎన్నికష్టములు కారమువెట్టివ
 నోర్చితిని ఇప్పుడు నాకుటుంబమువంతు వచ్చినది శత్రువుల
 బారి నేను పడిన నోర్వగలను గాని నాకుటుంబము నట్టి
 దుర్గళయందు దోయగలరా? ఇవివర కొకసారి ఆముప్పు తప్పు
 టకు భిల్లులు వారిని బుట్టులో బెట్టి గనులలో దాచిరి చెట్టు
 లకు గట్టిఁ ఆకుబుట్టలే నా నినువులకు క్రొంబసిడి ఉయ్యాల
 లయ్యెను భోగముల కేమి? అన్నపానము లగుదయ్యెనే!
 అయిదు సారులు భోజనమునకు గడంగి అకు లరికట్టులచే
 అన్నమువీడి పగులెత్తితిమి నేకు పిల్లల కొక్కొక్కరోట్టె
 దొరికినదని సంతపించుచుండ మా తల్లవాత-సిల్లుల రొట్టెలు
 డిల్లు లెత్తుకొని పోయెను అందఱూ అన్నమో రామచంద్రా
 అని అరచుచుండట విని నే నెట్లోర్వగలను? పౌరుషము సాగు
 సంతవఱకు పాకులాడితిని, విధివతిహాలమైవదో వీరు డేమి
 చేయగలడు? ఆత్మబంధువుల కన్నమిడకాలని అప్రయోజకు
 నకు రాజనామమేల? ఆర్తులరక్షింపలేని అనద కన్యకర్మ
 చింతయేల? భార్యను బిడ్డలను పోషింపలేని వానికి పట్టుకల
 యే! ఆత్మగౌరవము నిల్పుకొనజాలనినాడు ఆగ్రహమేల?
 స్వీయమానము నిల్పుకొనలేనివేశ స్వేచ్ఛయేల? శాంభవీ!
 శకథము నిల్పజాలను, అగ్గురు ననుగ్రహభిక్ష యాచించి అంద
 రికి సుఖము చేకూర్తును

ఇర—మెహెర్!

మెహె—ఇదే వచ్చితిని.

ఇర—అక్కా! ఇప్పుడు నన్ను విడిచి పోతివా? నేను పోవుచున్నాను నీతో రెండుమాటలు చెప్పవలసియున్నది

మెహె—అమ్మా! అద్భుతపడకు

ఇర—కాదక్కా, నేను పోవలయుచు మీ కీసంగతి తెలియదేమో, నాకు పోకతీతిదు నీతో నేను చెప్పదలచిన దానిని సావధానవై వినుము నాన్నగారి శరీర మస్వస్థతమై నది అందుచే వ్యర్థమైన యుద్ధమునకు వారి నుత్తేజవకంఠి అందఱి కీ కష్టములు నిర్భరములయ్యెను తుండ్రీ! యుద్ధము చాలింపగూడవా? మానవునకు సాధ్యమగుంతవట్టు సాగి తిమి సార్వభౌముడు మానుషధర్మము వీడి చిత్తురుగొని సుఖంపడలచినచో అట్లే కానిండు అతనితో పోరజూచుట వృథా కృపాతమే కాని ఘముండదు అతడు చిత్తురు గొరిన నిచ్చివేయును, ఇంకేది కావలెనన్న దాని నొనగును మన రాజ్యమంతయు గొననిండు ఇట్లైతేకాలము కష్టములు పడగలరు? జనకా, నేను నేను, రేపు అమ్మ, తరువాత మీరూ పోకతీరదు కదా? ఈయారాము మానితే శ్రాంతి చెక్కినదేమో? నాకు కాలము నమీపించినది ఇంకొక్కటి చెప్పెదను. మీయొద్ద నీమెహెరున్నాచి పోవుచున్నాను నాకు మారుగ నామెను మీకూతురిగ భావించుకొనుడు ఆహా! అహాకాలమున నామె యిటు జేరినది, లేకున్న నాపేరుగ మీయొద్ద నుంచుట కెవరున్నారు? మెహెర్, నీవు నేను నెట్టి

బంధువుల మైతిమో అట్లే మనజనకులు మిత్రులగునట్లు
కావింపుము నీకది శత్యమైనచో ఆర్యావర్తముపై శాంతి
వారి చల్లినదాన వగుదువు దీని మరువకు, నన్ను మఱుపుము.

మెహె—అమ్మా, ఇరా, నాశక్తివంచనలేక ఈ
కార్యమును సాధించెదను, పైన దైవమున్నాడు.

ఇర—ఆహా! నమన మిప్పుడు కుమటపడినది
మెహెర్, నేను పోవుచున్నాను అనాయానమృత్యువు లభిం
చుచున్నది నాకు వేరు కోర్కెలు లేవు. మీ రీష్టముల
గడచి అచిరకాలమున సుఖులయ్యెదరు గాక! (మృత్యువు)

ప్రతా—హా! దైవమా!

— ఆరవ రంగము —

పృథ్వీసింహుని యింటిలో అతడూ భార్య

పృథ్వీ—పశ్యమంతా బాగా ఉన్నది, కాని “అక్క
రుషా” అను పదముకూడా మూడక్షరములలో నిమిషిన
చక్కగా ఉండును (జోశీవచ్చును) జోశీ, ఖుస్రోజుమేలాకు
పోతివా?

జోశీ—ఆహా, వెళ్ళినాను

పృథ్వీ—ఎల్లున్నది? నీమనసుకు నచ్చెనా? నిజము
చెప్పో ఏమి సమారోహము! నేను చెప్పలేదా? అక్కరుషా
వారి ఖుస్రోజు!—ఇదిగో నాపద్యము పిను—

వాళ్ళతి ఎట్టులా బ్రహ్మలోకమున
 శ్రీపతి యెట్టులా శ్రీధామమునను
 మాపతి యెట్టుల మృలపైనన శ
 చీపతి యెట్టులా చింతామణిస్థు
 డక్కరుషా తాను నార్యవర్తమున
 భూపతి యట్టులే బ్రోచు నందఱను.

జోశి—ఇట్టి పద్యములు చెప్పుటకు మీకు సిగ్గేల
 లేదు? దీనమీ తాత్రము హెచ్చునా? కాయముప్పొంగునా?
 నాలుక చీలికలు కాదా? ఛీ! ఛీ! ఈ నీచస్తుతి, అధమా
 మోదము, జఘన్య మిధ్యావాదము—

పృథ్వీ—ఇందు తప్పేమి? అక్కరుషా తప్పక ఇట్టి
 స్తోత్రమునకు తగినవాడు ఇంశకన్న నెక్కుడు వర్ణించినా
 అతిశయోక్తి కాదు స్వీయబాహుబలమున గాంధారము
 మొదలు రత్నాకరము వరకు వ్యాప్తచుగు సామ్రాజ్యమున
 కేకచ్ఛత్రాధిపతి కాలేదా? హిందూముసల్మానుజాతుల
 నేక ప్రేమసూత్రమున బంధింపలేదా?

జోశి—లంపట సూత్రముననే కదా? అతడు రాజ
 పుత్రికులాంగనల నిజోపభోగవస్తుమాత్రములుగా గణించు
 నని చెప్పదగును

పృథ్వీ—నీ వాతని చూడలేదు, కావున నిట్లును
 చున్నావు

జోశి—మీకృపచే ఆభాగ్యమూ నేడు సమకూరింది

నేడాతని కన్నలార గొంచితిని అంతేకాదు నాచేత నీకత్తి
లేకున్న ఈపాటికి మీధర్మపత్నికూడా అతని సహప్రాధిక
వారాంగనాతితిలో నొకతెగా చేర్పబడియుండును

వృద్ధ్య—వ మంటిని? నేను సమృజాలను

జోసి—ఎట్లు సమ్మదురు? ప్రభూ! మీరు సుక్షుత్రి
యై మానవత్వము మీయందించుకొన మిగిలియుండి
పౌరుషము సశింపకున్న ఈయప్పు దీర్పుడు లేనిచో మీరు
నాకు పతిగారు, నేననాధను స్వశీలము కోలునోజాలని
సన్న మట్టుటకు మీ కధికారము లేదు నాకు మీరు పతి
కారు, నేను మీకు భార్యకూ కాను ఎంతని మొఱవెట్టు
దును? కులద్రోహము, భీరులు, ప్రాణభయశంకితులు నగు
మిమ్ముండఁజిని జూడ పురమాతిపై నా కసహ్యము ఘట్టిచూ
మానము గాచుకొనటకు మేమే ఖడ్గమును ధరించుట శ్రేయ
మని తోచుచున్నది అయ్యో! అంటరాని మ్లేచ్ఛుడగు యవ
నుడు కామాసలతపై నీ భార్యగాత్రమును స్పృశింప సాహ
సింపుటయు నీ వావార్త విని ఊటకుండటయునా?
పౌరుషహీనుడా! పాదుషాపై పద్యము లల్లుచుండువా?
కవిత్యము కూడ దనను దాని కిది యుక్తసమయము కాదు
మాతృభూమి యగు నార్యావర్తము ప్రవీణియు, జాతి
హీనవీర్యయు, ధర్మము లుప్తప్రాయము నగునప్పుడు క్షత్రి
యుడు స్వకులధర్మచుగు సంగరమువీడి సారహీనమగు కవిత
చెప్పుట యుక్తమా? కవిత ఎట్లుండవలయును? అందిలి భావ

ములు విస్మయజలవలె చ్రకాశించి, ఉరుములవలె గర్జింప,
అంజలి గంభీరసాగీతప్రవాహము ఆర్యానర్తము సంతయు
ముంచవలయును, దానివలన మానవులు మానవత్వమునకై
యత్నింపవలయును దానిమహిమచే తల్లికొఱకు పిల్లలు
పాటుపడునట్లు దేశక్షేమమునకై దేశీయు లందఱును భేద
బుద్ధి మాని, ఏకైక నాపాదించుకొని, పాటుపడవలయును
దానిప్రభావముచే నన్యాయదేవత కరములు ఖండింపబడి
అధర్మపాలనారశ్శి తెగిపోవును, అత్యాచారపిశాచగళ
మున శాంతిహేతి పడి దాని శిరమునుండి మకుటము జాఱి,
అధర్మము అణగద్రొక్కబడి సత్పాలనాశకటము నిరాటంక
ముగ పృథ్వీపక్షమున నడిచి అన్యాయదేవత సింహాసనభ్రష్ట
గావలయును అట్టి కవిత చెప్పండి అట్టిపాటలు రచియిం
చండి, వలదనను ఒక్కసారి ప్రాణములు లేచివచ్చునట్లు
అట్టి కవన మొనర్చి నావీరులకు విందుసేయుము నాథా- నా
యవమానవార్తను సందేహింప జరగు కులాంగన లసశ్య
మాడి నిజమానభంగకాథల వెల్లడిచేయుదురా? అక్కరు
అత్యాచారమును విశదముగా నెఱుంగదలంతులేని మీవదియె
గారి నమగవచ్చును ఆమె సతీత్వమును కులధర్మము నత్యజించి
సామూహ్యద్వైత పారితోషికాభరణచయము ధరించి కులుకు
చున్నందున ఆమెపతి మీలన్నగా రధికగౌరవమునకు పాత్రు
లగుచున్నారు ధనమునకు ధర్మపత్నుల నమ్ముకొనునంత
దుర్దశ ఆర్యజాతికి పట్టినదా? ఏమి యధాచతనము!

పుట్టి—నా కేమియు తోచలేదు ఏమి చేయగ
లను? అక్కరుషా సర్వశక్తుడు. నాచేత నేమగును? ఉపాయము
నామిత్రుల నడిగెను అదే వారుచచ్చుచున్నది నీవు
లోనికిబామ్ము (అమెపోవును. మిత్రులువత్తుకు)

మార్వార్—ఘోసోజుమేలా సమాప్తమాయెనా?

గ్వాలియర్—అఁ రాజపుత్రమహిళా సాంవత్సరికా
వమానలీలాసంక్షేప మాయెను

చాండేరి—బికానేర్, ఏ మాలోచించుచుంటివి? మా
టాడవేమి?

బికా—చెప్పుట కేమున్నది?

చాండే—బికానేరు పృథ్వీసింహుల మోములు
వ్యస్తము లైనవి, కారణ ముండవలయును

గ్వాలి—ఈసారి ఘోసోజున విపరీతములు ఘటించె
నని జనరవము చెవినిబడినది నిజమేనా?

బికా—జనరవమున కెక్కడికి? లోకులు కాకులు!

మార్వా—మీరాణి గారి కెట్టి అభ్యర్థనము కల్గెనో
వినలేదా?

బికా—యథాయోగ్యముగానే జరిగింది. పృథ్వీమాట
ఏమి?

పుట్టి—మాయన్నదమ్మల కెట్టి యాదరణ జరిగెనో
మీరాణుల నడగండి రచ్చలో కీడ్చి మమ్ము రట్టాడనేల?

మార్వా—నరే. అందుకు ప్రతిక్రియమాట?

బికా—ప్రతిక్రియ సహించియుండుటే స్వస్థత్వ సేమి
సేయగలమా?

పృథ్వీ—“కంచెయే చేన మేసిన కల దెక్కు?” (జోశి
వచ్చును)

జోశి—నమవేతరాజుణమా! గాఢపుత్రజాతీ! ధర్మ
మా! రామాట వినుడు నేను జోశిబా యని, పృథ్వీసింహుని
భార్యయ నవవధువునగు నేను సిగ్గు పోనాడిమీచె త జేరినిని,
కారణ మిది—రాకు ని యుటించిన దిశంకవృత్తాంతము
మీసల్వుర చెవులను వేముచున్నాను ఆచార్య మనసులో
నుంచుకొనలేక యిటు వచ్చితిని ఒడంబంతయు దగ్ధ మగుచు
న్నది వినుడు నేను ఖుసో) జాగ్రత్తముచకు ఒలవంతముగా
పంపబడితిని మానవతిగా పోయి తిరుగువలలో మానభం
గము పొందితిని చే నొక్కతెనే కాదు ఈలాలసాలీలయందు
రాజపుత్రినారులలో సగము మానభంగము నొందిన
వారే లజ్జావహమగు గాథ, ఘృణావహమైన వార్తను,
నేను మీకు వినిపింపవలసినదె ఊనీర దీర్ఘనిద్రా ముద్ర
తులైన వారి నీచెప్పుదెబ్బ కొట్టి లేపటకు వచ్చితిని హిం
దువు లింకేమిచేయ లేకున్నను వారీసతీత్వరక్షణార్థము ప్రాణ
ములైన పరిత్యజింపగలరని నాయూహ నేటి కాబలము
కూడ సశించెనా? ముష్కత్వము వట్టిరో కలిసెనా? అబలా
సతీత్వరక్షణార్థమైన ముఖంబంజనేయ సాహసించు రసపుత్ర
వీరుడు లేడా?

మార్వా—లేకేమి? ప్రతాపసింహుడున్నాడు

జోశి—అంతే-ఇక లేరా? ఆప్రతాపుడే సర్వవ్యాపి
యగు ఈ యవమానమహానముద్రముగు తరించి, జట్టి-
మానవగౌరవమును నెగుఱగొట్టు సీరుంఝూమారుతో ద్వేగ
మును శిరమెత్తి ప్రతిఘటింపగల్గిన మేగుసమానధీరుడు-పర
ప్రసాదభుక్కులగు సీచిరాజపుత్రులమధ్య ధర్మసంస్థాపనా
ర్థము ప్రశంసనీయమగు దారిద్ర్యమున గ్రంథియు నేవచ్చు
సతాకము నెత్తగల్గిన శూరు డాతడొకడే? ఇక లేరా? ఆ
ప్రతాపు డిహుగు నార్వభౌముని వశ్యతాస్వీకార మొనర్చెనని
వింటిని ఇంతవరకూ హిందూనరు లాతని నామపంచాక్షరిని
జపించుచుండిరి నే డాప్రతాపుడు శోకగిన్తు డాయెను ఇంకె
వ్వరును లేరా? రాజపుత్రశూరులు వారి కులకాంతల గౌర
వము నిప్పిలేకుండిన, రాజపుత్రీవిరులు తమభార్యల మాన
మును రక్షింపలేకుండిన నికవారి కొకటియే దారి అంత్యావ
లంబన మదియే (కత్తిదీసి) దీనివలన నైన రసపుత్రులు కన్నులు
తెరిచుదురు గాక! ఇందువలన నైహిహింసలు బుద్ధిపూర్వక వారి
యందు మనస్వత్వము ప్రజ్వలించుగాక! (పాడుచు కొనును)

పృథ్వీ—జోశీ! జోశీ! ఎంతవని చేసితివి!

జోశి—దూరమున నుండుడు నన్నంటుటకు మీ
రహ్మాను కారు నన్నవమానించిన పాదుషావారి పాద
ధూళి మీశిరమున ధరించి వారిపదలేహన మొనర్పడు-వారి
గుణసంకీర్తన మొనర్చుచుండండి ధర్మమూ మీరూ వేరై

తిరి, నేను ధర్మము నెంచుకొంటిని మనకు నేటితో సంబంధము సరి విదర్మము నొకరు నిల్పలేకుండిన నేనే నిల్పుకొందును-మీరందరు సుఖులై రాజభోగముల ననుభవింపుచుండుడు
(చుట్టి)

—పడవ రంగము—

ప్రతాపసింహుని కుడిరాలు-

గొవి|| ౧౧|| ప్రభూ! మీరు పాదపావానికి లొంగిరని ఆగ్రావాసులు మహోత్సవముల గావించుచున్నారు-ఇంటింట మంగళవ్యాములు, శృత్య గీతములును చెలగుచున్నవట-ప్రతిసాధమాడమందును రంజితసతాకము లెత్తుచూ, రాజపథమగిరిటా దీపావళి నుంచిరట-ఇది రాణావారికి సమ్మాన హేతువా?

ప్రతా—సమ్మానహేతువే వేరేమి చెయ్యగలను?

గో|| సిం||—సార్వభౌముడు తనగడ్డకు దక్షిణపార్శ్వమున ప్రథమాసనము మీకు నియమించెనట- (శక్తిని హుళువచ్చును)

ప్రతా—సార్వభౌమునకు నాపై అసమానగ్రహము శక్తా! రమ్మ

శక్త—అన్నా, మొగలులతోడి యుద్ధమున మీకు సాయముచేయ వచ్చితిని

ప్రతా—ఎవరి సాయ మక్కరలేదు తమ్ముడా! పాదు
పావారి ననగ్రహభిక్ష యాచి చితిని ఇక యుద్ధముండదు

శక్త— ఏమిది? మీరు మొగలుల ననగ్రహభిక్ష
యాచించితిరా?

ప్రతా—ఔ, సర్వశక్తుడగు సార్వభౌమునితో
నాకు సమర మేల? చిత్తూరు పోనిమ్ము, కోమలమీరు
పోనిమ్ము, మేవారము పోనిమ్ము

శక్తి—ప్రపంచము గెప్పెదా?

ప్రతా—గన్వసీ

శక్త—మానసింహుడు గుర్వసు మార్వార చాండేరి
రాజులు గేరినేయగా?

ప్రతా—(ట్టూర్పుకో) కానీ, ఏమి నేయుదు! అశ
క్తుడను!

శక్త—అన్నా, మీనోట అట్టి వెలితిమాట వెలువడు
నో స్వప్న గుండైన భావింపనైతిని

ప్రతా—ఏమి నేయుదును తమ్ముడా, ఎల్లకాల
మొక్క తీరున గుండునా?

శక్త—నేననే ఎదే, ఈనాటితో మేవారమునకు దుర్ది
నములు గిరించి, ఇక నుడినములు రానన్నవి-అట్టి సూచన
చేయుటకే నెను వచ్చితిని

ప్రతా—ఎట్లు?

శక్త—అన్నా! పిక్‌శోర్ దుర్గము మొగలుల ఓండి జయించితిని

ప్రతా—మంచిపని చేసివి-నీకు సైన్య మెక్కడిది?

శక్త—సైన్యమును త్రోవలో కూర్చుండిని సూర్యమున పోవుమా “నేను ప్రతాపసింహుని తమ్ముడ, శక్తసింహు డను నాయన్నకు సాయము చేయ నేగుచున్నాను-వచ్చేవా రున్న నాతో రండు” అని కేక వేయునడికి ఇంటిలోని గృహస్థు లుల్లాళిని, తలిదండ్రులు తమ సంతానమును, కృప నులు ధనమును, త్రోవలో మూటలుమోయువాని మూటలు నావ వైచి శత్రుముల ఎందుకొ? రి-క్షణు లాజానుశాసకులు నాయతవత్తులు నైరి అంతట వినిన సైన్యము విన్యస్తమయ్యె అన్నా, సీపేను నెట్టి చుహంద్రజాలనిభమగు ఆకర్షణశక్తి కలదో నీ వెటుగవు నే నెటుగుదు.

(పృథ్వీసింహ భామాసాలు వత్తురు)

పృథ్వీ—రాణా ప్రతాపసింహులకు జయము

ప్రతా—ఓహో! పృథ్వీసింహ! సార్వభౌమునకు సేమమా? నీవు నావద్దకు వచ్చుటకు హేతువేమి?

పృథ్వీ—మహారాణా! మీగు పాదుషావశ్యతా స్వీకార మొనర్చితిరా?

ప్రతా—అవును

పృథ్వీ—హతభాగ్య వైతినా? ఆర్యావర్తమా! తుంకు ప్రతాపసింహుడూ నిన్ను పరిత్యజించెనా? అనమ్మప్రతాపా

ప్రతాపా! మేమందఱు సన్నాగగళికులమై మొగలదాను
 లమైనను నిన్ను కలదేవతలె నారాధించును ప్రాణములు
 చిక్కిబట్టితిమి ఈ సార్వజనీశ్వంసము నీశిర మొక్కటే
 సార్వభౌమునెదుట నతయు కాలేచని సంతసించుచున్నాఁ
 రిసపుత్రుల ఆశలన్నియు రిసపుత్రులవలన నే కడతిరవలయునని
 మేమందఱము కులకౌరవము కూలకొండ నేయుభారియు
 నీపై వేసియన్నము నీవు లేకున్న ఈపాటికి రసపుత్రపీఠుల
 శౌర్యమును తప్పిశీమణుల గౌరవమును అక్కరు నేలసాలు
 చేసియుండును యననాంబు 4 లమర్యాను ఖుస్రోజు
 మేలాయం దమ్మినారు మేవారి రాజకుల మొక్కటే మిగిలి
 యున్నది నీ వితిరసంపదల వీగినని గౌరవసంపదను కాపాడ
 గల్గితివి పౌరుషమూ శత్రుయు నా నారముగా గొని తుత్తి
 యోధుల సాధింపగల్గితివి మొగల యున్నతి మునిపోవు
 తరుణము సంప్రాప్తిచిత్తియుశౌర్యదాను మ్లేచ్ఛగ్రహ
 విముక్తుడ కాగలడని కొంఁక ఆరతో కులుకుచుంటమి నే
 డట్టి యాదర్శముకూడ లేకుండ వేసితివా?

ప్రతా—పృథ్వీసింహా! నీవు, నిభ్రాతయగు బికానే
 పతి రాయసింహును, గ్వాలియరు, చాందేరి, మార్వారనాథు
 లును సర్వజనులకును సార్వభౌమస్తుతిగానము చేయుచూ,
 సకలభోగముల తనియుచుండియు, రాజస్థానమునందెల్ల
 సామాన్యడను, గుర్బులాడను, గృహహిండును, రెండుపిడి
 కెళ్ళ నివ్వరికూడు తిని వ్యవృగమువలె కాలము గడుపు

చూస్తూ నన్నదిర్బాసుగ నెంచుచుండిరన్న నా జీవితము లజ్ఞా
వహువుగాక ప్రకృతీయ మనియే భావించెదను, కాని మీ
కది లజ్జాకరము గాగా? ఒక్కడ నెంత కాలము చలము
నాధింపగలను?

పృథ్వీ—ప్రతాపా! నిజము- అధమమగు భల్లూక
మును నుగ్గి కజేసి ఆట లాగించవచ్చును గాని, గహనాంతర్గు
హల విహారిను సిగ్గుపొందుచుచెంత జేర నెవరు సాహసిం
పగలడు? దీనిని లెన్నియో యుండును, సూర్య డొకడే.
సన్యశ్యామలమగు సవ్యకమున జరులు చీల్చి చరణదళి
తము కలుగలసి, కాని ఉత్తూగదారిద్ర్యగర్వ సంకలిత పర్వ
తశృంగము చు చేర తరముగూ? ప్రతాపా, సాసారులు డుండ
ప్రాణులు గాన తుండమాలగు సుగుడు ఖములకు లొంగి తు
ండవిలా సదీపము చేయుచూ పట్టాములయందును పల్లెలందు
ను వసించు వారిమధ్య అక్కడప్పుడు భస్మాచ్ఛాదిత దే
వలకును, ఋక్షకేతుకును, అశకుడు, అరణ్యవాసియు నగు
పింగనవ్యాసి ఆపిగ్భువించి నూతనతత్త్వము, నూత్ననీతి, ధర్మా
చరణమును వారికి నేప్పుడు అత్యాచారుల ఉచక్తఖడ్గము
వాని సత్యభిర్మజ్జోతిని శతధా ంకీర్ణము చేయును నీరంద్ర
కారాగారాంధకారమునను వాని మీహత్య్రము వెల్లుచుం
డును ఒకలడగ్గిశిఖరు వాని కీర్తిని సర్వదిశల ప్రసరింప
జేయును హాబోటి గృహస్థులమధ్య నీ వట్టి సన్యాసివి దేశో
దారాగుంతిమా బోధించుటకు మాత్రమే నీ వనతరింపలేదు.

ఏరీశిని దాని సర్వహింసవలయునో దృష్టాంతరూపక ప్రపంచమునకు బోధించినావు—అట్టి నీ పీనాటి కొకిరియాధీనమున నుండ నిశ్చయింపవలసి వచ్చెనా?

ప్రతా—పృథ్వీసింహా! రాజపుత్రుల మందరి మేకమై మాతృభూమి స్థగింతమని శపథము చేరికొన్నచో శార్య సాధనము సుకరమగును నే నొంటానైనను స్వదేశ స్వధర్మ రక్షణార్థము సార్వభౌమునికి ప్రతిఘటించి పోరాడు చున్నప్పు డొక రాజైన చిటికెశ్రేణు కదల్పలేదు ఇప్పుడు నేను డీర్ఘడ, సర్వస్వహీనుడ, నిస్సహాయుడ, పారివారిక శోకావమగునుడ నైతిని, నాచే నే మగును? పృథ్వీ! నా మద్దుకూతురు ఇరాదేమి మమ్ము విడిచి స్వర్గమున కేగెను నిద్రాహారములు లేక అడవులయందు శీతవాతాతపముల వాత బడి నాయుద్యమమునకు బలియయ్యె నేను మునుపటి ప్రతాల్నిడను గాని—కేవల తత్కంకాశమాత్రుడను.

పృథ్వీ } ఇరాదేమి గతించెనా?
శక్త } అయ్యో! అయ్యో!

ప్రతా—దారిద్ర్యకరోరతుమారసంపాతము న దారితయయ్యె

పృథ్వీ—అహా! దైవమా, మహత్త్వగుణకు సత్కర్మకూ ణి యా పరస్కారము? సద్వర్తనమున కిదిగూ పరిణామము? ప్రతాపా, నేనుకూడ నీతో సమగ్రుణునే, కాని నీ

వృత్తముడవు నే నధముడను నాభార్యనరాధముడనగునన్న
వీడి స్వర్గమున కేగెను

ప్రతా—జోశీ గతించెనా!

శక్త—అయ్యో! ఎట్లు?

పృథ్వీ—కళంకితమగు ఆవృత్తాంత మెఱింగించుటకే
వచ్చితిని - ఖుస్రోజుత్సవమున నా నవవధువును సార్వ
భౌముని రాణులు నిమంత్రణ మొనర్చిరి ఆమె కిష్టము
లేకున్నను పాదుషాకు వెఱచి నే నామెను నిర్బంధించి పంపి
తిని సార్వభౌముడు పైశాచికలాలన నామె కరము పట్టు
కోగా శాణితఛురెకాసాహాయ్యమున ప్రాణము నిల్పుకొని
యింటికి వచ్చి రాజపుత్రగణసమక్షమున కత్తిని వక్షమున
గుచ్చి ఆమె ప్రాణముల బాసెను

ప్రతా—అయ్యో! హిందూరాజగణము నవమానిం
చట చాలక సార్వభౌముడు రాజపుత్రమహిళలపై సత్యా
చార మొనగ్గ నారంభించెనా! అక్కర్, భారతవర్ష విజయి
వగు వీరుడవో!

శక్త—ఇది వానికి కొత్త గాదు దీనికి తగిన ప్రతీ
కార మొనర్చి ఈయప్పు తీర్పవలయునా లేదా!

పృథ్వీ—ప్రతాపసింహ! ఇందు నీసాహాయ్య మపే
క్షించి అగ్రానుండి నిన్ను వెదకుచు నిట వచ్చితిని. నన్ను
రక్షించుము అవమానపహ్ని దహించుచున్నది.

గో॥సిం—ఈమాట వినియు రాణావా రూరకుందురా!

ప్రతా—కే నేను చేయగలను? శుద్ధశూన్యడను,
స్వైర్యము లేదు, పదుగూడెన లేరే !

శక్త—నూతనసైన్య సమావేశము నే నొనర్తును

ప్రతా—సా మ్మొడినకదా సైన్యమును కూర్చుట
సమరము చేయుటయు సంభవించును ప్రస్తుతమున రాజకోశ
మందొక రాగినాణెమైన లేదే!

భామా—నుహాప్రభూ! సామ్మొన్నది

ప్రతా—సామ్మొన్నదా? నీవు లెక్క చూడ
నట్లున్నది

భామా—మీమాట నిజమే కాని సామ్మొ లేక
పోలేదు

ప్రతా—మంత్రీ, నీకు పిచ్చి—సా మ్మొటనుండి వచ్చు
నో చెప్పుము

భామా—చిత్తూరు నుదినములయూదు రాణాలు మా
పూర్వపురుషుల కమిత ధన మొసగియుండిరి దాని నేను
కొంత పెంచితని ఆజ్ఞయైనచో ప్రభువువారి చరణకమలముల
కర్పింతును

ప్రతా—ఎంత ధనమన్నది నీ చెంత?

భామా—ఇరువదివేలసేనకు పదు ర ల్లేండ్లకు సరి
పడును

ప్రతా—మంత్రినత్తమా? నీ ప్రభుభక్తికి సంతసించి
తిని, కాని దత్తవిత్తనీకారము రాణాలకు నియమగహిక

తమ నీకు మావారిచ్చిన ద్రవ్యమును నీవే యనుభవింప వలయును

భాను—ప్రభూ! భృత్యుల ధనమును పౌరువువారు ప్రకృతమున స్వీకరించుట అధర్మము కాదు, మీరు సాక్షాత్తులైనప్పుడు మేవారమున కరికెవ్వరినములు ఘటించినవి లక్షిత హిందూస్త్రీల చూడుడు—హిందువులకింకేమి యున్నది? దేశమా పోయె, ధర్మమా వలీతమయ్యె, నాగులసతీత్యము మాత్రము నలంగుట లేదు అదికూడానశించుకాల మానస్సమయ్యె, మహాగాణా, మీరు దాని కావలయును మీ పూర్వు పురిషులు మాకిచ్చిన ధనమును చేసి మీ కిచ్చుటలేదు మీ చేతికిచ్చుచున్నాను స్వదేశమునకై, స్వధర్మరక్షణమునకై, స్వగులసతీత్య క్షణమునకై, మాశృభూమి గౌరవమానములు నిచ్చుటకై—మీ కిచ్చుచున్నాను మీ రామెకై ఉపయోగింపుడు, మీ కొఱకు వద్దు కావున దీని స్వీకరించి కార్య నిర్వహణమునకు గడంగుడు

శక్త—దేశోద్ధారణమునకై ధనము స్వీకరించుట తప్పగదా

అంగణ—సత్యము! సత్యము! సత్యము

ప్రతా—అట్లయిన చే నీ దానమును ప్రతిగ్రహించి రాజపుత్ర సైన్యమున నొకవీరుడు మిలియున్నను హిందూ నాయకుల సతీత్యము తుణ్ణముకాకుండ జూచెనను అక్బర్, నీవు సాముపుట్టలో పాదము పెట్టితివి, ఫల మనుభవింతువు

చూడము (పోవును)

పృథ్వీ—ఇక భయము లేదు-సుప్తసింహము మేల్కొం
చెను మంత్రినత్తనూ, మున్న దధీచి యను మహర్షి ఇంద్రు
నకు దైత్యసంహారకు 1 వజ్రాయుధనిర్మాణమునకు వెన్నెముక
ఇచ్చెనని పురాణములందున్నది అది సత్యయుగము కలి
యుగమని నిట్టి మహనీయదానము చేయుట నీయందు
గంటిమి

భామా—పృథ్వీసింహా! హిందూసతిమణుల శీలము
విపన్నమానెడ నర్వస్వము నిచ్చియైన దాని రక్షింప నమక
ట్టని సిక్ష్మప్రహిందు వుడునా?

శక్త—అయ్యలారా! నేనుపోయి నైశ్యము నమ
కూర్తును ఒక మాసములో నిరువదివేల బలము నజ్జిత
మొనర్చి, బుదూకిశబ్దమువల్ల రాజస్థానమునెల్ల నత్రైశిత
మొనర్తును

పృథ్వీ—శక్తసింహా! నేను నీవెంట కండెదను ఒక
నాడు నాభార్య నాతో “కవిత్వము నీ కలవడినందుకు రాజ
స్థానమున నెల్లదిక్కుల వ్యాపింపదగు పాటల రచింపుము”
అని చెప్పినది నే డట్టి గీతముల రచియించెదను ఆగానము
గగనవ్యాపియై, ప్రతిధ్వనులతో పృథ్వీమండలమెల్ల పగి
రించి రాజపుత్రస్థానమందలి గట్టులను, ఘట్టులను, గుహ
లను, లోయలను చొచ్చి అత్యాచారము నంతము చేయుగాక!

ఐదవ అంకము

—రెండవ రంగము—

కోటలో శక్తసింహుడు

శక్త—హత్య! హత్య! హత్య! ప్రపంచమంతా కసా
 కొట్టు భూకంపము, ఉప్పె, రోగము, వాధకము—వీటివలన
 నిరింతరము హత్య జరుగుచేయున్నది అది చాలక క్రూర
 మృగములు, నరులూ చేయుహత్య దీనితోసృష్టికర్తకు తుష్టి
 లేదు యుద్ధము, విద్రోహము, కలహము, లోభము, లాలస,
 క్రోధము—మొదలగునవి పిశ్చవ్యాధియగుచిత్తోచ్ఛ్వాసమందలి
 భైరవప్రోతమునకు ఉపనదులై అక్షతముగా దాని నభివృద్ధి
 చేయుచుండును పాపము—మానవుడు హత్యచేసిన పాప
 మిట! ఈశ్వరుడు సృష్టించిన ఉల్కులు, పిడుగులు, మొదలగు
 నవి చేస్తే హత్య పాపము కావట! సంఘమున నొక మాన
 వుడు వేరొకిని జడపించి హత్యయిట! యుద్ధమున నెందరిని
 జంపిననూ అది హత్యయని గిహిక్లాంపక, వీరకర్మ అని ప్రశం
 సింతును! హా! నమడు బుద్ధిమాంద్యమున నెట్టి ధర్మసీతిని నాస్య

శక్త—ఇప్పటికి వారి యాక్రమణమున పూర్ణప్రాయమైనది రాజపుత్రులలో నొక యాచారమున్నది దుర్గము శత్రువుల కర్పించి టకు మున్న దుర్గాధిపతి తనప్రాణములు సమర్పింపవలయు అందుకే పన్నెత్తుడనై దుర్గమువెడలి యుద్ధరంగమున మరణింపబోవుచున్నాడు. అదిగో ఖిరంగిరవము, దారిపడినది వారువత్తురు, కావున లోనికివొమ్మ

దాల—నేను మీతోడ వచ్చెదను

శక్త—నీవా? యుద్ధజేత్రమునకా? రణరంగము ప్రణయశయ్య అనుకొంటివా? అది మృత్యులీలాభూమి

దాల—నాథా! మరణించుట నేనెందుడు

శక్త—సాధారణ మరణమైనచో దినమూ పదిచారులు చావవచ్చును ఇది తతమృదుమృత్యుశయ్య కాదు ఈ ప్రాణత్యాగమున అభిమానజనాశ్రుపాత ముండదు, ఇది ఘోరము, హిమవంతము, స్థిరము, కష్టతమము.

దాల—నే నెఱుగుదును, మొగలస్త్రీని, మృత్యువునకు జంకుదాన గాను, యుద్ధరంగము నా కపరిచితిము కాదు, నన్ను నీతోడ రానిమ్ము, నాథా

శక్త—మృత్యువన్న నిత ఆసక్తి యేల? నీవు చిన్నదానవు, ఇంక కొన్నినాళ్ళుండి యహసాఖ్యము ననుభవింపుము

దాల—తెలిసినది ప్రాణకాంతా! నీవ్యంగ్యము బోధ

వడినది నిష్కగుడా, నిన్న నేనెంత ప్రేమించుచున్నానో ఎఱుగ జాలవు!

శక్త—దాలత్, వృద్ధియందు నాకంటె సుదూరతర యవకు లెందరులేను?

దాల—ప్రభూ! పురుషుల ప్రేమ యెట్టిదో నే నెరుగను కాని స్త్రీ యొక్కనినే ప్రేమించును ప్రేమ యనునది పురుషులకు దైహికలాభన కావచ్చుచు, కాని స్త్రీల కది శిల్యగతధర్మము. ఆత్మ సంఠియునును విచ్ఛేదమున, వియోగమున, నిరాశ యందు, అవజ్ఞయందునూ నారీప్రేమ ధృవతారివలెనే స్థిరముగా నుండును.

శక్త—భగవద్గీత లప్పగించు మంటివా? మంచిది. అట్లే కానిమ్ము, రమ్ము- మరణ మంత సుకరమనియు, లోభ నీయమనియు దలతువేని నే నాటంకి పెట్టెను ఏ శయ్యను మరణింతువు?

దాల—విరి శయ్యన మీప్రక్కయుద్ధము నల్పుతూ మరణింప వలతును.

శక్త—దాలత్, వాగ్యుద్ధముకన్న భిన్నమగు యుద్ధ మెరుగుదువా?

దాల—యుద్ధ మెన్నడూ చేయలేదు, గాని తద్విధానము తెలుసును.

శక్త—ఆహా! అట్లైన వర్మచర్మములతో రమ్ము- కాని ఫిరంగిరవలు వచ్చునపుడు వాటిని ముద్దుజెట్టుకొనేవు.

నుమా, ముక్కముక్కలగుచువు, మొదటికే మోసము
వచ్చును మీ వేషము దాల్చి రమ్మ జముగా నీమె
నావెంట చచ్చుటకు వచ్చుచున్నది! నారీజాతి పేరు విలాసము
నకు భోగమునకును కాదా? ఇది యొక సమస్య

(దుర్గాశ్చక్షుకు వచ్చును)

దుర్గా—(పభూ! సైన్యము సిగ్గుము

శక్త—ఇదే వచ్చుచున్నాను (దొలకు వచ్చును)
అయ్యా! నీవు పొమ్మి-దొలత్, అదే శత్రు సైన్య మగుచుండి
నదా? నే నా వ్యూహమును చీల్చుకొని పోయెదను నీవు
రాగలవా?

దొల—అహ, రాగలను

శక్త—అరిగో అశ్వము, ఈ యుద్ధమున మరణ
మవశ్యంభావి నుమా?

దొల—అట్లే కానిమ్మ

శక్త—నడుపుము-నీకు భీతి జరింపదా?

దొల—భీతి! నీ చెంతనున్న నాకు భీతియేల? నీవు
మృత్యుముఖమున పోరుట కానన్నడ వగుట చూస్తూన్న
నాకు భీతి యెక్కడిది? నా సర్విస్వమును కోల్పోవోనున్న కాల
మున నాకు భయమేల? నాథా! ఇన్ని నాశ్లసండియు నాపై
మీకు ప్రేమ యున్నట్లుతోచదు ఒకనాడైనా ప్రేమించరాని
ప్రతిక్షించుచుంటిని ఒకసారియైన ప్రేమార్పకటాక్షముల
వీక్షింపరా అను నాసతో నుండిని. అప్పుడైన అవ్యాజ్య ప్రేమతో

“నాదాలత్” అని పిలువరా అని యువ్విల్లుకు చుట్టిని-అట్టి
యాశకూడా నేటికొ సళించెను ఇంక మెపేల?

శక్త—అటులనా? రమ్మ

దా—పోవుదము (శక్తుని చేతులను పట్టుకొని ముందు
నిలుచును)

శక్త—ఏ మందువు?

దా—నురణించుటకు పూర్వము శక్తుని సైన్యముల
కెదురుగా కీషణమును నీ కోలాహలములను-ఈ జీవస్మరణ
న ధిక్కమున- మృత్యుదేవత యెరుట- ఒక్కసారి “నిన్న
ప్రేమింతు న”ని ననుభవించిగా అనగా? (కోలాహలము)

శక్త—దాలత్, యుద్ధక్షేత్రము ప్రేమికుల శయ్యా
గృహము కాదని మొదట నే చెప్పలేదా?

దా—బేను కాని నా దొకటే కోరిక-చివరను ద్దు
చెల్లి వరా? స్వజనము-విలాసము-భోగమునూ విడిచి మీ
యాశ్రయము చేరితిని, ఇక్కడ ఉండియు ఆమాట విందు
నేమో అని ఎదురుచూచుచుంటిని, అట్టి సౌభాగ్యములభింప
లేదు నేను నేను చచ్చుటకము దాలోపము తీర్చరాదా?
ఒక్కసారి “నిన్న ప్రేమింతు”ననరాదా?

శక్త—ఇదియే యుక్తనమము?

దా—ఇదే నమము-పూర్వోదయ మగుచున్నది,
మృత్యుదేవత కరాళగర్జనము శశస్థీరవహుపమున చెలగు
చున్నది, వెనుక సంస్కృతి, ముందు మృతి, ఇంతకన్న సుయోగ

ముందునా? ఒక్కసారి యచుము. ఇదివర కెన్నడూ ఆవాక్కు
ధారనమును వీరులార నే గ్రోలలేదు అందుచే నాప్రాణము
లన్నియు క్షుధిశత్రుశిక్షములై నిష్ఫలప్రత్యాశతో నెరుగు
జూచుచున్నవి. ఒక్కసారి యచుము ఆ రసము చెవులలో
మ్రోగుచుండ నిరతిశయ ముఖమున ప్రాణముల బాసెరచు
శక్త—దాల్త్! నా కన్నలు కంఠమును బాష్ప
రుద్ధము లగుచున్నవి!

దాల్—నాథా! ఒక్కసారి యచుము (కాళ్ళపై బడును)

శక్త—ఁమిమ్మెవా! నే ను

దాల్—ఁమిమ్మకమా! నీ మాట నమ్మకుండువా? నీ
చరణములందే నా యీశలన్నియు నిక్షిప్తము జేసిరాన, నీ
వేచున్న నీ నేనంతయు పడు నీచూచుచుదలెత్తవలెద్యుంధ్యానిత
ర్కము నా పరిగాదు, ఇదివర కెన్నడు నట్లు చేయలేదు,
ఇప్పుడు చేయుజో నీ మనసులోనినూట దెల్పును, దానిని
వేదవాక్యమువలె భావించును ఇప్పు డామాట ఎందుకం
దువా? కే సబబు. గారీజీసమున కొకటియే ఉత్తరు మత్యము,
అదియే పరమావధి—“మగనికి తనపై మీర్చి కలవ”నమాట
కంటె ఉత్కృష్టవార్త యికలేదు ఒక్కసారి అనవా?

శక్త—దాల్త్, నీ వింత సుందరివా? నీ ముఖమున
దివ్యజ్యోతి కానవచ్చుచున్నది నీ కంఠమునుండి అవ్యక్త
మధురము. కారము వెలువడుచున్నది. ఇప్పటివాక నీ నైజ
మెగుగలేకపోతిని. మూర్ఖుడ, అంధుడ, స్వార్థపరుడను, వృద్ధి

యంతయు స్వార్థముయమే అని బానించితినీ యాధ్యాత్మ్యము నేను తెలిసినది చాలత్, చాలత్, ఎంత పనిజేసితివి! నాయ సిగతధర్మము, నజ్జాగతధారణ, మర్మగతవిశ్వాసము నొక్కత, టిలో తూలగొట్టెతివి-కాని ఆలస్యమయ్యె!

చాల—అవే రఃవాద్యములు మోగుచున్నవి ఇక నాలస్యము పలదు-ఒక్కసారి అనుమునాథా! ఒక్కసారియే

శక్త—నిన్ను ప్రేమింతును చాలత్ త్రికరణశుద్ధిగా జెప్పుచున్నాను-నా ప్రాణములాన-నిన్ను ప్రేమింతును నీ దివ్యసుందరశీల మద్వితీయము-అది నాకంట బడకుండునట్లు నా భావస్సోతమునకు అడ్డకట్టగా అహమికయును నొక పెద్ద బండ యుండెను ఈ క్షణమున నీవు దాని నెగురజిమ్మితివి-ఇప్పుడు నీ నిజస్వరూపము గనడముచేత, అవిద్య నశించి, నా హృదయము నీ హృదయమును జొచ్చి దానితో మేళించుటవల్ల బ్రాహ్మియు తెరచారెను నిన్నవశ్యము ప్రేమింతు-నా హృదయము కరిగి సయనవారియై కంఠమునించెను, కాని నాప్రేమ గన్పరచుటకు తగిన నుయోగము లభింపదాయె కదా అని చింతిలుచున్నాను చాలత్, నేను మృత్యునముద్రమున ముగ్గుచున్నాను, కావున నీయందలి ప్రేమ కిదే మొదలు, ఇదియే తుద! అంతా క్షణికము

చాల—ఓహీ, ఒక్కసారి నన్ను నీయక్కున జేప్పుము-అంతటితో ధన్యమై తరింతును

శక్త—[వేయనీ- నేనును ధన్యుడ నయ్యెదను-(కాగి లించుచు)

దాల—ఇక మాటలేల' దివ్య స్వప్నము-నుందర ముహూర్తము, మృత్యుముఖమున దాని భంగమునేయ జనదు. సమరతరంగముల సమయదమురమ్మ (పోవుదురు)

(దుర్గాధ్యక్షుడు వచ్చును)

దుర్గా—యుద్ధము ప్రబలుచున్నది, ఇక మాకు జయాశ లేదు ఆవంక వేనవేలు మొగలులు, ఈవంక వేయి మంది రసపుత్త్రులు-ఏమి వికటఘంకారము! ఏమి మత్త కోలాహలము!

(తెరలో జే మేవారలక్ష్మికి జే! జే! ప్రతాపింహ రాజావారికి)

అమ్మయ్య ఇంక భయము లేదు-రాజావారు సన్నె న్నయ్యలై దుర్గరక్షణార్థము దయజేసిరి-మావారి సుత్సహింప నేగెదను

—మూడవ రంగము—

[శిబిరమున వ్రతాపుడు వద్దారులు]

వ్రతా—కాళికాదేవి కృపచే మనకు జయము చేకూరెను

పృథ్వీ—[వ్రతా! మహాబలే చెరలో నున్నాడు

గోవి—నినిమిదివేల మొగలులు రణభూమిని శయ
నించిరి.

ప్రతా—గోవిం! సింహ! మహాబతు నిట రప్పించు
(అతడు వచ్చుచు) సంకెళ్ళు విప్పుకు-మహాబల్-జయము
జయములు కాలుసుసరిణంబులు, వాటికై వగవ బనిలేదు-నీ
శౌర్యమునకు మెచ్చి నిన్ను విడిచితిమి అగ్రాకు పోయి మాన
సింహునితో నామాటగా నిట్లచుము “ఈసమరమున మీ
దర్శన మగునని యెంచితిని, అట్లేచచో హస్తీభూటీఅర్హ తీరి
యుండును ఈ సారియైన యుద్ధమున దర్శన మిండుని
ప్రార్థించుచున్నాను” నీవు సుఖమై యుండుము (అతడు
పోవుచు)

వృద్ధ్య—ఉదయపురము రాణావారికి కంగతమయ్యెనా?

ప్రతా—అయ్యెను

వృద్ధ్య—ఇక చిత్తూరే మిగిలి యున్నదా?

ప్రతా—చిత్తూరు మాత్రమే కాదు అబ్బీరు, మం
డలగడము నున్నవి (శక్తసింహుడు వచ్చుచు) తమ్ముడా!
రమ్ము (అలింగనము) ఒక నిమిష మాలస్యమైనచో నిన్ను
సజేవునిగా జూచి యుండము. ఇప్పటికి ధన్యాలమే

శక్త—నన్ను గాంచితిరి కాని ఈయుద్ధమున నాస్వస్థ
స్వము పోయెను

ప్రతా—ఏమయ్యెను?

శక్త—నాభార్య చాలతున్నిసా వీరస్వర్గము జేరినది.

ప్రతా—నీభార్య! జాలతన్నిసా? మొగలనాని పెండ్లి కూడితివా?

శక్త—ఓం-పాదుషామేచగోడలన పెల్లి కూడితిని ఎట్టిశక్తి!

ప్రతా—తమ్ముడా! తమ్ముడా! ఎంతపని జేసితివి! ఇన్ని దినాలనుండి నాస్వస్వమును పణముగా నుంచి మరవంశగౌరవము నిలువబెట్టుచుంటిని-దాని నొకక్షణములో ధ్వంసము చేతితివా? హరివారీ! సరే-గాబాందిలో ప్రాణముంకా నిట్టి దురాచారము మన కులమున జరుగకూడదని భగవతి సాక్షిగా ప్రమాణ మొసర్చితిని శక్తసింహ! నేటి నుండియు నీవు నాకు సోదర డవు కావు, నీకునాకు నెట్టిసంబధమును లేదు మేవారురాజవంశము నిన్న త్యజించుచున్నది-ఈ దుర్గము నీవు యిచ్చితివి కావున నిదీ నీవును మేవారమునకు బహిష్కృతులు-ఇక ఎరస్పరసాహాయ్యము మనకు నిరపేక్ష చేయుము

పృథ్వీ—ఏమి రాజా! ఇట్లు సెలవిచ్చుకున్నారు?

ప్రతా—పృథ్వీ! శపథము సల్లఘింతునా? నా వంశమునుండి శక్తసింహుని బహిష్కరించితిని

పృథ్వీ—ఈ యుద్ధమున—శక్తసింహులు—

ప్రతా—నాకు డిక్షిణహస్త మయ్యెను యెరుంగుదుర, కాని వ్యాధిగ్రస్తగు హస్తమును ఛేదించి శరీరా రోగ్యమును కాపాడునట్లు శక్తసింహుని పోదోలి మా కుల

గౌరవము నిలువరించుచున్నాను

గో॥సిం—ప్రభూ! అతడు శపథము చేయలేదు, అనుగ్రహింపుడు

ప్రతా—చాల్పాలు-గోవిందసింహా! ఏమి యుక్తి? వంశగౌరవమును నిల్పుటకే కదా రాజ్యమును ప్రాణమును విడుచుట తోలమానగౌనక వనములగుమ్మటిలిమి అట్టియెడ సోదరుడ, పత్ని, సుతుడు మొగలగు సరివారమును త్యజించుటకు వెళ్ళదీయుచునా? నేను జీవించునంత కాలమైనా కుల గౌరవము కూలనీయను, పిమ్మట నేమైనా సరే శక్తా! ఇదే మనకు చరమసమావేశము, నేటితో మనకు బంధుస్వము పగిలనూప్తించెను (పోవుచు)

శక్త—అన్నా! నిన్ను దైవమువలె నారాధింతును కాని నీమీట విని చాలతును ధర్మపత్ని పదముచుండి తొలగింపన అమెను ధర్మసాక్షిగా స్వీకరించితిని, మావివాహమున మంగళవాద్యములు లేవు, పురోహితుని మంత్రములు లేవు, అగ్ని నాక్షికాదు అయిననేమి మాకు వివాహమయినది అట్లు భావించుటయు, ప్రకటించుటయు నాకు పరమసుఖ దాయకము ప్రతాపా! నీవు నాకు దైవమవు, అమె నాకు దేవి నీవు పురుషుని మహత్త్వ మెరిగించితివి, అమె స్త్రీ మహత్త్వ మెరిగించెను పురుషుడు కేవల స్వార్థపరుడని నాకు దృఢవిశ్వాస ముండెను, నీ చరితము చూచుచుండిన కొలదీ త్యాగమున మహత్త్వమున్నదనియూ పురుషుడు

స్వార్థత్యాగప్రతిష్ఠాత కాగలడనియు గ్రహించితిని స్త్రీలు
తుచ్చులు, అసారులు, కదర్యవ్రహ్మత్తి కలవారని నాకు
నమ్మకముండెను, కాని యామె నారీసహజసౌందర్యము
నాకు ప్రత్యక్షము కావించినది ఆహా! ఏమి సుందరా
లోకము! ఏమి మహిమావేశము! విశ్వమోహనరూపము!
ఏమి అద్భుతసృష్టి-మృత్యునముద్రమున కద్దరినన్న స్వర్ణోత్తి
చ్ఛట లామెమోమున వెలిగెను చిరసంచితపుణ్యరాశియుం
దామె ముగ్ధియుండ, తచ్ఛరణతలస్పర్శచే పృథ్వి ధన్య
యయ్యెను, హత్యాగ్నిధూమమునుబోలినఆనిశ్వాసమున, చురణ
నన్నిహితమగు ఆ ప్రళయకల్లోలమున, జీవితావసానలగ్న
మున- ఆహా! ఏమి దివ్యసుందర మూర్తి! ధన్యోస్మి!
ధన్యోస్మి (వెళ్ళును)

—నాల్గవ రంగము—

(ఉదయసాగరతీరమున మెహరున్నిసా)

మెహె—ఈ పగడువెన్నెల ఎంత మనోహరముగా
కాయుచున్నది! ఈ నిశ్శబ్దనిశీథమున శుభ్రచంద్రాలోకమున-
ఏమిది? చిత్త మాతనివంక బోవుచున్నది? ఇంతకాలము
గతించినను మరపు రాకున్నాడు! తండ్రిగారి అగాధన్నేహ
మును నిరసించి, ఆగ్రాప్రాసాదముల భోగభాగ్యములను
త్యజించిన నన్నిచటి కీడ్చుకొనివచ్చినవా డాతడే-ఇచ్చట

నన్ను రాతని చూచుటకుకాని, ఆతని కంట బయటకు
 గాని వీలుండదని ఎంచి ప్రతిపక్షేసి నేటివరకూ నిప్పుకొన
 జాలినిని- ఇచ్చోటు నేల విడువలేను? దినమున కొక
 సాక్షియైనా నాప్రియు నామము వివరముచుండుటనేకదా?
 అంతమాత్రముననే సంశయించుచుంటిని ఇక సహింప
 జాలను నా హృదయోర్వేగ జలదమెల్ల ఇరాదేవిపై నన్నిం
 చ చూతన్మూలమున నాప్రలోభనము మరోవ్యాధియునన్న
 బాధింపకుండ జేసుకొంటిని అట్టి యవలంబముకూడ అంత
 రించె-ఇక నుండజాల-ఈ ప్రాణములు భరించుటెట్లు?
 ఇచ్చోటు బాసిపోవుటయే శ్రేయము నావృత్తాంతము
 దా-తుచెవిని బడెనా ఆమె యెంత పరితపించునో? దా-త్,
 నిన్న చూచి యె తికాల మయ్యెనే! నీవృత్తాంత మేమిచ్చెవిని
 బడలేదు రాణా ప్రతిపక్షు వెంచి శక్తిహినుడు నీవృత్తాంతము
 రహస్యముగా నుంచును, నే నెవఁతోడను చెప్పనైతిని,
 ఎట్లులో జరవము చెవిని బడినను రాణా దాని నమ్మడు
 ప్రేమ సర్వస్వశాంత్ర మెవను దాని రాజ్యమున నీ నాఁఘిక
 గొధలు, కిభాగములు, అడ్డంకులు నేకతల్లనో తెలియదు
 ఈ నిషేధము లే? ఈ హద్దు లే? నేజేసినదంతయు
 దా-తునుఖమునకే- ఆమె సుఖించును కదా అని యట్లు
 చేసితిని దా-త్, నీవే అతనికి తగినదానవు-నిన్నాతడు సుఖ
 పెట్టెను నీసుఖమే నా సుఖము- అదియే నా నాత్వసము-
 (పరిచారకుడు వచ్చును)

పరి—యువరాజ్ఞ- రాణావారు వచ్చిరి, అమ్మగారు నిన్ను పిల్చుచున్నారు అగ్రాసుండి నీకేయో లేఖ వచ్చెనట

మెహె—తండ్రిగారి యొద్దనుండియూ? ఏదీ?

పరి—రాణావారియొద్ద నున్నది. యువరా జిటు వచ్చెనా?

మెహె—లేదు

పరి—ఎక్కడ నున్నాడో (వెళ్ళును)

మెహె—తండ్రీ! తండ్రీ! ఇన్నాళ్ళకు కూతురు జ్ఞప్తికి వచ్చిననా? పోయి చూచెదను (అమరుడు వచ్చును) అమరసింహా, పరిచారకుడు నిన్న వెదకు చున్నాడు—ఇంటికి సనువుము.

అను—మెహెర్- ఎటు పోనువు? ఇంచుక నిర్భయు (చేయివట్టుకొని) ఇద్దరము పోవచ్చును

మెహె—అనురా! ఏమీ నీయాగడము? చేయి వదలు-

అను—అల్లే విడిచెదను, కాని ఒకమాట విరము

మెహె—త్రాగియున్నావు- ఏమి, చెప్పరలచితివి?

అను—మెహెర్-చూడుము ఈ హారవక్షమున చంద్రబింబచ్చనిని జూచితివా? ఎంత సుందరము! ఎంత కమ నీయము! చూచితివా?

మెహె—ఆ- చూచితిని

అను—ఈ చూకాశము, ఈ పండువెన్నెల, ఈ శీతల
మందపవనము కనుచుంటివా? ఈ సౌందర్య మెవరికొరకు?

మెహె—నాకు తెలియదు - ఇంటికి పద

అను—నేను చెప్పినా? భోగమునకు మెహెర్, భోగ
మునకు

మెహె—అడ్డు లే!

అను—ఇట్టి సౌందర్యమును యువకులకై ప్రకృతి
యమర్చెను కదా, వారు గాని ననుభవింపక విడువగూడునా!

మెహె—ఇంటికి పద

అను—మెహెర్ - ఇక నిక్కము దాపనేరను, వినుము-
నేను యువకుడన, నీవు యువతివి, ఇది యతినిభృత
స్థానము- మధురమగు రాతి నాంద్రచంద్రిక—

మెహె—అనురా ! మదిరాపానమున మత్తెక్కి-
యన్నావు ఏమనుచుంటివో నీవే ఎరుగవు పాపచింతమాని
త్రోవ వీడుము

అను—మెహెర్, మెహెర్, క-గు—

మెహె—చేయి వీడుము

అను—ప్రేయసీ (కొగలింప బోవును)

మెహె—విడువవా? ఎవ రక్కడ? (ప్రతాపుడు
వచ్చును)

ప్రతా—భయము వలదు, మెహెర్ అమరా ?
ఏమది?

మెహె—మహారాణా ' మదిరారసమున మత్తెక్కి-
నాడు

ప్రతా—ఓరీ, ధర్మద్రోహీ! కల్లు త్రాగితివా' నిచ్చ
కడికండ ౧ జేయవలయు

మెహె—మహారాణా! నామాటపైని వీని నన్నగ్ర
హింపుడు మొదట తప్పు-

అను—తండ్రి, రక్షించుము (సాదములపైబడును)

ప్రతా— ఛీ, ఛీ, రాజపుత్రుడవయ్య మరణము నకు
వెలుచుచుంటినా? పావీ, నేటినుండి నీవు నాకంట పడుకు-పో-
అమ్మా రా పోదము

— విదవ రంగము —

(గదిలో అక్కరు)

అక్క—“ఇతరుల శాసింపవెంచువాడు ముందు తన్ను
తాను శాసించు కొనవలయును” అని నలీమున కుపదేశించి
ఉత్తరక్షణముననే క్రోధపరవశుడైన ప్రాణాధికయగు కన్యను
పారదోలితిని అనంతరము కామవశుడైన గనపుత్రరాజగణ
మునకు క్రోధము తెప్పించితిని బుద్ధిబలముచే వీటిని తిరిగి
చక్కజేయగలనే మోచూచెదను మహాబత్ ఖానువల్ల మెహె-
రువార్త దెలిసెను మెహెర్, ప్రాణాధిక కన్యా, నీవు
మానాభిభూతవై జనకునాశ్రయము వీడి తచ్చత్రువు నాశ్రయిం

చితివి ఇది విన్న నెవ్వరైనా నవ్వరా? చిన్నపగూహమున స్వీకరింతురా నేను నీయెడ నొసర్చిన యపచారమునకు నన్ను క్షమింపుము తండ్రిని కానా? నాపై నీకు ప్రేమ లేదా? అని లేఖ వ్రాసితిని హాదైరమా, తండ్రుల నిత న్నేహదుర్బలుల జేసితి వేలా? మెహెర్, శీఘ్రమే రమ్మ నీయపరాధమును నేరమన్నించితిని, నాయపచారమును నీవు సైనింపుము” అని చక్రవర్తినిగ నేకొక బాలికను వేడుకొంటి నే!

(దావారికుడు వచ్చును)

దావా—మహాప్రభూ, మేనాసుకు పోయినదూత వచ్చినాడు

అక్క—ఒక్కడే వచ్చెనా? వార్తలేమి?

దావా—యువరాజ్ఞ మెహెరున్ని సాను తోడ్చెచ్చు

అక్క—శుభవార్తను వింటిని. మెహెర్ ఎక్కడ?

(మెహెర్ వచ్చును)

మెహె—తండ్రి! తండ్రి! అబినాదనము

అక్క—అమ్మా మెహెర్, నీకు కుశలమా?

మెహె—తండ్రి! తప్పు మన్నింపుము మూఢోగ్ర నిర్బోధకస్య—బుద్ధిపూర్వకముగా దాంతును సర్వశాశము చేసితిని, రాజానుసర్పనాశము చేసితిని, నేను సర్వశాశమైతిని, క్షమింపుము

అక్క—నీ తప్పులన్నిటిని క్షమియించితి నని నీకు వ్రాయలేదా? భారత వర్షమున దుర్జయుడగు పాదుషా నీయెడ

గడ్డిపోచవలె దుర్బుగుకు నుచూ? నీవు నన్ను తుమించితివా?

మెహె—త డ్రీ! తుమించుటకు నీవు నాకేమి అప
చార మొనర్చితివి?

అక్క—నీమాతకు నిందించితినే!

మెహె—ఆతప్పు నామె తుమింపవలయును నీది
నేరమని ఒప్పుకొందవా?

అక్క—అట్లు చేయుకున్న ని న్నెట్లు రమ్మని వ్రాసి
తిని? అట్లు వ్రాయుకుంటే నీవు వచ్చియుండ చా?

మెహె—తర్కించీ వివేచనచేసి నేను రాలేకు నీ
యుత్తరమును జూచితిని, అక్క డుండలేక పోతిని, స్త్రీలకు
విధి తర్కము కాక సహనము, మానమనియు, వారి జీవి
తము బయట కాక అంతిపురమునందినియు, వారి కర్తవ్యము
స్వేచ్ఛాచారము కాక సేవయనియు నే నెఱింగితిని

అక్క—అమ్మా, రాణాప్రతాపసింహుడు నీయెడ
నేదీ అత్యాచార మొనరింపలేదు కదా?

మెహె—శండ్రి! తా నత్యాచార మొనర్చకపోవుటే
కాదు, అత్యాచారాభిభూతనగు నన్ను రక్షణసేయుటకు
పుత్తుని పీడి పత్నిని ణోలువోయెను ఒకనాడు రాణాపుత్తుని
మదిరామత్తుడై నాపై యత్యాచార మొనర్చుటకు సమకట్ట
గా ఆతని నప్పుడే యిలు వెడల గొట్టెను పుత్త్రవియోగా
ర్తయై ప్రతాపసింహుని భార్య ప్రాణముల బాసెను

అక్క—ప్రతాపసింహ! నీయం దింత మహత్త్వమున్న

దని యెరుగఁగ నీ పువారుడవు, మహాత్ముడవు నాకు
మిత్తుడివైతే నాకు లొంగి కుడివైపున నుండియుండువు,
శత్రువువై చాతోడ సమమైన పదవి నందిగల్గితివి నీతోడి
శత్రుశ్వము నా నాచూజ్యమునకు గౌరవము తెచ్చెను నేను
నార్వభౌముగనై భారతవర్షమున శాసింపగల్గితివే కాని నన్ను
నే శాసిండుకొని చేరనైతిని నీవు దీరుడవయ్యు ఆశ్రితరక్ష
కార్యము యొత్తొనిర్ప మనునరీచి శాసనవేడిన శత్రువుత్తిక
శీలమునకు నీ పుత్తుని బలిజేసి భార్యను కోలువోయితివి ఇంత
మహాత్ముడవా?

మెహె—తండ్రి, నా దొక మనివి ఆ పీరునకు విరు
ద్ధముగా నిక కత్తి నెత్తెలదు అతనికి పీరోత్తమోచిత
సన్మాన మొనర్పము నీకుశత్రువయ్య నాతడు సహజపీరుడు
మరుష్యచూత్రుడు కాడు, దేవస్వరూపుడు-అట్టివానియెడ
వైరనిర్మాతము నాతండ్రినగు నీకుచితము కాదు, నే డాతడు
వీడితును, కుటుంబశోకావమగ్నుడు, అతని శోకమున కవధి
కానరాదు,—కూతురు భార్యయూ మరణించిరి, భ్రాత పరిత్య
క్తుఁడు, కుమారుడు చచ్చింఖలుడు—అందుచే నాతనిపై కృప
నహింపుము

అస్స—అమ్మా! ఇదివరకే నీ వినియూర్థ మాతనికి
చిత్తూరు సమర్పించితిని

మెహె—ఆతడు దానము పెట్టెను, మరచితిని, మీ
కిమ్మని నాకొక లేఖ నిచ్చెను (ఇచ్చుచు)

Pages 320] Cloth bound Excellent get-up [Price Re 1-10-0
To Subscribers of the Vedanta Kesari Re 1-8-0